

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

10

ROČNÍK 30 (LVII)
PRAHA
LÍJEN
1984
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vědecký časopis

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Brannický, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Miroslav Grznár, CSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., prof. ing. Valér Hrmo, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píř, DrSc., ing. Vladimír Vácha, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1984

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■
Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

V letošním roce uplynulo 35 let od historického IX. sjezdu KSČ, na kterém byl v rámci generální linie výstavby socialismu v naší zemi vytyčen i program socialistické přestavby naší vesnice. Již samotný průběh tohoto procesu, zejména však výsledky, kterých naše socialistické zemědělství dosáhlo v rozvoji zemědělské výroby a životní úrovně zemědělců v posledních pětiletkách, jednoznačně potvrdily moudrost a předvídavost tohoto politického rozhodnutí. Stejně tak, přes pochybnosti západních, ale i některých tehdejších našich ekonomů, se osvědčila Komunistickou stranou Československa zvolená strategická cesta k dosažení tohoto cíle — realizace Leninova družstevního plánu s využitím zkušenosti z budování sovětských kolchozů a sovců. Jednoznačně se ukázalo, že Leninův vgeniální strategický plán má obecnou platnost, lze jej aplikovat i v podmínkách průmyslově vyspělé země.

Za dějinně krátké období byla pod vedením KSČ, s podporou socialistického státu a s velkou pomocí dělnické třídy a našeho průmyslu přebudována roztráštěná zemědělská malovýroba na moderní zemědělskou velkovýrobu, která postupně nabývá průmyslového charakteru, namísto jednoho a půl miliónu zemědělských závodů o průměrné velikosti 5 ha zemědělské půdy, odkázaných převážně na ruční práci, hospodaří dnes u nás 1697 JZD o průměrné výměře více než 2500 ha zemědělské půdy a 223 státních statků a účelových zemědělských podniků se střední výměrou 8700 ha. Na zajišťování zemědělské produkce se dále podílí 144 společných zemědělských podniků, které představují nový typ vlastnictví — státní družstevní — a přispívají tak k sblížení státního a družstevního sektoru v zemědělství. Hodnota základních fondů dosáhla v roce 1983 258 mld Kčs, vybavení základními prostředky na jednoho trvale činného pracovníka činí 290 tis. Kčs, čímž již přesáhlo úroveň vybavenosti v některých odvětvích průmyslu. To umožnilo při výrazném omezení fyzicky namáhavých prací zhruba čtyřiapůlkrát zvýšit produktivitu práce a uvolnit velký počet pracovníků pro rozvoj ostatních odvětví národního hospodářství. V zemědělství, včetně služeb, které se podílejí na plnění jeho úkolů, dnes pracuje zhruba 1 milión 100 tisíc pracovníků celkem.

Významné postavení v československém socialistickém zemědělství má družstevní sektor. Na celkové výměře zemědělské půdy socialistického sektoru se podílí téměř 68 %, jeho podíl na hrubé zemědělské produkci celého zemědělství činil v roce 1983 téměř 59 % a na tržní produkci více než 61 %. Dosahuje i dobrých ekonomických výsledků, průměrná rentabilita výroby JZD dosáhla loni 11,5 %. Příjmy družstevníků dosáhly již průměrné úrovně odměn v národním hospodářství. Právě v rozvoji JZD, výsledcích jejich výroby a hospodaření a v životě družstevníků se nejvýrazněji promítly ekonomické změny na vesnici. Přednosti socialistických výrobních vztahů v družstvech zesiluje bezprostřední zájem družstevníků na výsledcích svých podniků — majetek JZD je společným vlastnictvím členů, družstevníci společně rozhodují o všech závažných otázkách týkajících se JZD a na základě zásad družstevní demokracie se podílejí na řízení svých družstev i řešení zásadních otázek rozvoje zemědělského družstevnictví. Toto jejich právo se realizuje prostřednictvím konferencí a celostátních sjezdů jednotných zemědělských družstev. Jejich posláním je s určitým odstupem času projednat hospodářskou a společenskou činnost JZD, posoudit plnění úkolů zemědělského družstevnictví a další směry jeho rozvoje. Jak se již stalo pravidlem a vyplývá z postavení JZD v našem zemědělství, hovoří se na sjezdech i o rozvoji a plnění úkolů socialistického zemědělství jako celku a jeho dalších cílech. Proto jsou celostátní sjezdy JZD v popředí pozornosti celého našeho zemědělství a jsou významnou politicko-společenskou událostí.

V letošním roce, ve dnech 29. 11.—1. 12., se na základě rozhodnutí vlády ČSSR bude konat již X. a tedy jubilejní sjezd. Význam jeho jednání zvyšuje, že obsahové zaměření, jmenovitě projednání dalších úkolů v rozvoji JZD a zemědělského družstevnictví, bude již vycházet z dlouhodobého programu rozvoje zemědělství a dalších odvětví zabezpečujících výživu lidu, přijatého letos stranickými a státními orgány. Bude tedy příležitostí, aby se družstevníci a spolu s nimi ostatní pracující v zemědělství zamysleli nad perspektivami našeho socialistického zemědělství a celého národohospodářského komplexu zajišťujícího výrobu potravin a poradili se o tom, jak v další etapě, kterou můžeme bezesporu označit za etapu stupňující se intenzifikace a postupného zprůměrnování zemědělství, zabezpečit hlavní strategický cíl zemědělské politiky KSČ — při dalším zkvalitňování a racionalizaci výživy lidu zvýšit naši soběstačnost v produkci potravin i zemědělských surovin. První kroky v tomto směru byly učiněny již v tradiční předsjezdové diskusi, v níž byla věnována mimořádná pozornost novým přístupům k zabezpečování úkolů zemědělských podniků, jednotlivých pracovních kolektivů, především všestrannému uplatňování vědeckotechnického pokroku, zprogresivnění výrobních procesů a zvýšení úrovně organizace a řízení zemědělství.

Vzhledem k obsahové náplni X. sjezdu JZD bude věnována velká péče projednání a rozpracování jeho úkolů na všech stupních řízení zemědělství, zejména ovšem v JZD, ale i na státních státech. Stranou pozornosti však nesmí výsledky sjezdu zůstat ani v ostatních organizacích ZPoK. V neposlední řadě se to týká i vědeckovýzkumné základny, před kterou nová etapa rozvoje zemědělské výroby staví zvláště náročné úkoly. Půjde především o to, aby v duchu 8. zasedání ÚV KSČ nejen přicházela s novými poznatky, řešeními, ale účinně je pomáhala v družstvech i ostatních zemědělských podnicích uvádět do života.

Cílem a náplní posjezdové kampaně nebude ovšem jen projednání perspektiv, musí se zabývat i zabezpečením úkolů současného období, především 7. pětiletého plánu, jehož splnění bude výchozí základnou pro nástup k plnění cílů 8. pětiletky a dlouhodobých záměrů v rozvoji zemědělství.

ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., ÚV KSČ

Keď sa na kritérium efektívnosti pozeráme z hľadiska sociálno-ekonomických podmienok, v ktorých výroba prebieha na národohospodárskej úrovni, považujeme za syntetický ukazovateľ užitných efektov národný dôchodok. Inak povedané, za kritérium ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby sa považuje maximálny objem vytvoreného národného dôchodku pri daných zdrojoch pracovných síl a výrobných fondov. Toto nazeranie vychádza zo zásady, že veličina národného dôchodku je uspokojivou aproximáciou národohospodárskeho efektu spoločenskej výroby za socializmu (Vaner, Toms a kol. 1977).

V národnom dôchodku sa odráža efektívnosť celej výrobnohospodárskej činnosti spoločnosti. Samozrejme vychádzame z predpokladu, že všetky výrobky vyjadrené v národnom dôchodku sú užitočné. Hlavnou prednosťou tohto ukazovateľa je, že vyžaduje veľkosť novovytvorenej hodnoty, jeho zvyšovanie sa prejavuje nielen v raste nadproduktu, ale aj nutného produktu. Zvyšovanie nutného produktu, rovnako ako rast fondu celkovej spotreby, sa uskutočňuje plánovite optimálnym rozdelením národného dôchodku na akumuláciu a spotrebu. Národnému dôchodku v dôchodkovom vyjadrení zodpovedá ukazovateľ čistej produkcie, teda kategória hrubý dôchodok.

Tvorba a privlastňovanie i rozdeľovanie hrubého dôchodku v JRD predstavuje dôchodkovosť výroby — kategóriu synteticky odrážajúcu a finalizujúcu výsledky celkovej výrobnohospodárskej činnosti poľnohospodárskeho podniku a odvetvia ako celku.

JRD sa usilujú o dosahovanie takého dôchodku, ktorý by v plnej miere uspokojoval nielen podnikové (tvorba akumulácie), ale aj kolektívne (spoločenská spotreba), osobné (osobná spotreba) a celospoločenské záujmy (zvyšovanie národného dôchodku).

Obsahová stránka dôchodkovosti výroby je podľa nášho názoru určovaná aj spôsobom rozdeľovania brutto tržieb, na ktoré v rozhodujúcej miere vplyva spôsob určovania objemu miezd, ktorý v daných podmienkach určuje systém rozdeľovania realizovanej novovytvorenej hodnoty.

V JRD sa celkový objem miezd viaže na celkový realizovaný hrubý dôchodok, pričom v štátnom sektore sú základné mzdy pracovníkov ŠM zaručené štátom, objem miezd sa neviaže na výšku realizovaného hrubého dôchodku. Novovytvorená hodnota v družstevnom poľnohospodárskom podniku z hľadiska štruktúry vyjadruje vzájomný pohyb dvoch zložiek, a síce miezd a odmen za prácu na jednej a zisk na druhej strane.

Keď vychádzame z platných pravidiel rozdeľovania novovytvorenej hodnoty v JRD, môže sa stať, že v jednom podniku sa na mzdy a odmeny použije väčší objem realizovanej novovytvorenej hodnoty ako je ekvivalent skutočne vytvoreného nutného produktu. Za tejto situácie bude realizovaný zisk menší ako je ekvivalent vytvoreného nadproduktu. Uvedené tvrdenie vyplýva zo skutočnosti, že v súčasnosti medzi poľnohospodárskymi podnikmi existuje pomerne značná diferenciacia v realizovanom hrubom dôchodku na 1 ha p. p. a na 1 prepočítaného pracovníka, o čom nás presvedčuje aj nasledujúca analýza diferenciácie dôchodkovosti v JRD SSR.

Preto sa prikláňame k tým autorom, ktorí dôchodkovosť výroby vyjadrujú ako realizáciu a privlastňovanie hrubého dôchodku — kategóriu synteticky odrážajúcu a finalizujúcu výsledky celkovej výrobnohospodárskej činnosti družstevného poľnohospodárskeho podniku pre zabezpečenie plánovitého rastu poľnohospodárskej produkcie.

Cieľom výroby v JRD je preto realizovať takú veličinu novovytvorenej hodnoty, ktorá by v plnej miere uspokojovala nielen podnikové (tvorba akumulácie), ale aj kolektívne (spoločenská spotreba), osobné (osobná spotreba) a celospoločenské záujmy (zvyšovanie národného dôchodku). V realizácii a rozdeľovaní hrubého dôchodku v JRD sa prejavujú špecifické záujmy a z nich odvodené chozrasčotné ciele výroby družstevného socialistického podniku.

„Pri určujúcom, základnom národohospodárskom záujme môžu existovať a v rámci socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov existujú rozdielne, špecifické, čiaskové záujmy a z nich odvodené chozrasčotné ciele výroby podniku štátneho a družstevného socialistického vlastníctva. V prvom prípade sa tieto ciele prejavujú v snahe po maximalizácii zisku, resp. rentability, a v druhom prípade v snahe po maximalizácii hrubého dôchodku alebo miery dôchodkovosti.“ (Krilek 1979)

VÝVOJ HRUBÉHO DÔCHODKU A UPRAVENÝCH VLASTNÝCH VÝKONOV V JRD SSR

Vývoj hrubého dôchodku a upravených vlastných výkonov charakterizuje tab. I.

V dôsledku rýchlejšieho rastu materiálových nákladov v porovnaní s cel-

I. Vývoj hrubého dôchodku a upravených vlastných výkonov (ročné priemery) v JRD SSR za roky 1970–1981 (v mil. Kčs)

Ukazovateľ (bežné ceny)	1970–72	1973–75	1976–78	1979–81	Index 1979/81 1970/72
Výkony celkom	15 506	19 570	22 147	25 292	163
Prvotné materiálové náklady	7 537	10 265	13 261	15 382	204
Služby nemater. povahy	144	169	208	270	187
Hrubý dôchodok	7 789	9 136	8 678	9 640	124
Upravené vlastné výkony	8 444	10 024	9 801	11 063	131

kovými výkonmi dochádza k zvyšovaniu materiálovej náročnosti (znižovaniu efektívnosti zhmotnenej práce) a tým aj k štrukturálnej zmene v podiele materiálových nákladov a hrubého dôchodku na celkových výkonoch (tab. II).

II. Vývoj podielu materiálových nákladov (vrátane služieb nemateriálnej povahy) a hrubého dôchodku na celkových výkonoch v % v JRD SSR

Ukazovateľ	1970—1972	1973—1975	1976—1978	1979—1981
Podiel materiálových nákladov	49,5	53,3	60,8	61,9
Podiel hrubého dôchodku	39,5	46,7	39,2	38,1
Výkony spolu	100	100	100	100

Ak priemerný podiel hrubého dôchodku na výkonoch spolu v rokoch 1970—1972 pokladáme za 100, tak sa tento v rokoch 1979—1981 znížil na 75,5.

Takýto vývoj hrubého dôchodku a upravených výkonov v porovnaní s výkonmi spolu je daný štrukturálnou zmenou medzi živou a spracovanou prácou.

Intenzívny rozvoj poľnohospodárskej výroby si však vyžaduje zvyšovanie efektívnosti nielen materiálových nákladov, ale aj ostatných k dispozícii daných výrobných zdrojov a tým aj zabezpečovanie plánovaného rastu hrubého dôchodku, resp. upravených vlastných výkonov.

DIFERENCIÁCIA V DÔCHODKOVOSTI VÝROBY V JRD SSR

Hĺbkou diferenciácie v dôchodkovosti na 1 ha p. p. v JRD SSR podľa výrobných oblastí za rok 1980 charakterizuje tab. III.

Vzhľadom na to, že realizačné podmienky v podnikoch hospodáriacich v rovnakých prírodných podmienkach sú rovnaké, príčiny rozdielov je treba

III. Diferenciácia v realizovanom hrubom dôchodku na 1 ha p. p. v JRD SSR

HD na 1 ha p. p. v Kčs (intervaly)	Počet podnikov podľa výrobných oblastí				
	kukurica	repárska	zemiaková	zem.-ovs.	horská
do 3800	11	6	10	7	38
3801—4600	8	7	12	4	16
4601—5400	12	9	15	8	19
5401—6200	21	12	22	7	14
6201—7000	16	14	12	7	16
7001—7800	21	6	9	4	8
7801—8600	25	11	15	4	5
nad 8600	115	31	28	13	22
Počet podnikov spolu	229	96	123	54	138

hľadať v oblasti výroby. Ide o pomerne rôznorodé príčiny, ktoré pôsobia súbežne a čiastočne sa prekrývajú. Z hľadiska diferenciácie v dôchodkovosti výroby ich môžeme zhrnúť do týchto skupín:

- rozdiely v dosiahnutých celkových výkonoch na 1 ha p. p., výsledkoch výroby a efektívnosti materiálových nákladov;

- rozdiely v úrovni vybavenosti výrobnými prostriedkami (osobitne aktívnych základných prostriedkov a zásob);

- rozdiely v počte pracovných síl a ich kvalifikačnej štruktúre;

- rozdiely v štruktúre výroby (podiel intenzívnejších kultúr, stupeň zornenia, špecializácia výroby, podiel poľnohospodárskej produkcie a pod.);

- rozdiely v efektívnosti základných prostriedkov, obrátových prostriedkov a v produktivite živej práce;

- ďalšie faktory, medzi ktoré možno zahrnúť mimocenové ekonomické nástroje, úroveň riadenia nadpodnikovými orgánmi a pod.

Z naznačeného vyplýva, že príčiny diferenciácie sú jednako exogénne, jednako endogénne.

Osobitnou príčinou diferenciácie v dôchodkovosti výroby sú endogénne (subjektívne) príčiny. Ide o oblasť strát efektu z dôvodov chýb a nedostatkov v riadení výrobného-hospodárskych procesov v jednotlivých podnikoch. Zvýšená vybavenosť výrobnými prostriedkami tvorí iba potenciálnu možnosť zvýšenia produkcie, hrubého dôchodku a pod. Jej premena na reálne zvýšenie dôchodkovosti výroby závisí od dosiahnutej účinnosti viazaných výrobných fondov a živej práce v konkrétnych prírodných podmienkach. Z tohto hľadiska väčšia vybavenosť poľnohospodárskeho podniku výrobnými faktormi predstavuje potenciálnu produkčnú schopnosť — „extenzívny“ činiteľ rastu dôchodkovosti výroby, a dosiahnutá účinnosť výrobných faktorov „intenzívny“ činiteľ. Len vzájomná súčinnosť týchto dvoch činiteľov zabezpečuje dosahovanie optimálnych ekonomických efektov.

V ďalšej časti budeme na základe priestorovej analýzy súboru JRD v SSR a zistenej medzipodnikovej diferenciácie v tvorbe hrubého dôchodku skúmať vzájomné vzťahy:

- medzi diferenciáciou v realizovanom hrubom dôchodku na 1 ha p. p. a objemom základných fondov, priemerným stavom zásob a počtom pracovných síl;

- medzi diferenciáciou v realizovanom hrubom dôchodku na 1 ha p. p. a efektívnosťou základných fondov, efektívnosťou zásob a produktivitou živej práce.

Ukazovateľ hrubého dôchodku na 1 ha p. p. vo vzťahu k vybavenosti poľnohospodárskej pôdy základnými fondmi, priemerným stavom zásob a počtom pracovných síl na jednej a efektívnosťou uvádzaných výrobných zdrojov na druhej strane používame preto, že takto môžeme analyzovať vzťah diferenciácie v tvorbe hrubého dôchodku na 1 ha p. p. k vybavenosti a efektívnosti využitia týchto disponibilných zdrojov. Možný a reálny je aj obrátený vzťah, t.j. ako sa zvyšuje hrubý dôchodok pri zvýšení výrobných zdrojov. Pri takomto postupe je možné analyzovať aj vplyv rozdielneho pohybu relácií medzi počtom pracovníkov a základnými fondmi, osobitne strojmi a zariadeniami. My však v súlade s teóriou nákladových funkcií analyzujeme vzťah diferenciácie dôchodkovosti na 1 ha p. p. k veľkosti a efektívnosti výrobných zdrojov. Cieľom je zistiť, či JRD s väčším objemom hrubého dôchodku na 1 ha p. p. sú lepšie vybavené výrobnými fondmi, disponujú väčším počtom pracovných síl a či tieto výrobné zdroje aj lepšie využívajú.

ANALÝZA VZŤAHOV MEDZI DIFERENCIÁCIOU V HRUBOM DÔCHODKU NA 1 ha p. p. A JEJ VYBAVENOSŤOU ZÁKLADNÝMI FONDMI

Analýzou vzťahov medzi hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. a jej vybavenosťou základnými fondmi charakterizuje tab. IV (piaty interval v objeme základných fondov = 100).

IV. Vzťahy medzi hrubým dôchodkom (HD) na 1 ha p. p. a základnými fondmi na 1 ha p. p. podľa výrobných oblastí

HD na 1 ha p. p.	Základné fondy na 1 ha p. p. (relatívne údaje)				
	kukuričná	repárska	zemiakárska	zem.-ovsená	horská
do 3800	106	75	92	65	56
3801 – 4600	89	84	93	84	68
4601 – 5400	91	89	94	91	77
5401 – 6200	95	96	97	96	89
6201 – 7000	100	100	100	100	100
7001 – 7800	104	103	104	104	109
7801 – 8600	109	107	110	107	113
nad 8600	122	111	146	147	127

Z analýzy vzťahov medzi diferenciáciou v dôchodkovosti na 1 ha p. p. a základnými fondmi na 1 ha p. p. vyplýva, že v podnikoch s vyšším hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. disponujú spravidla aj väčším objemom základných fondov.

Keď uvedené vzťahy kvantifikujeme na základe kvadratickej funkcie (s najvyšším indexom korelácie), zisťujeme tieto výsledky (podľa výrobných oblastí):

		index korelácie
kukuričná	$Y = 26451,7822 - 2,2419X + 0,0002078X^2$	0,864
repárska	$Y = 8661,2538 - 3,4286X + 0,0001597X^2$	0,881
zemiakárska	$Y = 22999,1115 - 1,8167X + 0,0002237X^2$	0,991
zemiakársko-ovsená	$Y = 10628,3619 - 0,9770X + 0,0002589X^2$	0,928
horská	$Y = -1802,0024 - 5,2411X + 0,0002589X^2$	0,959

Z regresných koeficientov b a c kvadratickej funkcie v kukuričnej a zemiakárskej oblasti vyplýva, že podniky s vyšším dôchodkom na 1 ha p. p. dosahujú najskôr pokles základných fondov na 1 ha p. p. a až pri objeme hrubého dôchodku v hodnote nad 8 600 Kčs na 1 ha p. p. dochádza k miernemu zvyšovaniu základných fondov na 1 ha p. p. V repárskej, zemiakársko-ovsenej a horskej výrobnej oblasti v podnikoch s vyšším dôchodkom na 1 ha dochádza najskôr k zvyšovaniu aj základných fondov, a potom (spravidla pri hrubom dôchodku v poslednej skupine intervalov) k ich poklesu.

ANALÝZA VZŤAHOV MEDZI DIFERENCIÁCIOU V HRUBOM DÔCHODKU NA 1 ha p. p. A PRIEMERNÝM STAVOM ZÁSOb NA 1 ha p. p.

Vzťahy medzi hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. a priemerným stavom zásob v JRD SSR charakterizuje tab. V.

HD na 1 ha p. p.	Priemerný stav zásob na 1 ha p. p. (relatívne údaje)				
	kukuričná	repárska	zemiakárska	zem.-ovsená	horská
do 3800	87	82	87	69	66
3801 – 4600	87	87	91	83	78
4601 – 5400	90	91	94	90	85
5401 – 6200	95	96	97	95	93
6201 – 7000	100	100	100	100	100
7001 – 7800	105	104	103	106	106
7801 – 8600	111	110	108	110	110
nad 8600	123	125	144	148	117

Aj v danom prípade družstevné poľnohospodárske podniky dosahujú vyšší hrubý dôchodok na 1 ha p. p. s väčším objemom zásob.

Tendencie vo vývoji vzťahu medzi diferenciáciou v realizácii hrubého dôchodku na 1 ha p. p. a priemerným stavom zásob na 1 ha p. p. môžeme vyjadriť na základe lineárnych funkcií regresnými koeficientmi (podľa výrobných oblastí):

		index korelácie
kukuričná	$Y = 7406,6126 + 0,5447X$	0,949
repárska	$Y = 6852,7384 + 0,6703X$	0,937
zemiakárska	$Y = 5379,5156 + 0,6713X$	0,906
zemiakársko-ovsená	$Y = 3834,8521 + 0,8628X$	0,935
horská	$Y = 4227,0785 + 0,6978X$	0,970

Z regresných koeficientov b vyplýva, že na zvýšenie hrubého dôchodku v priemere o 1000 Kčs bolo potrebné zvýšiť zásoby v kukuričnej oblasti v priemere o 544,7 Kčs, v repárskej o 670,3 Kčs, v zemiakárskej o 671,3 Kčs, v zemiakársko-ovsenej o 862,8 Kčs a v horskej o 697,8 Kčs. Medzi diferenciáciou v hrubom dôchodku a priemerným stavom zásob sa prejavila jednoznačná závislosť. Keď priemerný stav zásob na 1 ha p. p. v prvých troch skupinách podnikov pokladáme za 100, potom sa tento v posledných troch skupinách zvýšil v kukuričnej výrobnej oblasti na index 128, v repárskej na index 135, v zemiakárskej na index 131, v zemiakársko-ovsenej na index 150,3, v horskej výrobnej oblasti na index 145.

ANALÝZA VZŤAHOV MEDZI DIFERENCIÁCIOU V HRUBOM DÔCHODKU

NA 1 ha p. p. A POČTOM PRACOVNÝCH SÍL NA 1000 ha p. p.

Vzťahy medzi hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. a počtom pracovných síl na 1000 ha p. p. charakterizuje tab. VI.

Rovnako silnú korelačnú závislosť sme zaznamenali aj medzi diferenciáciou v tvorbe hrubého dôchodku na 1 ha p. p. a počtom pracovných síl na 1000 ha p. p. Svedčia o tom aj výsledky lineárnych funkcií podľa výrobných oblastí:

		index korelácie
kukuričná	$Y = 115,2541 + 0,006318x$	0,921
repárska	$Y = 84,2444 + 0,01176x$	0,920
zemiakárska	$Y = 78,1496 + 0,01488x$	0,988
zemiakársko-ovsená	$Y = 50,0886 + 0,01742x$	0,973
horská	$Y = 59,2306 + 0,01677x$	0,972

HD na 1 ha p. p.	Počet pracovných síl na 1000 ha p. p. (relatívne údaje)				
	kukuričná	repárska	zemiakárska	zem.-ovsená	horská
do 3800	87	81	79	72	66
3801 – 4600	87	82	83	73	81
4601 – 5400	85	86	87	79	87
5401 – 6200	101	93	93	88	93
6201 – 7000	100	100	100	100	100
7001 – 7800	102	107	106	114	108
7801 – 8600	100	116	115	122	116
nad 8600	117	129	140	151	139

Z regresného koeficientu b vyplýva, že podniky s vyšším hrubým dôchodkom v priemere o 1000 Kčs mali k dispozícii aj väčší počet pracovníkov, a to v kukuričnej výrobnnej oblasti na 1000 ha p. p. o 6,32, v repárskej o 11,76, v zemiakárskej o 14,88, v zemiakársko-ovsenej o 17,42 a v horskej v priemere o 16,77 pracovníkov.

DIFERENCIÁCIA V EFEKTÍVNOSTI VYUŽÍVANIA VÝROBNÝCH ZDROJOV

Výrobné zdroje sa v jednotlivých socialistických poľnohospodárskych podnikoch rozdielne využívajú, ich koeficienty reálnych produkčných možností sú v poľnohospodárskych podnikoch hospodáriacich v porovnateľných prírodných podmienkach značne rozdielne. Svedčí o tom aj analýza vzťahov za sledované obdobie medzi diferenciáciou v tvorbe hrubého dôchodku v JRD na Slovensku a efektívnosťou viazaných výrobných zdrojov. Efektívnosť výrobných zdrojov posudzujeme na základe veľkosti hrubého dôchodku pripadajúceho

1. na 100 Kčs základných fondov,
2. na 100 Kčs priemerného stavu zásob,
3. na jedného prepočítaného pracovníka, a to na základe intervalového triedenia podnikov podľa dosiahnutého objemu hrubého dôchodku na 1 ha poľnohospodárskej pôdy a dosiahnutou efektívnosťou týchto zdrojov v danej skupine podnikov (intervale).

Jednotné roľnícke družstvá s väčším hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. dosahujú aj vyššiu efektívnosť základných fondov. Podniky dosahujú väčšiu novovytvorenú hodnotu pri danej úrovni základných fondov s ich väčšou „vyťaženosťou“. Keď vychádzame z rovnakých intervalov vo veľkosti HD na 1 ha p. p. a skupinu podnikov v prvých troch intervaloch (s najnižším HD na 1 ha p. p.) pokladáme za 100, tak v skupine podnikov v posledných troch intervaloch (s najvyšším HD na 1 ha p. p.) sa hrubý dôchodok na 100 Kčs základných fondov zvýšil v kukuričnej oblasti o 78 %, v repárskej o 61 %, v zemiakárskej o 60 % a pod.

Z regresného koeficientu b lineárnej funkcie vyplýva, že pri zvýšení hrubého dôchodku o 1000 Kčs došlo v priemere k vyššej tvorbe hrubého dôchodku na 100 Kčs základných fondov:

		index korelácie
v kukuričnej oblasti	o 3,352 Kčs	0,941
v repárskej oblasti	o 2,824 Kčs	0,966
v zemiakárskej oblasti	o 2,452 Kčs	0,908
v zemiakársko-ovsenej oblasti	o 2,064 Kčs	0,914
v horskej oblasti	o 2,059 Kčs	0,918

Ide o značné ekonomické efekty vyplývajúce z intenzívnejšieho využívania viazaných základných fondov. Zrejme by bolo zaujímavé skúmať ich štruktúru, osobitne podiel aktívnych základných fondov, ich kvalitu a pod.

Rovnako aj z analýzy vzťahov medzi hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. a efektívnosťou zásob vyplýva, že JRD s vyšším hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. dosahujú aj vyššiu efektívnosť priemerného stavu zásob. Keď priemernú efektívnosť zásob v prvých troch skupinách podnikov pokladáme za 100, tak v skupine podnikov v posledných troch intervaloch priemerná efektívnosť zásob (HD na 100 Kčs zásob) vzrástla v kukuričnej oblasti o 66 %, v repárskej o 59 %, v zemiakárskej o 56 % a pod.

Pri použití regresného koeficientu b u lineárnej funkcie zistíme, že zvýšením hrubého dôchodku o 1000 Kčs dochádza k vyššej tvorbe HD na 100 Kčs zásob:

		index korelácie
v kukuričnej výrobnjej oblasti	o 5,951 Kčs	0,975
v repárskej výrobnjej oblasti	o 5,405 Kčs	0,960
v zemiakárskej výrobnjej oblasti	o 5,297 Kčs	0,900
v zemiakársko-ovsenej výrobnjej oblasti	o 4,560 Kčs	0,841
v horskej výrobnjej oblasti	o 5,987 Kčs	0,978

V porovnaní s vplyvom efektívnosti základných fondov je v danom prípade vplyv efektívnosti zásob na rast hrubého dôchodku ešte výraznejší.

Rovnako aj pri analýze vzťahov medzi hrubým dôchodkom a produktivitou živej práce vyplynula silná korelačná závislosť. Družstevné poľnohospodárske podniky dosiahli vyšší hrubý dôchodok na 1 ha p. p. pri vyššom hrubom dôchodku na jedného prepočítaného pracovníka.

Keď prvé tri skupiny podnikov (s najnižším HD na 1 ha p. p.) pokladáme za 100, potom v posledných troch skupinách podnikov (v intervale s najvyšším HD na 1 ha p. p.) dosiahol jeden prepočítaný pracovník vyšší hrubý dôchodok v kukuričnej oblasti o 76 %, v repárskej o 46 %, v zemiakárskej o 40 %, v zemiakársko-ovsenej o 27 % a v horskej o 36 %.

Z vypočítaných lineárnych funkcií vzťahov medzi hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. a produktivitou živej práce vyplýva, že s rastom hrubého dôchodku na 1 ha o 1000 Kčs sa zvyšoval aj hrubý dôchodok na jedného prepočítaného pracovníka:

v kukuričnej výrobnjej oblasti	o 4532,40 Kčs
v repárskej výrobnjej oblasti	o 3232,20 Kčs
v zemiakárskej výrobnjej oblasti	o 2423,90 Kčs
v zemiakársko-ovsenej výrobnjej oblasti	o 1990,60 Kčs
v horskej výrobnjej oblasti	o 2416,40 Kčs

Aj v danom prípade sa výrazne prejavila vyššia efektívnosť živej práce v podnikoch s vyšším hrubým dôchodkom na 1 ha p. p.

Z analýzy vzťahov medzi hrubým dôchodkom na 1 ha p. p. na jednej a jej vybavenosťou výrobnými fondmi a pracovnými silami a ich efektívnosťou

na druhej strane vyplýva, že na diferenciáciu v tvorbe hrubého dôchodku vplyvajú tak extenzívne, ako aj intenzívne faktory.

V priestorovej ekonomike sa na diferencovanej tvorbe hrubého dôchodku výraznejšou mierou podieľa rozdielna efektívnosť výrobných zdrojov oproti rozdielom v ich vybavenosti. Svedčí o tom väčšia diferenciácia v efektívnosti základných fondov, zásob a pracovných síl v porovnaní s ich vybavenosťou.

Keď prvé tri skupiny podnikov kukuričnej výrobnnej oblasti pokladáme vo vybavenosti výrobnými zdrojmi za 100 %, potom v posledných troch skupinách objem základných fondov na 1 ha p. p. vzrástol o 17 %, priemerný stav zásob sa zvýšil o 28 %, počet pracovných síl na 1000 ha p. p. bol vyšší o 23 %.

Rovnako aj dosiahnutú efektívnosť základných fondov, zásob a pracovných síl v prvých troch skupinách pokladáme za 100 %. V posledných troch skupinách sa dosiahla vyššia efektívnosť základných fondov (väčší hrubý dôchodok na 100 Kčs základných fondov) o 78 %, zásob o 66 % a pracovných síl o 76 %.

Z analýzy vyplýva, že na diferencovanej tvorbe hrubého dôchodku sa výraznejšie podieľa efektívnosť výrobných zdrojov (intenzívne prvky) než ich rozsah v prepočte na jednotku poľnohospodárskej pôdy (extenzívne prvky). V JRD nachádzajúcich sa v prvých skupinách s nízkym hrubým dôchodkom na 1 ha p. p., je príčinou nízkej efektívnosti k dispozícii daných výrobných fondov, zásob a pracovných síl nedostatočné využívanie technického pokroku, a to či už ide o biologicko-technický, mechanizačno-technický, alebo o organizačno-ekonomický. Na tvorbu hrubého dôchodku a tým aj na jeho diferenciáciu má významný vplyv materiálová náročnosť, efektívnosť výrobných fondov a produktivita živej práce. Príčin diferenciácie v tvorbe hrubého dôchodku je viacej. Napr. efektívnosť základných fondov je určená podielom aktívnej zložky základných fondov, štruktúrou výroby, podielom tržieb z nepoľnohospodárskej činnosti na celkových výkonoch, úrovňou nadpodnikovej a podnikovej organizácie riadenia výrobného-hospodárskeho činnosti a pod.

Diferenciáciu v tvorbe hrubého dôchodku na 1 ha p. p., na 1 prepočítaného pracovníka, efektívnosti využívania k dispozícii daných výrobných zdrojov spájame aj s rozdielnou úrovňou riadenia, s diferencovaným uplatňovaním agrotechnických, zootechnických, ale aj ekonomických poznatkov v hospodárskej praxi.

Zmierňovanie efektívnosti využívania výrobných zdrojov v poľnohospodárskych podnikoch sa javí jedným z rozhodujúcich činiteľov zvyšovania hrubého dôchodku, potenciálnych rezerv intenzívneho rozvoja poľnohospodárskej výroby. Z hľadiska ďalšieho zvyšovania efektívnosti poľnohospodárskej výroby je potrebné dodržiavať princíp proporcionálnosti faktorov rozvoja poľnohospodárskej výroby, ich optimálnej skladby, a v tejto súvislosti naďalej overovať pomocou vhodných metód (viacnásobnej regresnej analýzy, kovariačnej analýzy a pod.) ďalšie činitele vplyvajúce na diferenciáciu v úrovni hospodárenia jednotlivých podnikov.

Z rozdielnej efektívnosti výrobných zdrojov vyplýva, že koeficienty reálnych produkčných možností sú u niektorých podnikoch nižšie, u iných vyššie ako je normatívny (optimálny) koeficient efektívnosti. Za tohto predpokladu rovnaký objem hrubého dôchodku môžeme dosiahnuť pri menšom objeme výrobných zdrojov a vyššom koeficiente efektívnosti, a opačne pri väčšom objeme výrobných zdrojov a ich nižšom koeficiente efektívnosti. V prvom

případe objem výrobných zdrojov vo vzťahu k normatívnej efektívnosti akoby sa „zvyšoval“ a v druhom prípade „znižoval“.

Poľnohospodárske podniky by však mali dosahovať normatívnu (optimálnu) efektívnosť základných fondov, obrátových fondov a živej práce a osobitne poľnohospodárskej pôdy lepšej kvality.

V našich podmienkach chýbajú na dostatočnej úrovni rozpracované normatívne koeficienty efektívnosti výrobných zdrojov a takto aj im prislúchajúce spoločensky nutné náklady.

... pokiaľ by tieto normatívy boli výsledkom ekonomickej optimalizácie, potom by sa dospelo nielen k diferenciálnym nákladom (t.j. úplnému vyjadreniu nákladov spoločenskej práce), ale prostredníctvom optimálnych normatívov i k súladu diferenciálnych nákladov s potrebami spoločnosti (t.j. k vyjadreniu spoločensky nutných nákladov).“ (Krupička a kol. 1982)

NORMATÍVNY HRUBÝ DÔCHODOK AKO KRITÉRIUM HODNOTENIA VÝROBNO-EKONOMICKEJ EFEKTÍVNOSTI V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Z odvetvového normatívu efektívnosti jednotlivých výrobných zdrojov je možné stanoviť aj normatívny hrubý dôchodok ako kritérium ekonomickej efektívnosti hodnotenia výrobného-ekonomickej činnosti podniku na zvyšovaní národného dôchodku. Časť novovytvorenej hodnoty sa takto viažu na jednotlivé výrobné zdroje (činitele) — jedna časť sa realizuje vo vzťahu k živej práci, druhá vo vzťahu k výrobným fondom a tretia sa v poľnohospodárstve viaže k poľnohospodárskej pôde lepšej kvality.

V kategórii hrubý dôchodok je vyjadrená veľkosť realizovanej a živou prácou novovytvorenej hodnoty. V procesoch realizácie, ako to dokázal už Marx v III. zväzku Kapitálu, sa časť hodnoty viažu na jednotlivé výrobné zdroje. Pri realizácii novovytvorenej hodnoty vytvorenej len živou prácou sa táto viaže na všetky výrobné zdroje, v dôsledku čoho ich môžeme považovať za výraz ekonomickej efektívnosti produktívneho využitia k dispozícii daných výrobných činiteľov (Klinko 1982).

Technické (bilančné) zákony výroby, ktoré určujú vzájomné relácie medzi výrobnými činiteľmi a výsledkami výroby, majú svoje miesto iba v procese tvorby úžitkových hodnôt. Ich vznik treba vidieť v skutočnosti, že efektívnosť jednotlivých výrobných činiteľov je rozdielna, a preto aj dosiahnutý efekt bude ovplyvnený podľa toho, pri akej kombinácii výrobných činiteľov ho získame. Výrobné činitele z hľadiska technických zákonov vystupujú v procese výroby ako rovnorodé elementy, majú vyslovene technický charakter a zmysel dovtedy, kým sa na výrobu pozeráme ako na proces transformácie výrobných faktorov na produkty, ako na technicko-ekonomické spojenie pôdy, pracovnej sily, výrobných fondov. Veľkosť novovytvorenej hodnoty nezávisí od množstva a skladby výrobných činiteľov, ale od veľkosti použitej živej práce, jej kvalifikácie.

Naproti tomu na veľkosť získaných produktov za jednotku času vplýva okrem živej práce aj objem, kvalita a štruktúra výrobných činiteľov.

Porovnaním normatívneho hrubého dôchodku, predstavujúceho súhrn efektov za použité výrobné zdroje, so skutočným hrubým dôchodkom vytvoreným v podniku môžeme zistiť, ako podnik využíva k dispozícii mu dané výrobné zdroje. Na základe pomeru skutočného hrubého dôchodku k normatívne hrubému dôchodku môžeme hodnotiť relatívnu úroveň výrobného-ekonomickej efektívnosti, ktorú podnik v danom čase dosiahol.

Na báze takto stanoveného normatívneho hrubého dôchodku môžeme vytvoriť dva ukazovatele dôchodkovosti:

a) Index dôchodkovosti (*ID*) — vyjadrujúci pomer skutočného podnikového dôchodku (*SHD*) k normatívne hrubému dôchodku (*NHD*):

$$ID = \frac{SHD}{NHD}$$

Index dôchodkovosti takto charakterizuje relatívnu efektívnosť v podniku používaných výrobných zdrojov. Keď je index dôchodkovosti väčší ako jedna (>1), poľnohospodársky podnik si vytvoril veľmi dobré predpoklady pre rozšírenú reprodukciu, a naopak, keď je index dôchodkovosti menší ako jedna (<1), rast výroby nezodpovedá národohospodárskemu kritériu využívania výrobných zdrojov stanovených na základe normatívu ich efektívnosti.

b) Dôchodkové saldo (*DS*):

$$DS = NHD - SHD$$

Na základe porovnania *SHD* a *NHD* získame obraz o efektívnosti využívania viazaných výrobných zdrojov. Správnosť takto posudzovanej dôchodkovosti závisí od reálnosti použitých normatífov, vyjadrujúcich súhrn efektov používaných výrobných zdrojov.

Index dôchodkovosti a dôchodkové saldo necharakterizujú teda absolútnu výšku vytvoreného dôchodku, ale výrobo-ekonomickú efektívnosť tvorby hrubého dôchodku, a to v danom prípade vo vzťahu k spoločensky normatívnemu využívaniu výrobných zdrojov.

Keď sa skutočný hrubý dôchodok rovná, resp. je väčší oproti normatívnemu hrubému dôchodku, znamená to, že podnik vytvoril takú veľičinu národného dôchodku spoločnosti, ktorá zodpovedá normatívu národohospodárskej efektívnosti (resp. je väčšia) a rozsahu používaných výrobných zdrojov.

V zásade by podniky nemali dosahovať nižšiu výrobo-ekonomickú efektívnosť viazaných výrobných zdrojov, ako je normatív národohospodárskej efektívnosti v konkrétnom podniku využívaných výrobných zdrojov. Ide o národohospodárske kritérium ekonomickej efektívnosti vo vzťahu k zhodnocovaniu k dispozícii daných výrobných zdrojov.

Z doteraz uvedeného vyplýva, že poľnohospodársky podnik vyrába efektívne, keď dosahuje normatívnu efektívnosť viazaných výrobných prostriedkov, živej práce a poľnohospodárskej pôdy. Kedy však podnik dosahuje normatívnu efektívnosť pôdneho fondu, resp. normatívny diferenciálny dôchodok? Sme toho názoru, že na optimálne využitie pôdy okrem dosiahnutia normatívnej efektívnosti viazaných výrobných fondov a živej práce vplýva aj ich objem, kvalita a vzájomná kombinácia.

V zásade by poľnohospodárske podniky mali dosahovať takú efektívnosť používaných výrobných faktorov, ktorá zodpovedá, resp. je väčšia ako je normatívna (resp. minimálne prípustná) efektívnosť. Pritom však existuje určitá súvislosť medzi dosiahnutou efektívnosťou viazaných výrobných fondov a pracovných síl na jednej a dosiahnutou diferenciálnou rentou na druhej strane. Povedali sme, že podniky môžu dosahovať aj mínusovú diferenciálnu rentu. Je to vtedy, keď efektívnosť viazaných výrobných zdrojov je nižšia ako normatívna, a keď úroveň viazaných výrobných zdrojov je relatívne nízka.

Vybavenosť poľnohospodárskych podnikov hospodáriacich aj v porovnateľných prírodných podmienkach výrobnými fondmi je rozdielna. Podniky s vyš-

šou vybavenosťou výrobnými fondmi a pracovnými silami si pri dosiahnutí ich normatívnej efektívnosti pochopiteľne vytvárajú aj väčšie zdroje pre rozšírenú reprodukciu a hmotnú stimuláciu oproti podnikom, kde táto vybavenosť je na relatívne nízkej úrovni.

Z hľadiska zabezpečenia plánovitého rastu produkcie je rozhodujúce vytvoriť pre požadovaný rast produkcie aj adekvátne zdroje pre rozšírenú reprodukciu a hmotnú zainteresovanosť — t.j. normatívny hrubý dôchodok (NHD), ktorý je výsledkom normatívnej efektívnosti a normatívnej (optimálnej) vybavenosti poľnohospodárskej pôdy viazanými výrobnými fondmi a pracovnými silami:

$$NHD = N_P \cdot W(1 + e_1) + NVF \cdot e_2 + NDD$$

kde: NHD — normatívny hrubý dôchodok

N_P — normatívny počet pracovníkov

W — normatívna odmena

e_1, e_2 — normatívna efektívnosť živej práce a výrobných fondov

NDD — normatívny diferenciálny dôchodok

Ide v podstate o perspektívnu požiadavku postupného vyrovňovania poľnohospodárskych podnikov vo vybavenosti pôdy výrobnými zdrojmi, v ich využívaní a o dosiahnutie takých zdrojov rozšírenej reprodukcie a hmotnej stimulácie, ako to vyžaduje plánovaný rozvoj poľnohospodárskej výroby z národohospodárskeho hľadiska.

ZÁVER

V článku sme sa zamerali na obsahovú stránku dôchodkovosti výroby v JRD. Charakterizovali sme vývoj hrubého dôchodku a upravených vlastných výkonov. Osobitnú pozornosť sme venovali diferenciácii v dôchodkovosti výroby v JRD SSR, a to skúmaniu vzťahov medzi diferenciáciou v realizovanom hrubom dôchodku na 1 ha p. p. a objemom výrobných zdrojov na jednej a efektívnosti ich využívania na druhej strane. Z analýzy súboru JRD SSR za rok 1980 vyplýva, že na diferencovanej tvorbe hrubého dôchodku sa výraznejšie podieľa efektívnosť výrobných zdrojov v porovnaní s veľkosťou základných fondov, obrátových fondov a počtom pracovných síl na jednotku poľnohospodárskej pôdy.

Zmierňovanie efektívnosti využívania výrobných zdrojov v poľnohospodárskych podnikoch sa javí ako jeden z rozhodujúcich činiteľov zvyšovania hrubého dôchodku, potenciálnych rezerv intenzívneho rozvoja poľnohospodárskej výroby. Národohospodárske kritérium ekonomickej efektívnosti vyžaduje, aby poľnohospodárske podniky dosahovali normatívnu (optimálnu) efektívnosť k dispozícii daných výrobných zdrojov.

Literatúra

- AMBROŠ, P.: Dôchodkovosť ako kritérium efektívnosti poľnohospodárskej výroby. Plánované hospodárství, 1981, č. 10.
 KLÍNKO, L.: Vlastné výkony v poľnohospodárstve, metódy ich objektivizácie a normovania. Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 5.
 KRILEK, J.: Ekonomická efektívnosť zemědělství. Praha, Svoboda 1979.
 KRUPÍČKA, J.—KUTIL, J.—SEJÁK, J.: Zemědělství a výživa v socialistické ekonomice. Praha, Academia 1982.

MARTINKEVIČ, F. S. — BOLEŠAKOVA, V. P. — KORYZNO, N. V.: Metodologičeskije problemy izmerenija effektivnosti sel'skochozjajstvennogo proizvodstva. Minsk, Nauka i tehnika 1979. VANER, J. — TOMS, M. a kol.: Náródohospodárská effektivnost: Teorie a měření. Praha, Svoboda 1977.

Došlo dňa 16. 5. 1984

AMBROŠ P., Vysoká škola ekonomická, ul. Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

Dôchodkovosť výroby v JRD, vývoj a niektoré rezervy jej ďalšieho rastu

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 697—709. — 6 tab., lit. 6, res. čes., rus., angl.

JZD, Slovensko, hrubý dôchod, diferenciácie, efektívnosť, analýza vzťahů, analýza časových řad, syntéza

Práce na základe ekonomických údajov JRD SSR analyzuje vývoj hrubého dôchodku. Osobitná pozornosť je venovaná diferenciácii hrubého dôchodku na 1 ha p. p. JRD SSR. Z analýzy vyplývalo, že v podnikoch s vyšším hrubým dôchodkom na 1 ha sa dosahuje aj vyššia efektívnosť k dispozícii daných výrobných zdrojov. Poukazuje sa na rezervy vo zvyšovaní efektívnosti poľnohospodárskej výroby a na zmiernenie rozdielov v intenzite a dôchodkovosti výroby v porovnateľných výrobných podmienkach.

АМБРОШ П., Институт экономики, ул. Оdboяров 10, 886 33 Братислава

Доходность производства в ЕСХК, развитие и резервы ее дальнейшего роста

Zeměd. Ekon., 30, 1984, № 10, s. 697—709. — 6 табл., лит. 6, рез. чешск., русск., англ.

ЕСХК, Словакия, валовой доход, дифференциация, эффективность, анализ отношений, анализ временных рядов, синтез

На основе экономических данных ЕСХК СССР работа анализирует развитие валового дохода. Особое внимание уделяется дифференциации валового дохода с га с/х земли. Как показывает анализ, на предприятиях с повышенным доходом с га выше и эффективность для распоряжения данными производственными ресурсами. Показаны и резервы роста эффективности с/х производства, смягчения различий в интенсивности и подхожности от производства в сопоставимых производственных условиях.

AMBROŠ P., University of Economics, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

Income Rate of Production in Co-operative Farms, Development and some Reserves of its Further Growth

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 697—709. — 6 tabs, refs 6, summaries in cs, ru, en

co-operative farm, gross income, differentiation, effectiveness, analysis of relations, analysis of time series, synthesis

Using the economic data of co-operative farms of the SSR, the development of gross income is analysed. Particular attention is paid to differentiation of the gross income per 1 ha of agricultural land in the co-operative farms of the SSR. It follows from the analysis that in farms with the higher gross income per 1 ha, the higher effectiveness of available resources is reached. Reserves in increasing the effectiveness of agricultural production are pointed at, as well as moderation of differences in the intensity and income rate of production in comparable production conditions.

Adresa autora:

Doc. ing. Pavol Ambroš, CSc., Vysoká škola ekonomická, ul. Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

Nadcházející X. sjezd JZD je příležitostí k hodnocení rozvoje a výsledků družstevního zemědělství. V průběhu 35 let, které uplynuly od jeho vzniku, došlo k výrazným změnám v materiálně technické základně a její organizaci. S postupující koncentrací a specializací výroby, s vědeckotechnickým pokrokem, s uplatňováním pokrokových metod a velkovýrobních technologií a s růstem kvalifikace se mění postupně i charakter práce v zemědělství. Družstevní zemědělství dnes představuje moderní výrobní základnu a slučováním družstev byly vytvořeny výrobně ekonomické celky s lepšími předpoklady pro velkovýrobu a plné uplatnění vědeckotechnických poznatků.

To se projevuje v soustavném zlepšování výrobních i ekonomických výsledků jednotných zemědělských družstev a tím se upevňuje i jejich ekonomická situace a důchodovost.

Družstevní zemědělství se spolu se státními statky stalo významným faktorem proporcionálního rozvoje naší ekonomiky a důležitým činitelem růstu životní úrovně pracujících.

PŘEDMĚT A METODIKA SLEDOVÁNÍ

Příspěvek chce ukázat a analyzovat tendence vývoje výkonů, nákladů a ekonomické efektivnosti v minulých letech, včetně rozdělování hospodářských výsledků a zabezpečování rozšířené reprodukce. Zároveň chce ukázat účinnost opatření k zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982, zejména s ohledem na soustavu ekonomických nástrojů a její vliv na důchodovost JZD.

Analýza je zpracována za všechna JZD v ČSSR a při hodnocení jednotlivých odvětví rostlinné a živočišné výroby je využito výsledků vybraného souboru JZD, kde jsou zjišťovány vlastní náklady a který se v posledních letech (1981 a 1982) podílí na výměře zemědělské půdy všech JZD zhruba 30 %.

Údaje pro analýzu byly získány ze zpracovaných účetních výkazů a výkazů o vlastních nákladech jednotlivých výrobků.

V článku se používá většinou známých ekonomických kategorií:

Výkony

Jejich náplní v souladu s účetní evidencí jsou výrobky, polotovary vlastní výroby, práce a služby vymezené množstvím, časem nebo jiným způsobem, a to buď realizované (odbytové výkony), nebo předávané uvnitř organizace (vnitropodnikové výkony). Do výkonů se rovněž zahrnují mimořádné výnosy (např. náhrady škod od pojišťovny).

Náklady

Zahrnují v souladu s účetní evidencí mzdy, materiálové náklady, služby nemateriální povahy a finanční náklady. Pro potřeby podrobnějších rozborů jsou materiálové náklady členěny na:

a) materiálové náklady intenzifikační (nakupovaná osiva, sadba a krmiva, tj. intenzifikační náklady zemědělského původu, a průmyslová hnojiva, chemické ochranné prostředky a ostatní materiál, tj. intenzifikační náklady inputové);

b) materiálové náklady substituční (spotřeba energie, PHM, náhradních součástí a stavebního materiálu, opravy a udržování, odpisy a vyřazení základních prostředků a ostatní výkony materiálové povahy).

Vlastní náklady

Vlastní náklady zemědělské výroby a jejich jednotlivých odvětví zahrnují nákladové položky podle oborového kalkulačního vzorce, které v některých případech jsou nesrovnatelné v dlouhodobé časové řadě z důvodů metodických změn (ostatní přímé náklady prvotní i druhotné, ztráty z brakování dospělých zvířat a režijní náklady) a změn stálých zúčtovacích cen vlastního meziproductu. Vlastní náklady na jednotku produkce s úplnou cenovou úpravou jsou v dlouhodobé časové řadě srovnatelné.

Zisk

Jde o bilanční zisk, který je vyjádřen jako rozdíl mezi výkony a náklady.

Zisk k užití

Představuje bilanční zisk s připočtením dotací k zisku a po odpočtu daní a odvodů. Vyjadřuje možnosti zemědělských organizací dotovat vnitropodnikové fondy pro rozšířenou reprodukci a osobní a společenskou spotřebu.

VÝKONY A NÁKLADY

Za období trvání JZD dochází soustavně k růstu intenzity zemědělské výroby a tím i k zvyšování výkonů. V roce 1983 bylo v socialistickém zemědělství dosaženo vůbec nejvyšší intenzity zemědělské výroby. Hrubá zemědělská produkce ve stálých cenách roku 1980 činila na 1 ha z. p. 15 993 Kčs. JZD převyšují intenzitou výroby státní statky zhruba o 2500—3000 Kčs hrubé zemědělské produkce na 1 ha z. p.

Současně s růstem hrubé zemědělské produkce a výkonů se zvyšují vynaložené náklady na výrobu, jejichž rychlé tempo růstu bylo v průměru let 1976—1980 i v roce 1981 pro ekonomiku JZD nepříznivé. Přírůstek nákladů celkem v průměru let 1976—1980 proti průměru období 1971—1975 představoval 16,9 mld Kčs a přírůstek výkonů jen 15,6 mld Kčs. Docházelo tak k zhoršování ekonomické efektivnosti a důchodové situace v JZD. Proto stále více podniků nemohlo zabezpečit financování plánovaného reprodukčního procesu z vlastních zdrojů a docházelo k výraznému zvýšení zadluženosti JZD.

Až v roce 1982 a zejména v roce 1983 v souvislosti se zavedením zdokonalené soustavy plánovitého řízení a zároveň spolu s poměrně příznivými po-

větrnostními podmínkami došlo k podstatnému zlepšení. V roce 1983 se v porovnání s průměrem 6. pětiletky zvýšily výkony o 25,2 mld Kčs a náklady celkem o 21,4 mld Kčs. Tempa růstu výkonů a jednotlivých složek nákladů ukazují tab. I.

I. Tempa růstu výkonů a nákladů v JZD ČSSR v mld Kčs

	Roční Ø 5. 5LP	Roční Ø 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční Ø 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Výkony celkem	49,0	64,6	75,2	83,5	89,8	116,4	129,3	139,0
Náklady celkem	42,2	59,1	70,8	76,1	80,5	119,8	128,8	136,2
Z toho: materiál. a jiné	24,4	37,3	45,7	50,4	53,9	122,5	135,1	144,5
pracovní	14,3	16,3	17,6	18,0	18,7	108,0	110,4	114,7
finanční	3,5	5,5	7,5	7,7	7,9	136,4	140,0	143,6

S tempem růstu celkových nákladů se měnila i jejich struktura. Výrazně se zvyšuje podíl materiálových nákladů včetně služeb nemateriálové povahy, které se na celkových nákladech v průměru 5. pětiletky podílely 57,8 %, v průměru 6. pětiletky již 63,1 % a v roce 1983 67,0 %.

Zvyšující se podíl materiálových nákladů svědčí o rostoucí závislosti zemědělských podniků na dodávkách výrobních faktorů z jiných výrobních odvětví a na rostoucí úloze služeb. Odráží se v nich tedy především intenzifikace výroby, proces substituce živé práce prací zhmotnělou a růst velkoobchodních cen inputů.

Z materiálových nákladů převážně intenzifikačního charakteru se zvyšovaly nejrychleji náklady na intenzifikační faktory přicházející do zemědělství z ostatních odvětví národního hospodářství, u nichž je tempo růstu zhruba dvojnásobné v porovnání s intenzifikačními náklady zemědělského původu (tab. II).

U materiálových nákladů převážně substitučního charakteru je v posledních letech tempo jejich zvyšování rychlejší než je tomu u intenzifikačních nákladů, čímž se jejich podíl na materiálových nákladech neustále zvyšuje, hlavně vlivem rychlého růstu nákladů na odpisy základních prostředků, stavební materiál a ostatní výkony materiálové povahy (především služby) — tab. III.

II. Materiálové náklady intenzifikační v JZD ČSSR v mld Kčs

Intenzifikační náklady	Roční Ø 5. 5LP	Roční Ø 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční Ø 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Zemědělského původu	8,7	12,1	13,5	14,3	15,0	111,6	118,2	124,0
Inputové	4,5	8,1	10,8	11,8	12,9	133,3	145,7	159,3
Celkem	13,2	20,2	24,3	26,1	27,9	120,3	129,2	138,1

	Roční ø 5. 5LP	Roční ø 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční ø 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Energie	0,5	1,0	1,4	1,5	1,5	140,0	150,0	150,0
PHM	1,7	2,2	2,1	2,7	2,8	95,5	122,7	127,3
Náhradní součástky	1,7	2,8	3,4	3,7	3,8	121,4	132,1	135,7
Stavební materiál	1,2	1,7	2,1	2,5	2,8	123,5	147,1	164,7
Opravy a udržování	0,8	1,4	2,0	2,1	2,3	142,9	150,0	164,3
Odpisy a zůst. cena	2,5	3,4	4,6	5,0	5,4	135,3	147,1	158,8
Ost. výkony mat. povahy	2,0	3,2	3,8	4,2	4,4	118,7	131,2	137,5
Celkem	10,4	15,7	19,4	21,7	23,0	123,6	138,2	146,5

Účinnost materiálových nákladů se do roku 1981 výrazně snižovala a tím klesala také účinnost celkových nákladů. U intenzifikačních nákladů došlo k zhoršení účinnosti především u průmyslových hnojiv a u nakoupených krmiv.

U nákladů na průmyslová hnojiva se ve vztahu k přírůstku produkce výrazně projeví nejen nepříznivé povětrnostní výkyvy, ale i dlouhodobější trend k poklesu efektivity průmyslových hnojiv, kde působí nepříznivé zejména:

- obecný deficit chlévské mrvy a tím organické hmoty v půdě,
- většinou nevyvážená skladba hnojiv i nevhodná aplikace,
- nedokonalá technika při zapracování hnojiv do půdy.

Pokles účinnosti nakoupených krmiv v průběhu 6. pětiletky ovlivňovaly zejména:

- zvýšení cen, hlavně bílkovinných krmiv;
- zhoršování kvality krmných směsí vlivem nedostatku některých komponentů a častých změn receptur;
- nedostatky v hospodaření krmnými směsmi v některých podnicích, o čemž svědčí značné rozdíly ve spotřebě krmných směsí mezi jednotlivými podniky a okresy.

Snížení efektivity intenzifikačních faktorů je zčásti způsobeno i nedostatečným využíváním rezerv v zemědělství. Svědčí o tom např. nízká účinnost intenzifikačních vkladů v ekonomicky zaostávajících zemědělských podnicích ve srovnání s předními. Jak však vyplývá z dlouhodobosti uvedené tendence, jde i o obecnější příčiny (stupňování intenzifikačních vkladů nad určitou mez danou úrovní dosaženého vědeckotechnického pokroku a rozšiřování intenzifikace do horších přírodních podmínek spolu s orientací na skot působí na zužování prostoru pro růst ekonomické efektivity zemědělské výroby).

Rovněž u substitučních nákladů docházelo k poklesu účinnosti, který je podstatně výraznější než u intenzifikačních nákladů (tab. IV).

Z toho vyplývá, že substituční náklady nejvíce ovlivnily zhoršování ekonomických výsledků zemědělských podniků. Závažný byl pokles substitučního efektu i v roce 1982, který byl příznivým rokem, v němž došlo k úspoře nákladů zejména na sklizeň, a dále ke značné racionalizaci ve spotřebě paliv

IV. Náklady na 100 Kčs výkonů

	Roční ∅ 5. 5LP	Roční ∅ 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční ∅ 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Náklady celkem	86,1	91,5	94,1	91,1	89,6	102,8	99,6	97,9
Z toho:								
materiálové	49,8	57,7	60,8	60,4	60,0	105,4	104,7	104,0
pracovní	29,2	25,2	23,4	21,6	20,8	92,9	85,7	82,5
Z materiálových nákladů:								
intenzifikační	26,9	31,3	32,3	31,3	31,1	103,2	100,0	99,4
z toho: inputové	9,2	12,5	14,4	14,1	14,4	115,2	112,8	115,2
zem. původu	17,7	18,8	17,9	17,2	16,7	95,2	91,4	88,8
substituční	21,2	24,3	25,8	26,0	25,6	106,2	107,0	105,3

a energie. V roce 1983 došlo sice k částečnému zlepšení, ale hodnotíme-li průběh substituce živé práce prací zhmotnělou, celkově není situace příznivá.

Vedle vnějších vlivů, které působí na efektivnost substitučních nákladů, je i v samotném zemědělství řada nedostatků, které vyplývají z nízké úrovně organizace a řízení a promítají se do využívání substitučních vkladů, a to zejména do využívání zemědělské techniky a její údržby a v této souvislosti i do hospodaření s palivy, energií apod. K jejich odstranění je třeba pozornosti řídicích orgánů všech stupňů a rovněž zde musí přispět i celkové zdokonalení systému hmotné zainteresovanosti podniků i pracovních kolektivů.

Růst materiálových nákladů měl své příčiny i v tom, že část materiálových vkladů do výroby musí substituovat i některé přírodní faktory. Jde např. o částečnou substituci sluneční energie umělým dosoušením, substituci přebytku či nedostatku vláhy melioračními opatřeními, substituci úbytku půdy zvýšenými dávkami průmyslových hnojiv apod. Tyto intenzifikační vklady jsou ale bezprostředně spojeny s náklady na jejich pořízení.

VLASTNÍ NÁKLADY ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Růst nákladů na výrobu se projevoval v zemědělské výrobě u jednotlivých nákladových položek diferencovaně (tab. V). Vývoj vlastních nákladů uvádíme jen od roku 1980 pro metodickou nesrovnatelnost některých nákladových položek, zejména u vlastního meziprojektu, v souvislosti se změnou stálých zúčtovacích cen od roku 1980.

Tendence růstu vlastních nákladů zemědělské výroby z minulých let pokračovala v roce 1982, tempo meziročního zvýšení rostlo v důsledku úprav v oblasti vstupů. Vlastní náklady zemědělské výroby se zvýšily v roce 1982 v porovnání s rokem 1980 o 12,8 % a v porovnání s rokem 1981 o 7,4 %.

Zvyšování vlastních nákladů je především ovlivňováno růstem materiálových a finančních nákladů. Zvýšení v roce 1982 v porovnání s rokem 1980 činí 14,5 %, přičemž pracovní náklady se mezi uvedenými roky zvýšily o 4,4 %.

Nákladová položka	1980	1981	1982	Index (1980 = 100)	
				1981	1982
Pracovní náklady celkem	2 691	2 753	2 809	102,3	104,4
Materiálové a finanční náklady celkem	12 939	13 660	14 819	105,6	114,5
Z toho:					
osiva vlastní	103	117	115	113,6	111,6
krmiva vlastní	2 337	2 487	2 497	106,4	106,8
osiva nakoupená	614	689	748	112,2	121,8
krmiva nakoupená	2 608	2 552	2 790	97,8	107,0
chlévská mrva	398	411	439	103,3	110,3
průmyslová hnojiva	1 092	1 140	1 160	104,4	106,2
chem. ochran. prostředky	293	314	392	107,2	133,8
ostatní materiál	153	166	200	108,5	130,7
odpisy zákl. výr. prostředků	242	299	344	123,5	142,1
odpisy zvířat	316	397	418	125,6	132,3
opravy — prvotní	75	85	104	113,3	138,7
druhotné	122	144	179	118,0	146,7
ost. přímé náklady — prvotní	1 360	1 416	1 537	104,1	113,0
druhotné	1 154	1 208	1 415	104,7	122,6
režie výrobní	1 238	1 343	1 512	108,9	122,1
režie správní	835	891	969	106,7	116,0
Náklady celkem	15 630	16 412	17 628	105,0	112,8

Pramen: Výsledky vybraného souboru JZD

Dochází k jejich soustavnému, pomalému zvyšování s meziročním přírůstkem 2,0—2,5 %.

Hlavní příčinou zvýšení materiálových nákladů byl stejně jako v posledních letech růst substitučních a režijních nákladů, kdežto u intenzifikačních nákladů je zvýšení menší, přestože u nakoupených krmiv došlo ke zvýšení odbytových cen.

Stagnaci ve vývoji intenzifikačních nákladů nelze jednoznačně kladně hodnotit, protože především tato skupina nákladů ovlivňovala v minulosti příznivě dosahování vyšší intenzity výroby. Projevuje se to zejména u nakoupených krmiv. V roce 1981 došlo v porovnání s rokem 1980 ke snížení jejich spotřeby a v roce 1982 ke zvýšení nákladů, které bylo ovlivněno zvýšením cen, přestože poklesla spotřeba jaderných krmiv na jednotku výrobku. To se nepříznivě odráží ve snížení přírůstků u skotu, prasat a drůbeže, což má negativní důsledky nejen v zemědělských organizacích, ale i v celém národním hospodářství. Nevyužívá se produkčních schopností a biologického potenciálu zvířat a prodlužuje se doba výkrmu. Tím se prodlužuje obrátkovost a zvyšuje se potřeba ustájovacích kapacit a zvyšuje se nákladovost.

Příznivě lze hodnotit stagnaci nákladů na průmyslová hnojiva. Při vysoké spotřebě živin je třeba vytvářet účinný ekonomický tlak na racionální využívání průmyslových hnojiv.

V oblasti intenzifikačních nákladů došlo k většímu zvýšení jen u chemických ochranných prostředků a u ostatního materiálu, kam jsou především

zahrnutý dezinfekční a čistící prostředky. Zvýšení nákladovosti bylo ovlivněno především zvýšením odbytových cen.

Ze substitučních nákladů se nejvíce zvýšily náklady na odpisy základních výrobních prostředků a náklady na opravy. K výraznému zvýšení došlo rovněž u ostatních přímých nákladů druhotných, do nichž jsou zahrnuty vnitropodnikové náklady na traktory, kombajny, nákladní autodopravu a samochodné stroje. Růst těchto nákladů byl ovlivněn zvýšením cen PHM, zvýšením nákladů na odpisy a opravy.

Zanedbatelné není rovněž zvýšení nákladů vlivem rostoucích ztrát z brakování dospělých zvířat, přestože byly zvýšeny zejména u skotu nákupní ceny za jatečná zvířata. Je to zřejmě ovlivněno dalším zkracováním životnosti dospělých zvířat, čímž se nevyužívá jejich biologického potenciálu.

Závažným jevem ve zvyšování nákladovosti v posledních letech je soustavný a značný růst režijních nákladů, jejichž podíl na vlastních nákladech se neustále zvyšuje. Růst režijních nákladů je ovlivněn především růstem substitučních nákladů, které tvoří jejich podstatnou část, dále zvyšováním neproduktivních nákladů a zvyšováním nákladů na organizaci a správu zemědělských podniků.

Vlastní náklady na jednotku produkce se rovněž zvyšují vlivem růstu nákladů a stagnace hektarových výnosů.

Živočišná výroba vykazuje ve všech odvětvích zvýšení vlastních nákladů na jednotku produkce, které je nejvýznamnější u prasat ve výkrmu vlivem zrušení intervencí cen krmných směsí a dále vlivem dalšího poklesu průměrných denních přírůstků. V tomto odvětví dochází po mnohaleté stagnaci ke značnému zvýšení vlastních nákladů na 1 kg přírůstku, které se v minulých 10—15 letech udržovaly na zhruba stejné úrovni a výkrm prasat byl jedním z nejefektivnějších a nejkonsolidovanějších odvětví živočišné výroby. Přispělo k tomu využití vědeckotechnických poznatků a vhodná koncentrace a specializace výroby. Snižování přírůstků je negativním jevem a měla by být provedena účinná opatření k dosažení žádoucí úrovně.

K nejmenšímu zvýšení vlastních nákladů na jednotku produkce došlo u mléka vlivem zvýšení užitkovosti (tab. VI).

VI. Vlastní náklady na jednotku produkce u vybraných rostlinných a živočišných výrobků

	Roční ± 5. 5LP	Roční ± 6. 5LP	1981	1982	Index (roční ± 6. 5LP = 100)	
					1981	1982
Pšenice	976	1139	1352	1312	118,7	115,2
Žito	1088	1355	1645	1672	121,4	123,4
Ječmen	896	1024	1378	1252	134,6	122,3
Cukrovka	235	293	353	301	120,5	102,7
Brambory	905	1028	1233	1368	119,9	133,1
Víceleté pícniny	443	529	532	556	100,6	105,1
Mléko	2,91	3,23	3,68	3,85	113,9	119,2
Výkrm skotu	16,86	18,74	21,44	22,67	114,4	121,0
Výkrm prasat	11,28	11,46	11,74	13,79	102,4	120,3

Pramen: Výsledky vybraného souboru JZD

Zvýšení nákladů na výrobu bylo kompenzováno zvýšením nákupních cen některých výrobků a úpravami v soustavě ekonomických nástrojů, což se odrazilo v úrovni míry rentability.

ZISK A MÍRA RENTABILITY

Nepříznivý vývoj nákladů na výrobně ekonomickou činnost v JZD a snížení produkce v důsledku nepříznivých povětrnostních podmínek v roce 1976, 1979 a 1981 byly hlavními příčinami snižování ekonomické efektivity v zemědělství. Tyto dvě hlavní příčiny spolu s dalšími způsobily, že stále více JZD nemohlo zabezpečovat financování plánovaného reprodukčního procesu z vlastních zdrojů a rostla tak zadluženost JZD, přestože řada družstev se snažila k dosažení potřebné stability rozvíjet ve stále větším rozsahu vedle hlavní zemědělské činnosti i nezemědělskou činnost.

Na nepříznivý vývoj nákladů v zemědělství reagovaly řídicí orgány několikrát během minulé pětiletky, a to především přerozdělením prostředků uvnitř zemědělství.

Největší pozornost byla zaměřena na chov skotu, kde se projevovaly nepříznivé tendence ve vývoji vlastních nákladů a v úrovni rentability výroby. Již od 1. 1. 1977 byly v souvislosti s přestavbou velkoobchodních cen ve prospěch produktů chovu skotu přerozděleny značné prostředky v rámci zemědělství. Šlo ale jen o dílčí opatření, která ekonomiku chovu skotu nevyřešila.

Obnovení ekonomické rovnováhy zemědělských organizací bylo nutno řešit zásadnějšími opatřeními. 13. zasedání ÚV KSČ (březen 1979) uložilo zdokonalit soustavu ekonomických nástrojů pro 7. pětiletku tak, aby především zvyšovala hmotnou zainteresovanost na růstu produkce, účinněji ovlivňovala vývoj důchodů a více podporovala plánované strukturální změny ve výrobě, vytvářela podmínky pro rozšířenou reprodukci, růst kvality práce a efektivity výroby.

Jedním z hlavních úkolů úprav ekonomických nástrojů v zemědělství bylo sblížit rentabilitu jednotlivých zemědělských výrobků a zejména odstranit ztrátovost výrobků chovu skotu, zrealizovat ocenění základních výrobních faktorů včetně živé práce v JZD, vytvořit větší ekonomický tlak na růst efektivity a zvyšování jakosti zemědělské produkce, usilovat o zmírnění mezioblastní a mezipodnikové diferenciace důchodů.

Podstatnější úprava ekonomických nástrojů od roku 1980 přispěla částečně k vyrovnaní rentability jednotlivých zemědělských výrobků, ale u převážné většiny nebylo dosaženo plánovaných předpokladů. Ani v chovu skotu, kam bylo přerozděleno nejvíce prostředků, nebylo dosaženo předpokládané úrovně rentability výroby, která by zabezpečovala rozšířenou reprodukci z vlastních zdrojů, v důsledku dalšího růstu nákladů na výrobu, takže skutečný efekt z provedených opatření byl pohlcen růstem nákladů.

Od roku 1982 byla realizována opatření v ekonomické oblasti, jejichž hlavní váha spočívala ve výrazném posílení cenové úhrady produktů skotu a ovcí a v rostlinné výrobě v odstranění ztrátovosti brambor, lnu a v řešení nízké rentability cukrovky a některých dalších rostlinných výrobků při současném růstu hmotné zainteresovanosti na zvyšování jakosti produkce. Pozornost byla věnována i žádoucímu zjednodušení cenové soustavy tím, že dochází ke zrušení některých příplatků a premií.

Posílení úhrady zemědělství mělo být využito tak, aby přineslo co největší společenský efekt, a to jak z hlediska plánovaných záměrů v rozvoji zeměděl-

ské výroby a její racionální struktury, tak i z hlediska vytváření vyššího ekonomického tlaku na růst efektivnosti výroby cestou zvyšování hospodárnosti a lepšího využívání výrobních prostředků a domácích surovinových zdrojů.

V roce 1982 a zejména v roce 1983 došlo k podstatnému zvýšení masy vytvořeného zisku a k zvýšení míry rentability na 11,5 % (tab. VII).

VII. Zisk a míra rentability

	Roční 5. 5LP	Roční 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční 5. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Zisk v mld Kčs	6,8	5,5	4,4	7,4	9,3	80,0	134,5	169,1
Míra rentability v %	16,2	9,4	6,2	9,8	11,5	65,9	104,2	122,3

K dosažení příznivých výsledků v těchto dvou letech přispěly vedle přijatých opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení i relativně příznivé povětrnostní podmínky, které působily v obou letech ve svém souhrnu i ve srovnání s dlouholetým průměrem zvláště příznivě na nákladovost výroby a na omezení sklizňových ztrát.

Nepříznivá úroveň míry rentability jako celku v 6. pětiletce a v prvním roce 7. pětiletky se plně promítá i do rentability jednotlivých výrob, jak je zřejmé z údajů v tab. VIII.

Srovnání vývoje míry rentability v jednotlivých pětiletkách i v letech 1981 a 1982 ukazuje, že v soustavě ekonomických nástrojů je soustavně sledován záměr postupného sbližování míry rentability jednotlivých zemědělských výrobků s cílem podpořit rozvoj koncentrace, specializace a kooperace výroby a plnění věcných záměrů plánu.

Zavedení zdokonalené soustavy ekonomických nástrojů přispělo jak ke zvýšení rentability zemědělské výroby, tak i k sbližení jednotlivých odvětví rostlinné a živočišné výroby. Přitom je třeba vzít v úvahu to, že výsledky jednoho roku nestačí k objektivnímu hodnocení, zejména proto, že šlo o lepší rok z hlediska povětrnostních podmínek.

Míru rentability hodnotíme poměrem bilančního zisku k vlastním nákladům na výrobu. Znamená to, že v zisku je obsažena nejen realizovaná produkce, ale i produkce, která zůstává v zemědělském podniku. V realizované produkci není obsažen jen hlavní výrobek, ale i další výrobky, resp. vedlejší výrobky. Např. u dojnic nejde jen o mléko, ale též o brakovaná zvířata apod.

V rostlinné výrobě došlo k výraznému zvýšení míry rentability zejména vlivem zvýšení rentability kukuřice na zrno, cukrovky a brambor. Nepříznivé je soustavné snižování míry rentability u obilovin (pšenice, ječmen a oves), u nichž se sice v roce 1982 v porovnání s rokem 1981 zvýšila míra rentability, ale v porovnání s rokem 1980 se dále snížila. Je tedy nutno v dalším období řešit zejména odvětví obilovin, kde by další zvyšování nákladů mělo již za následek další snížení míry rentability, resp. v horších přírodních podmínkách ztrátovost.

U brambor došlo sice k výraznému zlepšení, ale dosažená úroveň rentability je pro zabezpečení rozšířené reprodukce stále v průměru nízká. Zde ale již

	Roční Ø 5. 5LP	Roční Ø 6. 5LP	1981	1982
Rostlinná výroba	32,2	18,0	9,7	24,6
Z toho: pšenice	73,6	42,6	22,2	29,4
žito	64,0	31,9	12,8	27,0
ječmen	78,4	47,7	22,2	36,2
oves	38,0	16,2	7,8	10,5
kukuřice na zrno	49,9	39,1	17,9	67,2
eukrovka	10,2	5,6	-2,9	25,1
brambory	-7,8	-0,8	-21,8	9,8
chmel	-	22,8	52,1	41,5
víceleté píceiny	-	12,9	23,1	38,5
Živočišná výroba	-1,1	-2,7	-1,4	2,2
Z toho: dojnice	-4,9	-1,0	-1,0	5,5
výkrm skotu	-	5,5	-3,6	14,6
výkrm prasat	10,6	13,7	2,7	5,0
vejce	20,3	9,9	1,2	3,4
Zemědělská výroba	12,4	5,6	3,1	11,5

Pramen: Výsledky vybraného souboru JZD

ceny včetně doplňkových cenových nástrojů nemohou řešit řadu věčných problémů, které souvisejí s pěstováním a zvláště se skladováním brambor.

Rovněž v živočišné výrobě došlo k značnému zvýšení míry rentability, zejména ve výkrmu skotu a u dojnic. U dojnic je ale rentabilita v průměru stále nízká, zejména s ohledem na stoupající ceny investic a na náročnost problematiky intenzifikace luk a pastvin, kde jsou v rostlinné výrobě největší rezervy. Nepříznivý je pokles míry rentability ve výkrmu prasat, kde je současná rentabilita velmi nízká, a z dlouhodobě neefektivnějšího odvětví živočišné výroby se stalo málo efektivní odvětví, protože dosažená úroveň ve výkrmu prasat nebude umožňovat pro příští léta rozšířenou reprodukci z vlastních zdrojů.

V rostlinné výrobě klesá míra rentability směrem k horším podmínkám hlavně vlivem ztrátovosti obilovin, jejichž pěstování bylo v horské výrobní oblasti v roce 1982 ztrátové. V příznivějších přírodních podmínkách bylo pěstování obilovin vysoce rentabilní, ale nebylo dosaženo úrovně roku 1980.

V živočišné výrobě se naopak rentabilita směrem k horším přírodním podmínkám zvyšuje hlavně vlivem jejího zvyšování v chovu skotu. V lepších přírodních podmínkách byla v roce 1982 výroba mléka ztrátová, resp. na hranici rentability. K podstatnému snížení míry rentability došlo ve výkrmu prasat, a to zejména v lepších přírodních podmínkách.

Zavedením zdokonalené soustavy ekonomických nástrojů došlo v roce 1982 k částečnému vyrovnání míry rentability zemědělské činnosti mezi jednotlivými výrobními oblastmi s tím, že je stále nejvyšší v kukuřičné a řeparské výrobní oblasti.

ROZDĚLENÍ HOSPODÁŘSKÉHO VÝSLEDKU

Zlepšení ekonomické efektivity a důchodové situace JZD v letech 1982 a 1983 se promítlo v podstatném zvýšení zdrojů k rozdělení na rozšířenou reprodukci, dotaci fondů osobní a společenské spotřeby, jakož i ve zvýšení daní a odvodů. Ve vztahu ke státnímu rozpočtu došlo ke snížení dotací a subvencí k zisku a překročené rozdělení je minimální, bylo zhruba na úrovni průměru 5. pětiletky. Rovněž použití fondů organizací a ostatní doplnění zdrojů k rozdělení bylo v těchto letech nižší než v minulých letech (tab. IX).

IX. Zdroje k rozdělení v JZD ČSSR v mld Kčs

	Roční 5. 5LP	Roční 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Zisk	6,8	5,5	4,4	7,4	9,3	80,0	134,5	169,1
Dotace k zisku	1,3	1,3	1,2	0,9	0,9	92,3	69,2	69,2
Použití fondů organizací	0,1	0,4	0,6	0,3	0,2	150,0	75,0	50,0
Zdroje k rozdělení	8,2	7,2	6,2	8,6	10,4	86,1	119,4	144,4
Překročené rozdělení	0,1	0,6	0,6	0,4	0,1	100,0	66,7	16,7
Rozdělení celkem	8,3	7,8	6,8	9,0	10,5	87,2	115,4	134,6
Daň a odvody celkem	2,0	2,2	1,6	2,2	2,8	72,7	100,0	127,3
Zisk k užití	6,1	4,6	4,0	6,1	7,4	87,0	132,6	160,9

Zvýšení zdrojů k rozdělení představuje výrazné posílení chozrasčotního postavení řady dalších JZD, což je plně v souladu se záměry zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství.

Vyšší tvorba zisku v roce 1982 a zejména v roce 1983 přispěla i přes značné zvýšení daní a odvodů k zvýšení zisku k užití, jehož úroveň je nejvyšší za období trvání JZD.

Růst hrubé zemědělské produkce i výkonů zemědělských organizací byl zabezpečován odpovídajícím růstem výrobních fondů, kde v posledních letech

X. Změny v objemu základních a oběžných výrobních fondů v mld Kčs

	Roční 5. 5LP	Roční 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Základní prostředky v pořiz. ceně	69,3	95,0	117,3	125,8	135,8	123,5	132,4	142,9
Zásoby	28,3	39,3	55,2	58,7	61,4	140,5	149,4	156,2
Celkem fondy	97,6	134,3	172,5	184,5	197,2	128,4	137,4	146,8

dochází k rychlému růstu základních výrobních prostředků i k zvyšování zásob (tab. X).

Uvedená tempa rozšíření reprodukce nebyla zajištěna odpovídajícím růstem přidělů do podnikových fondů — v průměru 6. pětiletky i v roce 1981 došlo k jejich snížení. Až v letech 1982 a 1983 došlo k zásadnímu obratu, podstatně se zvýšily příděly podnikovým fondům a z toho nejvíce fondu obrátového a rezervního (tab. XI).

XI. Příděly podnikovým fondům z výsledku hospodaření v mld Kčs

	Roční ø 5. 5LP	Roční ø 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční ø 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Příděly fondům celkem	6,2	5,5	4,9	6,6	7,5	89,1	120,0	136,4
Z toho: výstavby	3,5	3,0	2,4	3,1	3,7	80,0	103,3	123,3
obratového	0,6	0,3	0,2	0,4	0,5	66,7	146,7	166,7
rezervního	0,6	0,4	0,5	0,8	0,8	125,0	200,0	200,0
odměn	1,1	1,2	1,1	1,3	1,4	83,3	108,3	116,7
FKSP	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	116,7	133,3	150,0

Za této situace došlo v 6. pětiletce ke kvalitativnímu nárůstu úvěrového zatížení JZD, čímž se ekonomická váha úvěrů v 6. pětiletce a v prvních letech 7. pětiletky značně zvýšila, ale v roce 1983 v souvislosti se značným zvýšením zisku a tím i vyššími dotacemi podnikových fondů došlo ke snížení potřeby provozních úvěrů, které se v porovnání s rokem 1982 snížily o 2,2 % (z 13,9 mld Kčs na 13,6 mld Kčs). Tím se zastavil rychlý růst zadluženosti JZD v provozní sféře z 6. pětiletky i z roku 1981, což se projevilo i snížením úroků z 873 mil. Kčs v roce 1982 na 867 mil. Kčs v roce 1983 (tj. snížení o 0,7 %). V investiční sféře pokračoval růst úvěrového zatížení, v porovnání s rokem 1982 došlo ke zvýšení úvěrů o 6,6 % (tab. XII).

XII. Investiční a provozní úvěry

	Roční ø 5. 5LP	Roční ø 6. 5LP	1981	1982	1983	Index (roční ø 6. 5LP = 100)		
						1981	1982	1983
Úvěry celkem	6,1	14,5	20,7	22,4	22,8	142,8	154,5	157,2
Z toho: investiční	4,3	6,6	7,7	8,5	9,2	116,7	128,8	139,4
provozní	1,8	7,9	13,0	13,9	13,6	164,6	175,9	172,1

Do soustavy ekonomických pravidel a vztahů finančního hospodaření JZD významně zasahuje i věcné pojištění, dochází neustále k jeho zvyšování a zároveň se zvyšuje rozdíl mezi zaplaceným pojistným a přijatými ná-

hradami škod od pojišťovny. V roce 1983 byly náhrady od pojišťovny nižší o 767 mil. Kčs. V pojišťovací praxi by mělo dojít v příštích letech ke zdokonalení.

Změnu reprodukčních podmínek v zemědělských podnicích, charakterizovanou již dříve změnami míry rentability, potvrzují i údaje o změnách míry zisku. V posledních dvou letech došlo v tomto směru k podstatnému zlepšení, ale dosažená úroveň míry zisku není vysoká vzhledem k náročným úkolům dalšího růstu zemědělské produkce a naplňování základního cíle — růstu míry soběstačnosti ve spotřebě potravin a zemědělských surovin z vlastní výroby (tab. XIII).

XIII. Zdroje JZD ve vztahu k výrobním fondům

	Roční Ø 5. 5LP	Roční Ø 6. 5LP	1981	1982	1983
Zisk na 100 Kčs výrobních fondů v Kčs	9,8	5,8	3,8	5,9	6,8
Zdroje k rozdělení na 100 Kčs výrobních fondů v Kčs	11,8	7,6	5,3	6,8	7,7
Zisk k užití na 100 Kčs výrobních fondů v Kčs	8,8	4,8	3,4	4,8	5,4

SOUHRN

Z provedené analýzy vyplývá, že v průměru 6. pětiletky i v roce 1981 se nepříznivě vyvíjely náklady, docházelo k poklesu zisku a k poklesu tvorby vlastních zdrojů na rozšířenou reprodukci. Na tuto situaci měla vliv řada činitelů objektivního i subjektivního charakteru, dlouhodobě i krátkodobě působících.

Z krátkodobě působících vlivů šlo především o vliv nepříznivých povětrnostních podmínek, zejména v letech 1976, 1979 a 1981. Z dlouhodobě působících faktorů, u nichž lze jen usuzovat — vzhledem k dosud nepropracovaným metodikám takového zjišťování — na podíl objektivních a subjektivních vlivů, jde hlavně o růst fondové náročnosti výroby při současném poklesu produktivní účinnosti některých základních intenzifikačních a substitučních vkladů. Je nesporné, že na tomto vývoji má svůj podíl úroveň organizační práce na všech stupních řízení.

V roce 1982 v souvislosti se zavedením zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství a zároveň spolu s poměrně příznivými povětrnostními podmínkami došlo k podstatnému zlepšení. Zvýšil se zisk, zvýšila a sblížila se rentabilita jednotlivých odvětví zemědělské výroby a zvýšily se zdroje k rozdělení, což přispělo k posílení chozrasčotnosti ve většině JZD.

Nastoupený kurs k zefektivnění zemědělství pokračoval i v roce 1983, kdy přes další růst nákladů na výrobu se rychleji zvýšily výkony a vytvořený zisk dosáhl takové výše, jaké nebylo dosaženo za celé období existence JZD, což se odrazilo ve zvýšení ekonomické efektivnosti zemědělské výroby a ve zlepšení důchodové situace JZD a projevílo se ve zvýšené tvorbě vlastních zdrojů pro zabezpečování socialistické rozšířené reprodukce.

Došlo dne 3. 5. 1984

NOVÁK J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Nákladovost a rentabilita výroby v JZD

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 711–724. — 13 tab., res. čes., rus., angl.

JZD, náklady, výnosy, rentabilita, ekonomická efektivnost, zisk, fondy, akumulace, rozšířená reprodukce, analýza ekonomická

Článek poukazuje na tendence vývoje nákladů a výnosů v JZD ČSSR v období 6. pětiletky a v letech 1981–1983 a analyzuje rovněž za uvedené období důchodovou situaci v JZD, včetně zhodnocení opatření v zdokonalení soustavy ekonomických nástrojů od roku 1982. Z analýzy vyplývá, že během 6. pětiletky i v roce 1981 docházelo v JZD k zhoršování důchodové situace, zejména vlivem rychlého růstu nákladů na výrobu. Od roku 1982 a hlavně v roce 1983 v souvislosti se zavedením zdokonalené soustavy ekonomických nástrojů spolu s působením příznivých povětrnostních podmínek došlo k zlepšení ekonomické efektivnosti a důchodové situace v JZD, což se projevilo ve zvýšené tvorbě vlastních zdrojů pro zabezpečování rozšířené reprodukce.

НОВАК Й., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Прага 2

Raschodnost i rentabelnost proizvodstva v ESXK

Zeměd. Ekon., 30, 1984, № 10, s. 711–724. — 13 табл., рез. чешск., русск., англ.

ESXK, расходы, урожаи, рентабельность, экономическая эффективность, прибыль, фонды, накопление, расширенное воспроизводство, экономический анализ

Статья приводит тенденции развития расходов и урожаев в ESXK ЧССР в период 6-й пятилетки и в 1981–83 гг., анализируя в то же время подходящую ситуацию в ESXK, включая оценку мер по улучшению системы экономических рычагов с 1982 г. Как показывает анализ, в период 6-й пятилетки и в 1981 г. подходящая ситуация в ESXK ухудшалась, главным влиянием быстрого роста производственных издержек. С 1982 г. и, главное, в 1983 г. в связи с внедрением улучшенной системы экономических рычагов и наряду с благоприятными климатическими условиями экономическая эффективность была улучшена, как и подходящая ситуация, что проявило себя в увеличенном образовании собственных ресурсов для обеспечения расширенного воспроизводства.

NOVÁK J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Cost Rate and Profitability of Production in Co-operative Farms

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 711–724. — 13 tabs, summaries in cs, ru, en

co-operative farm, costs, yields, profitability, economic effectiveness, profit, funds, accumulation, extended reproduction, economic analysis

Trends of development of costs and yields in co-operative farms of the ČSSR during the 6th Five-Year Plan period and during 1981–1983 are pointed out and income situation in co-operative farms, including an evaluation of measures taken within the improved system of economic tools since 1982 is analysed. It follows from the analysis that during the 6th Five-Year Plan period as well as in 1981 deterioration in income situation occurred in co-operative farms, particularly due to the rapid growth of production costs. Since 1982, and particularly in 1983, in connection with the introduction of the improved system of economic tools alongside with favourable weather conditions, economic effectiveness increased and income situation in co-operative farms improved, which was displayed by a greater accumulation of own resources for securing extended reproduction.

Adresa autora:

Ing. Jaroslav Novák, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Súčasnú sociálnoekonomickú postavu československých družstevných roľníkov spočíva na víťazstve pracujúceho ľudu vo februári 1948, ku ktorému ho dovedla Komunistická strana Československa. Pred 35 rokmi naň bezprostredne nadviazal aj začiatok historickej prestavby individuálnej roľníckej malovýroby na socialistickú družstevnú veľkovýrobu, ktorá od základu zmenila prácu a život niekdajšieho vykorisťovateľmi zbedačovaného roľníka na rovnoprávného výrobcu a príslušníka socialistickej spoločnosti.

Naznačené zmeny v deľbe a charaktere práce, v pracovných a životných podmienkach, v potrebách a záujmoch družstevných roľníkov sú neoddeliteľnou súčasťou všetkých politických, ekonomických, sociálnych a vôbec spoločenských premien, ktorými prechádza československá spoločnosť na svojej ceste k socializmu. Zlepšovanie pracovných a životných podmienok, ako aj rast životnej úrovne družstevných roľníkov spolu s ďalšími zmenami vytvárajú predpoklady pre ich rozvoj v rámci celej spoločnosti. S rozvojom výrobných síl socialistickej spoločnosti dochádza medzi robotníckou triedou a triedou družstevných roľníkov postupne k zblížovaniu pracovných a životných podmienok i spôsobu života, a to pokiaľ ide o celkové a podstatné charakteristiky týchto podmienok a životných črt a prejavov. Zblížovanie a určité vyrovňovanie však neprebíha len medzi dvoma základnými triedami, ale aj medzi nimi a ostatnými sociálnymi skupinami a vrstvami spoločnosti.

Avšak práve na základe zjednocujúceho úsilia socialistickej spoločnosti vzniká a prejavuje sa v tomto procese súčasne aj mnohotvárnosť špecifických pracovných a životných spôsobov tried, skupín, kolektívov i jednotlivcov, a to ako odraz konkrétnych podmienok a výraz bohatstva i rozmanitosti ľudskej osobnosti.

Sociálnoekonomická postava družstevných roľníkov v socialistickej spoločnosti podmieňuje mnoho objektívnych i subjektívnych faktorov. Určité metodologické a metodické zjednodušenie tejto zložitej sociálnej skutočnosti umožňuje zoskupiť tieto faktory do nasledujúcich charakteristík:

- postavenie vo výrobnom, resp. pracovnom procese;
- podiel na celkovej životnej úrovni;
- stupeň stotožnenia sa s existujúcim spôsobom života.

Jednotlivé charakteristiky sa vzájomne ovplyvňujú, a to súhlasne i rozporne. Za socializmu však ide o rozpory, ktoré majú neantagonistickú povahu. Keďže každá z uvedených charakteristík spočíva na viacerých činiteľoch, aj keď niektoré prevládajú a tým jej vtlačujú určitú pečať, celková situácia družstevných roľníkov je odrazom mnohodomenzionálneho spolupôsobenia

početných faktorov. V dôsledku toho má aj samotná kategória sociálnoekonomického postavenia družstevných roľníkov viacrozmernú štruktúru, ktorej kostru tvoria technické, ekonomické, sociálne či širšie spoločenské faktory alebo ich agregácie.

Sociálnoekonomické postavenie družstevných roľníkov je výsledkom zložitého procesu súčinnosti mnohých faktorov podmieňujúcich ich prácu a život v tom-ktorom vývojovom období. V súčasnosti má mimoriadny význam výskum kategórie sociálnoekonomického postavenia pracovníkov JRD v súvislosti s uplatňovaním vedeckotechnického rozvoja, ktorý by mal zohrávať rozhodujúcu úlohu v ďalšej intenzifikácii a zefektívňovaní poľnohospodárskej výroby i skvalitňovaní všetkej práce. Využívanie vedeckotechnického pokroku v reprodukčnom procese JRD predstavuje zložitý politický, technický, organizačný, ekonomický i sociálny a tým vlastne komplexný spoločenský proces, v ktorom nejde len o pôdu, stroje a zvieratá, ale predovšetkým o konanie ľudí, riadiacich i riadených štruktúr v podniku.

Proces ďalšieho rozvíjania a hlavne uplatňovania výtobytkov vedeckotechnického rozvoja tvorí os nielen udržiavania, ale predovšetkým ďalšieho zlepšovania súčasného stavu sociálnoekonomického postavenia družstevných roľníkov, ktorý má vysoké parametre celej vyspelej a ďalej sa rozvíjajúcej československej socialistickej spoločnosti.

POSTAVENIE DRUŽSTEVNÝCH ROĽNÍKOV VO VÝROBNOM A PRACOVNOM PROCESE

Komunistická strana Československa vyšla vo svojej agrárnej politike pred 35 rokmi z princípu, že bez prosperujúceho socialistickeho poľnohospodárstva nie je možný vyvážený rozvoj národného hospodárstva, zabezpečenie zdravej výživy ľudu, rast životnej úrovne a harmonický rozvoj celej socialistickej spoločnosti. Táto politika si získala vysokú autoritu a plnú podporu pracujúcich. Združstevnenie poľnohospodárstva a naň nadväzujúca výstavba socialistickej veľkovýroby, resp. celková socializácia tohoto výrobného odvetvia, zohrali významnú úlohu v celej socialistickej výstavbe. V súčasnej etape ďalšieho rozvoja vyspelej socialistickej spoločnosti patrí úsilie o premenu práce v poľnohospodárstve na určitý druh práce priemyslového charakteru, popri všestrannej intenzifikácii a zefektívňovaní poľnohospodárskej výroby i kvality práce a jej spájania s priemyslovou činnosťou v uvedených smeroch, k najdôležitejším činiteľom ďalšieho prekonávania ekonomických a sociálnych rozdielov medzi priemyslom a poľnohospodárstvom, medzi mestom a dedinou.

Moderná poľnohospodárska veľkovýroba socialistickeho typu a jej neustále zdokonaľovanie mení postavenie nielen samotného poľnohospodárstva ako výrobného odvetvia, ale aj postavenie jeho pracovníkov vo výrobnom a pracovnom procese, obsah a charakter ich práce. To súčasne vyžaduje nielen kvantitatívne, ale aj kvalitatívne profesionálne a kvalifikačné proporcie v potrebe, zdrojoch a štruktúre pracovných síl.

Vývoj počtu a kvalifikačnej štruktúry pracovníkov do roku 1995, s ohľadom na súčasný stav, štruktúru a rast výroby, ako aj predpokladané zmeny technickej stránky výrobných síl podľa národných republík a federácie ukazuje tab. I.

Údaje autorov S. Holečka a J. Koláňa hovoria, že popri absolútnom znižovaní potreby trvale činných pracovníkov v poľnohospodárstve ČSSR má po-

I. Vývoj počtov a kvalifikačnej štruktúry trvale činných pracovníkov v poľnohospodárstve ČSSR do roku 1995 podľa republik

Kategória pracovníkov Vzdelanie	Územie	1980		1985		1990		1995	
		skutočnosť		prognóza		prognóza		prognóza	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Poľnohospodárstvo celkom	ČSSR	1 081,2	100,0	1 075,6	100,0	1 071,4	100,0	1 066,5	100,0
Z toho s najvyšším vzdelaním: základným	ČSR	671,5	100,0	670,4	100,0	666,5	100,0	662,7	100,0
	SSR	408,5	100,0	404,0	100,0	403,6	100,0	402,4	100,0
	ČSSR	598,1	55,3	490,5	45,6	454,5	42,4	420,9	39,7
vyučení	ČSR	345,1	51,4	299,9	44,7	277,3	41,6	256,9	38,8
	SSR	251,8	61,6	189,4	46,9	175,9	43,6	162,6	40,4
	ČSSR	295,1	27,3	374,6	34,8	401,6	37,5	423,7	39,7
vyučení s maturitou	ČSR	202,3	30,1	234,3	34,9	250,1	37,5	263,6	39,8
	SSR	92,8	22,7	140,3	34,7	151,5	37,5	160,1	39,8
	ČSSR	3,1	0,3	5,4	0,5	7,5	0,7	10,8	1,0
stredným odborným (SO)	ČSR	1,4	0,2	3,1	0,5	4,9	0,7	7,2	1,1
	SSR	1,7	0,4	2,3	0,6	2,6	0,6	3,6	0,9
	ČSSR	49,0	4,5	42,3	3,9	36,3	3,4	31,0	2,9
úplným stredným všeobecným	ČSR	35,5	5,3	30,7	4,6	26,6	4,0	22,8	3,4
	SSR	13,5	3,3	11,6	2,9	9,7	2,4	8,2	2,0
	ČSSR	10,3	0,9	11,5	1,1	11,0	1,0	10,5	1,0
úplným stredným odborným	ČSR	6,6	1,0	7,2	1,1	7,0	1,0	6,8	1,0
	SSR	3,7	0,9	4,3	1,1	4,0	1,0	3,7	0,9
	ČSSR	93,7	8,7	109,4	10,2	113,5	10,6	118,1	11,1
vysokoškolským	ČSR	61,4	9,1	70,2	10,5	72,8	10,9	75,1	11,3
	SSR	32,3	7,9	39,2	9,7	40,0	10,1	43,0	10,7
	ČSSR	31,9	2,9	41,9	3,9	47,9	4,4	51,5	4,8
so stredným a vysokoškolským celkom	ČSR	19,2	2,8	25,0	3,7	27,8	4,2	30,3	4,6
	SSR	12,7	3,1	16,9	4,2	19,2	4,8	21,2	5,3
	ČSSR	184,9	17,1	205,1	19,1	207,8	19,4	211,1	19,8
robotnícke kategórie celkom	ČSR	122,7	18,3	133,1	19,9	134,2	20,1	135,0	20,4
	SSR	62,2	15,2	72,0	17,8	73,6	18,2	76,1	18,9
	ČSSR	895,5	82,8	887,4	82,5	878,9	82,0	869,6	81,5
vyučení vrátane vyuč. s maturitou a ich podiel na rob. kategóriách	ČSR	549,2	81,8	547,0	81,6	540,3	81,1	533,6	80,5
	ČSSR	298,2	33,3	380,0	42,8	409,1	46,5	434,5	50,0
	ČSR	203,7	37,1	237,4	43,4	255,0	47,2	270,8	50,7
	SSR	94,5	27,3	142,6	41,9	154,1	45,5	168,3	50,1

Prameň: Holeček, S. – Kolář, J.: Aktuální otázky reprodukce kvalifikační struktury a profesní přípravy pracovních sil v zemědělství ČSSR. Materiál pro komisi ČSAZ. ÚRRP Praha, pracoviště Brno 1983

klesnúť podiel pracovníkov so základným vzdelaním o 15,6 % (v ČSR o 12,6 %, v SSR o 20,8 %). Oproti tomu sa má zvýšiť podiel vyučených na celkovom počte pracovníkov robotníckych profesií zo súčasných 33,3 % v ČSSR (37,1 % v ČSR a 27,3 % v SSR) na priemerných 50 % v oboch národných republikách i federácii. Okrem toho sa má zvýšiť podiel stredoškôľakov a vysokoškôľakov zo súčasných 17,1 na 19,8 % v ČSSR (z 18,3 na 20,4 % v ČSR a z 15,2 na 18,9 % v SSR).

Z prognózy vývoja trvale činných pracovníkov v poľnohospodárstve vyplýva, že popri ich určitom úbytku pôjde v 8. a 9. päťročnici predovšetkým o ďalšie a výrazné skvalitňovanie držiteľov a vykonávateľov robotníckych profesií. To je, po určitom náskoku v príprave kvalifikovaných technickohospodárskych pracovníkov (THP), nielen správne, ale z hľadiska celkového sociálno-ekonomického postavenia družstevných roľníkov v období prehlbovania uplatňovania a využívania vedeckotechnického pokroku vo výrobe i v jej riadení, ako aj z aspektu ďalšieho rozvíjania socialistickej spoločnosti, úplne nevyhnutné.

Určité spriemyselnovanie poľnohospodárskej výroby vnáša do poľnohospodárskych povolání trvalé zmeny. Celý rad profesií dostáva novú náplň, vznikajú nové odbornosti spojené s novou technikou, technológiami, organizáciou výroby a jej riadením. Tento proces sa urýchľuje najmä v etape prehlbovania vnútropodnikovej i medzipodnikovej koncentrácie a špecializácie výroby.

Uplatňovanie vedeckotechnického rozvoja vo výrobe i v riadení prináša ďalšie závažné javy aj v oblasti kvalitatívnych požiadaviek na prácu. Dochádza tu k určitému spojeniu nárokov na prehlbovanie špecializácie v jednom a univerzalizácie v druhom smere. Napr. traktorista, ktorého odbor činnosti predstavuje v rastlinnej výrobe základnú výrobnú odbornosť, musí ovládať tak technickú stránku stroja, ako aj agrotechnické a ďalšie požiadavky pestovaných plodín. To sa týka v plnej miere aj ďalších pracovníkov či profesií, zabezpečujúcich obsluhu zložitých strojových liniek, opravy i zaraďovanie poľnohospodárskej techniky a iných výrobných činností i služieb.

Aj veľkokapacitné farmy živočíšnej výroby, vybavené modernou technikou a technológiami, vtlačajú napr. ošetrovateľom zvierat stále viac charakter pracovníkov v priemysle. Vyžadujú organizovať základné výrobné a prevádzkové jednotky na základe špecializácie, delby a kooperácie práce, s prípadným využívaním viacsmennosti, aj keď starostlivosť o zverené zvieratá vyžaduje podstatne viac ako mechanické, aj keď technikou podložené úkony.

Podľa účasti, resp. delby práce vo výrobnom procese možno rozdeľovať pracovníkov v špecializovaných prevádzkach, alebo jednotkách do štyroch základných skupín:

- priami výrobní pracovníci (špecializovaní i nešpecializovaní), ktorí priamo vykonávajú poľné práce, ktorí sú v priamom styku so zvieratami a pod.;
- ostatní výrobní pracovníci (zabezpečujúci prevažne služby, alebo činnosti pracovníkov prvej skupiny);
- pomocní pracovníci;
- technickohospodárski pracovníci.

Štruktúra a vzájomné proporcie pracovníkov uvedených skupín vo výrobnom a pracovnom procese ovplyvňuje predovšetkým použitá technológia. Uplatňovanie náročnejších postupov by malo znižovať počet „priamych“ a zvyšovať počet „ostatných“ výrobných pracovníkov, a naopak. Pri vyšších

stupňoch technológií sa spravidla zvyšuje počet profesijných špecializácií a potreba organizovať skupiny nadväzujúcich odborných činností.

V súčasných podmienkach možno z hľadiska vytvárania a skladby pracovných kolektívov, predovšetkým časti „priamych“ výrobných pracovníkov v moderných veľkokapacitných farmách pozorovať zvláštny jav. Nejde ani tak o jeho kvantitatívnu, ako o kvalitatívnu stránku. Pomerne lepšie pracovné prostredie, charakter práce, výhodnejšie pracovné režimy a zárobky často vyvolávajú dostatočný záujem o tieto technologické objekty. Hlbší pohľad na konkrétnu sociálnu skutočnosť však obyčajne ukazuje, že v prípade „priamych“ výrobných pracovníkov väčšinou nejde o kvalifikovaných ošetrovateľov, ktorí by ovládali základné pravidlá zootechniky a súčasne boli zruční vo využívaní vysokovýkonnej techniky, o vzťahu k zvieratám ani nehovoriac. Tento problém možno pozorovať tak v ČSR, ako aj v SSR, pričom zvlášť výrazný je vo veľkokapacitných kravinách, kde by jeho pretrvávajúce mohlo mať ďalšie vážne výrobné, ekonomické i sociálne dôsledky.

Popri snahe o kompletáciu strojových liniek pre technologické systémy sa v značnej miere pokročilo v investičnej výstavbe fariem pre výrobu vajec, brojlerov i bravčového mäsa, pričom sa začali modernizovať aj veľkovýkrmne hovädzieho dobytku a farmy dojnic, ktoré sú však nielen z hľadiska investičných nákladov, ale aj z hľadiska prevádzky mimoriadne náročné.

Rozvoj materiálnotechnickej základne, stavebné a strojové investície, predstavujú však len jednu stránku vedeckotechnického pokroku v poľnohospodárstve, aj keď podstatnú. Ďalším, nie menej dôležitým faktorom je príprava a adaptácia pracovnej sily v poľnohospodárstve na meniace sa podmienky a požiadavky. Ide predovšetkým o kvalitatívne zmeny v profesijnej a kvalifikačnej štruktúre pracovníkov na všetkých úrovniach organizácie a riadenia reprodukčného procesu v podniku. Týka sa to tak skladby líniových riadiacich, ako aj štábných technickohospodárskych pracovníkov, kde prebieha z hľadiska reprodukcie pomerne priaznivý vývoj, tak aj všetkých kategórií pracovníkov robotníckych profesií, kde neprebíha pozitívny vývoj požadovaným tempom vo všetkých špecializáciách. Preto jedným z prvoradých činiteľov kvalitatívneho zlepšovania štruktúry pracovníkov poľnohospodárstva ostáva urýchlené zvyšovanie profesijnej pripravenosti, resp. odbornej úrovne v robotníckych povolaniach. Dokladom úsilia o riešenie tohoto problému sú aj novo koncipované učebné odbory v poľnohospodárstve.

V súčasnom vývoji sociálnej štruktúry pracovníkov poľnohospodárstva sú charakteristické napr. niektoré zmeny a rozdiely v ich vekovej skladbe. O profesie traktoristov, vodičov, údržbárov, operátorov a pod. majú záujem predovšetkým mladí ľudia. Tradičné profesie kŕmíčov, dojičov, resp. ošetrovateľov zvierat, najmä HD, ostávajú takto predovšetkým pre starších pracovníkov, niekde najmä pre nekvalifikované ženy. Obdobne sa naplňujú alebo nenaplnujú aj príslušné učebné odbory. Problémy ostávajú predovšetkým v odvetviach živočíšnej výroby, pre ktoré sa neplní ani znižovaný plán učňov, a to najmä v hlavnom učebnom odbore chovateľ hospodárskych zvierat, v ktorom sa úlohy posledných rokov plnia len na 75–80 %. Počet učňov v odboroch živočíšnej výroby predstavuje zhruba len 15 % celkového počtu pracovníkov v tomto odvetví, pričom skutočná potreba je dvojnásobná. Napriek relatívne vyššej úrovni odmien tu zrejme v rozhodujúcej miere ešte pôsobí nepriaznivý stav pracovného prostredia, pracovný čas a nevyhovujúce pracovné režimy, ktoré vo veľkom počte objektov pôsobia zrejme demotivačne.

Vo vývoji sproduktívňovania, zintenzívňovania a zefektívňovania práce

družstevníkov sa takto uplatňujú na jednej strane znaky, ktoré pôsobia na určité zbližovanie charakteru práce v poľnohospodárstve s jej povahou v priemysle. Na druhej strane však pôsobia niektoré znaky, ktoré súvisia so špecifikami živej poľnohospodárskej výroby a na ne nevyhnutne nadväzujúcou modifikáciou jej spriemyselňovania. Spoločným menovateľom zbližovania je tvorivý komplexný proces vedeckotechnického rozvoja tak v oblasti biológie, ako aj techniky, organizácie, ekonomiky, sociálneho rozvoja a vôbec efektívneho riadenia, a to s jeho adekvátnymi dôsledkami, ktoré podmieňuje určitá diferenciácia, vyvolávaná objektívne existujúcimi zvláštnosťami poľnohospodárskej výroby.

Ku znakom približujúcim charakter práce v poľnohospodárstve niektorým prvkom i zásadám práce v priemysle či v ostatných odvetviach národného hospodárstva patria predovšetkým:

- Rozvoj technickej stránky výrobných síl a tým aj prehlbovania deľby a kooperácie práce, koncentrácie, špecializácie a kooperácie výroby.

- Komplexná mechanizácia pestovania niektorých plodín a nové veľkokapacitné technológie v živočíšnej výrobe, ale aj uplatňovanie nových poznatkov biologizácie poľnohospodárskej výroby vo forme vysokovýkonných odrôd a plemien a jej chemizácie vo forme priemyselných hnojív a ochranných prostriedkov.

- Vyčleňovanie niektorých výrobných a pomocných činností i služieb do samostatných špecializovaných jednotiek, ako je napr. výživa a ochrana pôdy a rastlín, sušenie a výroba krmív, ťažká mechanizácia, doprava a skladovanie, a to nielen mimo JRD, ale aj v rámci neho.

- Vznik nových profesií, ako aj profesijne špecializovaných skupín pracovníkov na princípe prehlbovania deľby a kooperácie práce, prejavujúci sa vo vyčleňovaní priamych a nepriamych výrobných, ďalej pomocných a technickohospodárskych pracovníkov, ako aj v znižovaní počtu pracovníkov prvej skupiny v prospech ostatných skupín.

- Rozpad či zmena univerzálnych pracovných skupín, vznik odborov spojených s novou technikou, technológiami, organizáciou i riadením výroby a vytváranie špecializovaných pracovných kolektívov, dopĺňovaných v niektorých prípadoch sezónnymi pomocnými pracovníkmi.

- Vzájomné pracovné prepojenie, závislosť a nevyhnutná kooperácia v práci, napr. pri skupinovom nasadzovaní kombajnov pri žatve, uplatňovaní viacsmernej prevádzky v živočíšnej výrobe a pod.

- Odstraňovanie niekdajšej ťažkej fyzickej práce, jej lepšie technické vybavenie a s ním spojený rast intelektuálnej náročnosti a zafažovanie neuropsychickej sféry pracovníka.

- Neustále zlepšovanie vekového a kvalifikačného zloženia riadiacich i riadených pracovníkov, zvyšovanie úrovne riadenia nielen z hľadiska inovácie technickotechnologickej a ekonomickej stránky výroby, ale aj účinnej práce s ľuďmi pomocou psychológie, sociológie, pedagogiky a pod.

- Zlepšovanie úrovne všetkých znakov pracovných a životných podmienok, či už ide o odmeňovanie, pracovné režimy, bezpečnosť, zdravie, sociálne a hygienické podmienky, dopravu, byty, zásobovanie, kultúru, šport a rekreáciu.

- Celkové vyrovňovanie sociálnoekonomického postavenia družstevných roľníkov, resp. pracovníkov poľnohospodárstva s postavením robotníkov a ostatných pracovníkov národného hospodárstva nielen vo sfére priamej odmeny, ale aj podnikovej a celospoločenskej spotreby.

Ku znakom, ktoré vytvárajú odlišnosti alebo určité rozdiely medzi charakterom práce v poľnohospodárstve a v priemysle, patria najmä:

— Biologická podstata a povaha poľnohospodárskej výroby, spočívajúca na reprodukcii živých rastlinných a živočíšnych organizmov.

— Plošný charakter poľnohospodárskej výroby, podmienený nielen vnútornými biologickými a inými faktormi, ale aj činiteľmi vonkajšieho prostredia, ako je pôda, podnebie, klíma a výkyvy v prírodných procesoch.

— Časový posun medzi výrobnými a pracovnými procesmi, ktorý súvisí s dĺžkou reprodukčného cyklu toho-ktorého organizmu a ktorý napr. v rastlinnej výrobe prerastá nielen týždne, ale aj mesiace a prechádza z jedného do druhého kalendárneho roka.

— Nerovnomernosť potreby práce v rôznych pracovných podmienkach i v rozličnom pracovnom prostredí, čo súvisí s fázami vývoja toho-ktorého organizmu, sezónnymi špičkami typickými v rastlinnej výrobe, ale aj s klimatickými a ďalšími faktormi.

Uvedené faktory zblížovania a rozdielnosti v charaktere práce v poľnohospodárstve a priemysle nevyčerpávajú všetky aspekty tohoto procesu. Dotýkajú sa jeho podstatných otázok a v konkrétnych prvkoch sa môžu tieto tendencie prejavovať výraznejšie jedným i druhým smerom.

Pokiaľ však ide o ďalší vývoj tohoto procesu, možno predpokladať, že určité zblížovanie bude pokračovať, aj keď niektoré špecifiká budú tento vývoj značne ovplyvňovať. Spoločným menovateľom zblížovania bude ďalšie uplatňovanie vedeckotechnického pokroku, a to tak v oblasti technickej, ako aj organizačnej a ekonomickej i sociálnej stránke výroby a jej riadenia. Naproti tomu je doterajším vývojom opodstatnené predpokladať aj to, že špecifické stránky reprodukčného procesu v poľnohospodárstve neumožnia mechanické chápanie jeho industrializácie, že tu ostávajú znaky, ktoré budú naďalej vytvárať kvalitatívne i kvantitatívne odlišné prvky medzi prácou v týchto dvoch základných odvetviach národného hospodárstva.

V poľnohospodárstve bude aj naďalej dochádzať k prelínaniu „tradičných“ prác a úkonov s prácami nového typu, vytvárajúcimi obsah odbornosti priemyselného charakteru. Priebeh vyrovnávania či zblížovania bude ovplyvňovať predovšetkým funkčnosť rastúcej participácie „priemyselných profesií“, ktorá sa musí prejavovať nielen v produktivite práce, ale aj intenzite, kvalite a efektívnosti poľnohospodárskej výroby.

Význam znakov práce „priemyselného typu“ je a naďalej bude v jednotlivých poľnohospodárskych činnostiach a profesiách rozdielny. Všeobecne možno predpokladať, že čím užšie sú a budú jednotlivé odborné činnosti spojené s biologickým charakterom výrobného procesu, tým vo väčšej miere si zachovávajú svoje špecifické rysy v provnaní s prácou v priemyslových odboch, narábajúcich z neživej hmotou. Existujúca diferenciácia priemyselnej a poľnohospodárskej výroby sa odráža nielen v samotných výrobných a pracovných procesoch, ale napr. aj v dĺžke a využívaní popracovného a voľného času a v niektorých prvkoch spôsobu života. Tieto zvláštnosti poľnohospodárskej výroby budú zrejme aj naďalej podmieňovať existenciu určitých špecifických prvkov v pracovných činnostiach tohoto odvetvia oproti priemyslu.

Napriek uvedeným rozdielnostiam možno však vcelku predpokladať, že nepretržitý rozvoj výrobných síl a jeho aplikácia v podobe vedeckotechnického pokroku, ako aj nadväzujúce zdokonaľovanie výrobných vzťahov povedú v poľnohospodárstve k prehlbovaniu delby a súčasne aj kooperácie práce,

v dôsledku čoho sa aj sociálnoekonomické postavenie družstevných roľníkov ďalej priblíži tomuto postaveniu robotníckej triedy a ostatných pracujúcich národného hospodárstva.

VÝVOJ ŽIVOTNEJ ÚROVNE DRUŽSTEVNÝCH ROĽNÍKOV

Životná úroveň družstevných roľníkov ČSSR vcelku odráža dosiahnutý stupeň rozvoja celej rozvinutej socialistickej ekonomiky, uspokojovania ekonomických, sociálnych, politických, morálnych a vôbec fyzických a duchovných potrieb pracujúceho človeka i podmienok, pri ktorých sa tieto potreby realizujú. Na základe rozvoja celej socialistickej ekonomiky rastie aj stupeň materiálneho zabezpečovania ekonomických a duchovných potrieb pracovníkov socialistickeho poľnohospodárstva, a to predovšetkým vo väzbe na jeho výsledky a ich spoločenské oceňovanie.

Socializmus vytvára symbiózu medzi ekonomickými a duchovnými potrebami človeka. Dôležitou stránkou životnej úrovne družstevných roľníkov je vytváranie kvalifikovaných predpokladov zdokonaľovania pracovných a životných podmienok, predovšetkým hmotnej zainteresovanosti, ale aj účasti na sociálnych vymoženostiach, dĺžke pracovnej doby a voľného času, bezpečnosti práce, možnosti moderného bývania, dopravy do práce a z práce, účasti na kultúrnom a spoločenskom živote, športe, rekreácii a podobne. Životná úroveň nie je len úzko chápanou ekonomickou kategóriou. Je komplexným, spoločensko-ekonomickým cieľom politiky Komunistickej strany Československa.

Z vymedzenia pojmu životná úroveň vyplýva i jej obsah. Patria sem predovšetkým ekonomické kategórie, resp. ich nasledujúce hlavné ekonomické a širšie spoločenské či sociálne, kultúrne a iné okruhy:

- Diferencované odmeňovanie za prácu ako základný princíp rozdeľovania v socialistickej spoločnosti podľa zásluhy.

- Ceny a nákup tovarov dlhodobého a krátkodobého charakteru ako vecný obsah osobnej spotreby družstevných roľníkov či pracovníkov poľnohospodárstva.

- Podmienky pre poskytovanie a získavanie vzdelania, zdravotnej a sociálnej starostlivosti, dôchodkového zabezpečenia a iných sociálnych opatrení.

- Vybavenosť pracovného a životného prostredia, resp. ďalšie pracovné a životné podmienky družstevných roľníkov či pracovníkov poľnohospodárstva.

- Možnosť využívania mimopracovného a v ňom aj voľného času, vrátane účasti na ďalších ekonomických činnostiach, kultúrnom, športovom, politickom a vôbec spoločenskom živote.

Rastúca životná úroveň družstevných roľníkov, ktorú možno dokumentovať okrem iného aj vzrastom ich pracovných príjmov (tab. II), vybavenosťou domácností (tab. III) a ďalším zlepšovaním ich pracovných a životných podmienok, spolu s radom ďalších zmien vytvárajú predpoklady pre plný a rovnoprávny rozvoj družstevných roľníkov v rámci celej spoločnosti. Čisté mesačné príjmy družstevných roľníkov vzrástli v priemere na hlavu v rokoch 1977—1982 o 303 Kčs a dosiahli 1749 Kčs, čo je o 139 Kčs viac ako priemer robotníkov a o 18 Kčs menej ako priemer zamestancov. Pravda, tu treba zohľadniť fakt, že za týmito príjmami družstevných roľníkov je dlhší pracovný čas, ktorý hodinovú odmenu v porovnaní s ostatnými odvetviami národného hospodárstva v priemere znižuje. Okrem toho uvedený priemer zakrýva aj možnosť porovnávať rovnaké, alebo približne rovnaké profesie.

II. Vývoj čistých mesačných príjmov (1977 – 1982) podľa sociálno-triednej príslušnosti (v Kčs – priemer na hlavu)

	Robotníci	Zamestnanci	Družstevní rolníci
1977	1339	1516	1445
1982	1610	1767	1749
Rozdiel +	271	251	303

Prameň: Statistická ročenka 1982

III. Vybavenosť domácností predmetmi dlhodobej spotreby k 31. 12. 1982 (v kusoch na 100 domácností)

ČSSR	Domácnosti		
	robotníkov	zamestnancov	družstevných rolníkov
Chladnička	99,4	101,6	98,5
Mraznička	2,7	3,6	10,3
Práčka automatická	36,9	45,0	39,0
Televízor farebný	8,8	9,2	12,0
Televízor čiernobiely	98,6	100,6	95,0
Gramorádio a hudobná skriňa	30,8	37,4	29,7
Magnetofón	51,3	56,7	41,6
Sporák plynový	69,0	70,8	50,7
Sporák elektrický	22,7	23,1	40,4
Bicykel	88,5	84,9	120,9
Motobicykel	5,4	5,0	9,9
Motocykel a skúter	16,5	10,2	27,0
Automobil osobný	58,5	59,4	70,4
Garáž	35,3	36,9	53,2
Telefón	29,1	44,4	15,1

Prameň: Statistika životní úrovně domácností, FSÚ 1982

Odstraňovanie sociálnoekonomických rozdielov medzi poľnohospodárstvom a priemyslom predpokladá celkové riešenie pracovných a životných podmienok družstevníkov v súlade s celospoločenskými normami, napr. v oblasti pracovno-právnych vzťahov, v starostlivosti o zdravie, v oblasti celého komplexu sociálneho zabezpečenia, vrátane starobných a ostatných dôchodkov. Nové zákonné opatrenia a prevádzkové predpisy odstránili niekdajšie priepastné rozdiely, ktoré boli vlastné kapitalizmu, a zrovnoprávnili družstevných roľníkov s ostatnými pracujúcimi socialistickej spoločnosti aj v tomto smere.

O celkovej vyrovnanosti príjmov a sociálneho zabezpečenia družstevných roľníkov na úroveň pracovníkov ostatných odvetví národného hospodárstva, čo treba považovať za jeden zo základných výsledkov združstevnenia poľnohospodárskej výroby a historický úspech politiky KSČ, svedčí aj porovnanie vybavenosti domácností družstevných roľníkov predmetmi dlhodobej spotreby s vybavenosťou robotníckych a zamestnaneckých domácností. Napr. v chladničkách a televízoroch je zhruba 100% a vyrovnaná vybavenosť. Celková vyrovnanosť je aj v automatických práčkach, gramorádiách, magnetofónoch a pod. Družstevní roľníci majú menej telefónov, plynových (ale viac elektrických) sporákov, viac mrazničiek, bicyklov, motocyklov a skútrov a viac osobných automobilov, čo je pri zhruba vyrovnanej príjmovej situácii a riešení potrieb vzhľadom na niektoré rozdiely medzi mestom a dedinou pochopiteľné.

Rozvoj socialistických výrobných vzťahov, sprevádzaný technickým pokrokom a rozmachom poľnohospodárskej výroby, priniesol výrazné zmeny nielen v charaktere práce a jej organizácii, v pracovných režimoch a v úrovni kvalifikácie, ale aj v kvantitatívnom i kvalitatívnom rozvoji životnej úrovne, v životných istotách, spôsobe života a vzťahu družstevných roľníkov k celospoločenským záujmom. Avšak napriek týmto dosiahnutým a nesporným úspechom existujú dosiaľ niektoré sociálnoekonomické rozdiely medzi životom v meste a na dedine, najmä v infraštruktúre malých vidieckych sídlisk, medzi prácou v priemysle a v poľnohospodárstve. Z hľadiska odstraňovania existujúcich neopodstatnených sociálnoekonomických rozdielov je pre ďalšie obdobie dôležité pokračovať vo vyrovnávaní pracovných a životných podmienok medzi poľnohospodárstvom a priemyslom, medzi mestom a dedinou.

Popri dosiahnutí parity nominálnych odmien či miezd v poľnohospodárstve a v priemysle už začiatkom 70. rokov sa podstatne pokročilo aj v uspokojovaní materiálnych, sociálnych, kultúrnych a ostatných spoločenských potrieb pracovníkov týchto odvetví národného hospodárstva, mestského i vidiekeho obyvateľstva.

V oblasti pracovných podmienok predstavuje základný smer zlepšovanie pracovného prostredia. Napriek tomu, že v tomto smere sa na základe predchádzajúcich komplexných programov starostlivosti o pracovníkov (KPSP) a terajších plánov kádrového, personálneho a sociálneho rozvoja (PKPSR) odstránilo mnoho nedostatkov, ostávajú niektoré podmienky práce v poľnohospodárstve poľom, v ktorom sa prejavujú najväčšie rozdiely v porovnaní s ostatnými odvetviami národného hospodárstva v jeho neprospech. Platí to predovšetkým o väčšine faktorov pracovného prostredia, o niektorých charakteristikách práce a pracovných režimoch. Tak isto starostlivosť o bezpečnosť práce a ochranu zdravia, o hygienu, preventívne zdravotné prehliadky, spoločné stravovanie, podnikovú osobnú dopravu, kultúru a šport sú stále na nižšej úrovni.

Napriek tomu, že v rezorte poľnohospodárstva a výživy sa v rámci sociálneho rozvoja zvýšili výdavky na zlepšovanie pracovného prostredia v prie-

behu 6. päťročnice o 44,9 % a predstavovali 36,1 % všetkých sociálnych výdavkov (1,272 mld Kčs), ostali v porovnaní s ostatnými rezortmi v prepočte na jedného pracovníka na najnižšej úrovni. Predstavovali len 2684 Kčs na pracovníka (v ČSR 3212 Kčs, v SSR 1818 Kčs), zatiaľ čo vo všetkých ostatných rezortoch sa prekročila minimálna hranica 4300 Kčs na jedného pracovníka.

Popri oblasti pracovných podmienok bude nevyhnutné zachovať a ďalej rozvíjať tendenciu skvalitňovania všetkých ostatných oblastí životných podmienok, ktoré sa sprostredkovane veľmi účinne premietajú do sféry reprodukcie pracovných síl. Ide predovšetkým o udržanie a ďalšie zlepšovanie predškolských zariadení a bytovej výstavby.

V rokoch 1976—1980 sa v rezorte poľnohospodárstva a výživy zvýšil počet miest v podnikových a združených predškolských zariadeniach zhruba na dvaaplnásobok (v detských jaslách o 149 %, v materských školách o 162,9 %). Je to najpriaznivejší vývoj v porovnaní so všetkými ostatnými rezortmi. (Např. v rezorte FMZVŽ ČSSR existovalo koncom roka 1980 v materských školách 10,1 miesta na 100 žien. Vyšší ukazovateľ, konkrétne 12,1 miesta na 100 žien, dosahoval vtedy len rezort Ministerstva priemyslu ČSR.)

Rovnako 2,9 prideleného bytu na 100 pracovníkov v rezorte poľnohospodárstva a výživy bolo v uvedených rokoch a v porovnaní s ostatnými odvetviami najpriaznivejšie, hoci tu oproti roku 1975 nastal v dôsledku zrušenia podnikovej bytovej výstavby pokles o 12,7 %. Avšak napriek dobrej medzirezortnej relácii avizuje uvedený absolútny pokles problémovosť družstevnej stabilizačnej výstavby. Jej nevýhody oproti podnikovej bytovej výstavbe sa prejavovali koncom 70. a začiatkom 80. rokov ešte výraznejšie. Plošný charakter poľnohospodárskej výroby, obzvlášť rozmiestnenie fariem živočíšnej výroby aj v malých obciach či mimo nich, vyžaduje pohotovostné byty v bezprostrednej blízkosti. Preto je v uvedených súvislostiach nevyhnutné posúdiť a riešiť koncepciu ďalšej bytovej výstavby v poľnohospodárstve nielen z hľadiska stavebnej organizácie, alebo z aspektu urbanizmu, ale aj z hľadiska zvláštností a nevyhnutností poľnohospodárskej výroby, pohotovostnej potreby a stabilizácie pracovných síl.

V sociálnom rozvoji bude potrebné sústrediť pozornosť nielen na zbližovanie poľnohospodárstva s ostatnými odvetviami národného hospodárstva, ale aj na odstraňovanie často neopodstatnených rozdielov v oblasti spoločenskej spotreby medzi hlavnými zložkami poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu (PPoK). Vo väčšine ukazovateľov sociálneho rozvoja vykazuje potravinársky priemysel vyššiu úroveň ako družstevný a štátny sektor poľnohospodárstva a viac materiálnych i finančných prostriedkov vynakladajú na sociálne aktivity štátne majetky ako družstvá. Rozdiely nespôsobuje tvorba a čerpanie fondov kultúrnych a sociálnych potrieb (FKSP), ale skôr využívanie prevádzkových prostriedkov na zdravotné, sociálne, kultúrne, rekreačné, športové a ďalšie zariadenia a ich činnosť. Na jednej strane tu neraz aj dobre hospodáriace družstvá, predovšetkým v SSR, nevyužívajú naplno svoj dobre dotovaný FKSP. Na druhej strane niekedy nehľadá mnohé vedenie a predstavenstvo družstiev možnosti zabezpečovať lepšiu starostlivosť o družstevníkov aj pomocou prevádzkových prostriedkov, aj keď je neraz práve táto činnosť spolurozhodujúca pre odstránenie prekážok, zlepšenie kvality práce a zrýchlenie intenzity i efektívnosti výroby.

K ďalším naliehavým problémom bude v celom budúcom období patriť aj znižovanie rozdielov v technickej a sociálnej infraštruktúre vidieckych sídlisk a zlepšovanie dostupnosti tejto vybavenosti. V dôsledku posilňovania postave-

nia strediskových obcí sa bude zvyšovať aj význam dopravy pri riešení primeranej dostupnosti zariadení občianskej vybavenosti pre pracovníkov menších sídlisk, v ktorých býva väčšina družstevníkov a ostatných pracujúcich v poľnohospodárstve. Jednou z vhodných foriem riešenia tohoto problému môže byť obslužná (okružná) doprava v rámci spádových obvodov strediskových obcí ako výsledok spoločnej dohody národných výborov, poľnohospodárskych i nepoľnohospodárskych podnikov a organizácií s verejnou dopravou. Uvedené alebo iné podobné riešenie miestnej dopravy by podstatne zlepšilo dostupnosť sociálnej infraštruktúry, znížilo by jednu zo základných disparít medzi mestom a dedinou, pričom by sa mohlo stať aj jedným z motívov trvalého bývania pracovníkov poľnohospodárstva v menších strediskách.

Problémy reprodukcie pracovných síl v poľnohospodárstve zvyšujú význam združovania prostriedkov organizácií na zdokonaľovanie infraštruktúry na dedine. Účelné a racionálne zoskupovanie síl pod koordináciou národných výborov žiada uplatňovať stále dokonalejší systém združovania prostriedkov, materiálnych a pracovných síl, plánovitej výstavby a potom aj prevádzky spoločných zariadení. Stále viac bude potrebné vychádzať z faktu, že aj keď priestorove predstavuje a bude predstavovať JRD, resp. ŠM jeden z hlavných výrobnoeconomických podnikov daného územného obvodu, podielom pracovných síl na obyvateľstve príslušnej dediny alebo dedín je v menšine, a že počet družstevníkov alebo pracovníkov poľnohospodárstva neustále klesá. Preto nemôže byť pre MNV družstvo či majetok jediným partnerom. Je tu predovšetkým viac rôznych službykonajúcich organizácií, často sú tu aj iné výrobné podniky a väčšinu obyvateľstva tvoria robotníci alebo ostatní zamestnanci tovární, podnikov a inštitúcií, ktorí pracujú v mestách, ale žijú na dedinách. Doterajšie združovanie prostriedkov a síl neodráža uvedenú sociálnoekonomickú zmiešanosť dediny, tým viac proporcie tejto zmiešanosti. V smere aktívnej účasti sa nedarí mobilizovať predovšetkým zdroje tých podnikov, ktoré sú umiestnené v mestách, ale pracovné sily sa im reprodukovujú na dedinách.

Ťažkosti, ktoré majú poľnohospodárske podniky a MNV najmä pri zabezpečovaní úloh v oblasti životných podmienok, predovšetkým pri budovaní sociálnej infraštruktúry ukazujú, že bude potrebné urýchliť rámcové rokovanie medzi rezortmi poľnohospodárstva a výživy, ministerstvami vnútra, plánovacími komisiami a ostatnými zainteresovanými orgánmi na úrovni národných vlád a federálnej vlády o prehĺbení územného plánovania za účelom racionálnejšieho a spravodlivejšieho využívania prostriedkov a síl poľnohospodárskych i nepoľnohospodárskych podnikov a MNV vo vidieckych obciach.

Je zrejmé, že riešenie sociálneho rozvoja bude v ďalšom období prebiehať v špecifických podmienkach osídlenia československého vidieka, pri stále rastúcej sociálnoeconomickej zmiešanosti jeho obyvateľstva a pri trvalom znižovaní podielu aktívnych pracovníkov poľnohospodárstva v sociálnej štruktúre dediny. Poľnohospodárstvo sa s rastúcou kvalifikačnou vyspelosťou pracovníkov bude v týchto podmienkach plne zapájať do odvetvovej profesijnej i územnej mobility, čo v budúcnosti ovplyvní celkovú reprodukciu jeho pracovných síl. Mnohé z podporných, stabilizujúcich alebo narušujúcich faktorov tohoto vývoja budú závisieť aj od tempa a rozsahu ďalšieho zlepšovania pracovných a životných podmienok družstevníkov.

Plánovité riadenie sociálnoekonomického rozvoja v poľnohospodárstve, ktoré sa stalo realitou politickej a hospodárskej praxe, sa vcelku, aj napriek čiastkovým nedostatkom, rozvíja ako nástroj rovnocenný ostatným faktorom

ve sfére organizácie a riadenia a jeho postupné zdokonaľovanie vytvára predpoklady, že nielen technický a výrobný, ale aj ďalší ekonomický a sociálny vývoj bude v tomto odvetví pokračovať.

ROZVOJ SPÔSOBU ŽIVOTA DRUŽSTEVNÝCH ROĽNÍKOV

V súbore procesov, ktoré charakterizujú sociálnoekonomické postavenie družstevných roľníkov, zaujíma zvláštne miesto tvorba socialistického spôsobu života. Determinuje ju predovšetkým zblížovanie spôsobu života dvoch základných spoločenských tried, triedy robotníkov a triedy družstevných roľníkov, a to na pozadí spomínaného vyrovnávania sociálnoekonomických rozdielov medzi poľnohospodárstvom a priemyslom, medzi vidiekom a mestom. K vzájomnému zblížovaniu družstevného roľníctva s robotníckou triedou dochádza nielen v oblasti podmienok vynakladania práce, ale aj v ostatných podmienkach života. Predovšetkým rozmach infraštruktúry na vidieku rozvinul všetky stránky sociálnoekonomického spojenia, ktoré sa už predtým realizovali vnútri mestského osídlenia. Objektívnym základom sociálnoekonomických premien prebiehajúcich v československom poľnohospodárstve je rastúca úroveň výrobných síl a zospoločenšenie výroby, ktoré sú v podstate kľúčovými faktormi, meniacimi charakter práce a života poľnohospodárskeho obyvateľstva a pôsobiaci na zblížovanie družstevného a všeludového vlastníctva.

K základným podmienkam, ktoré utvárajú súčasný spôsob života triedy družstevných roľníkov, patrí obsah a charakter vykonávanej práce, vzdelanostná a kvalifikačná úroveň, bytová a občianska vybavenosť, spôsob trávenia voľného času. Rovnako ako v minulosti, aj dnes hrajú zmeny predovšetkým v práci rozhodujúcu úlohu vo formovaní spôsobu života. Jej prostredníctvom sa menia nielen predmety pracovnej činnosti, ale aj pracovné a životné prostredie a aj samotný pracovník.

Medzi základné faktory a procesy ovplyvňujúce vývoj práce družstevných roľníkov vo vzťahu k formovaniu spôsobu života patria:

— Premeny vo vlastníckych vzťahoch. Relácia medzi družstevným a štátnym sektorom poľnohospodárstva čo do počtu pracovníkov je približne $2/3 : 1/3$, pričom v poslednom desaťročí narástol predovšetkým v štátnom sektore dôležitý úsek poľnohospodárskych služieb. Postupne sa výrazne znižuje význam vzťahu členov JRD k tzv. vnesenej pôde, ktorá predstavovala pôvodné vlastníctvo. Dnes je už len u tretiny družstevníkov tento vzťah priamy, u ďalšej tretiny je prenesený (zdedený) a ostávajúcu tretinu tvoria družstevníci bez uvedeného vzťahu.

— Prenikanie vedeckotechnického pokroku nahrádza ručnú, remeselnícku poľnohospodársku výrobu určitým druhom priemyselnej práce, a to na základe rastu vybavenosti tejto práce strojovou technikou, mechanizačnými prostriedkami. Tempom vybavenosti a obnovy strojov i zariadení predstihlo poľnohospodárstvo ostatné odvetvia národného hospodárstva, ale napriek tomu súčasný stav hovorí o stále nižšej úrovni vybavenosti práce v porovnaní s priemyslom. Analogicky, ako v priemysle, majú tieto premeny pozitívne i niektoré negatívne dôsledky. Zároveň si práca v poľnohospodárstve zachováva špecifiká, ktoré súvisia s jej prírodným, biologickým charakterom a ktoré opäť pôsobia pozitívne i negatívne.

— Premeny v delbe práce a v pracovnej kooperácii. V horizontálnej rovine ide o rozpad univerzálneho charakteru práce roľníka na rad parciálnych

pracovných činností a prienik tzv. „prierezových“ povolání priemyselného typu. Súbežne však začíná dochádzať aj ku kombinovaniu pracovných činností, prípadne i profesií, ktoré smeruje k celoročnému využitiu pracovníkov a súčasne obohacuje obsah ich práce. Vo vertikálnom pohľade dochádza k oddelovaniu výkonnej od riadiacej práce. Tento proces na jednej strane nastoľuje riešenie problému zmenených podmienok účasti pracujúcich na riadení a na druhej strane vyžaduje obohacovanie výkonnej práce o prvky samostatného rozhodovania. Typickým javom práce v poľnohospodárstve je prežívajúca výrazná delba na „mužské“ a „ženské“ profesie.

Vývoj delby práce často smeruje k neustále zložitejším typom technicky a technologicky sprostredkovanej, mnohoväzbovej pracovnej kooperácie. Spolu s parcionalizáciou pracovnej činnosti nezriedka dochádza aj ku strate orientácie o účasti na konečných výsledkoch výroby, k oslabovaniu pocitu možnosti ovplyvňovať ich, čo môže mať negatívny dopad na identifikáciu pracovníkov s výrobnou jednotkou, úsekom alebo aj družstvom. Preto vzrastá význam prvotného pracovného kolektívu ako ťažiska rozhodovania a účasti na riadení, ako bezprostredného sociálneho prostredia práce, formujúceho pracovné a životné postoje i prejavy. Okrem iných je aj z tohoto hľadiska mimoriadne dôležité zakladať a rozvíjať brigádnú formu organizácie práce a odmeňovania, resp. brigádnny chozrasčot v základných výrobných či pracovných skupinách družstiev.

— Zmeny v kvalifikácii, ktoré vyžadujú uvedené procesy a ktoré sa premietajú do požiadaviek na skvalitňovanie profesijno-kvalifikačnej štruktúry pracovných kolektívov. V meniacich sa kvalifikačných požiadavkách sa stretávajú tendencie vývoja špecializácie a profesionalizácie poľnohospodárskych povolání súčasne s požiadavkami širšieho profilu a adaptability pracovníkov na variabilné podmienky práce v poľnohospodárstve a stále kratšie cykly zavádzania inovácií.

Zmeny v oblasti práce sa odrážajú aj v získanom efekte vynaloženej práce, jej substitúcie prácou zhmotnenou a finálne v množstve spotreby živej práce, v počte trvale činných družstevníkov, resp. pracovníkov poľnohospodárstva.

Z hľadiska požiadaviek na postupný rozvoj triedy družstevných roľníkov ako rozvinutých osobností s neustále sa rozširujúcim priestorom pre sebarealizáciu hrá významnú úlohu relácia času venovaného pracovnej činnosti za odmenu, prípadne ďalšej pracovnej činnosti v rámci záhumienkového hospodárstva alebo v domácnosti na strane jednej a voľného času, v rámci ktorého možno rozvíjať schopnosti a záujmy na strane druhej. Ide o dôležitý vzťah najmä z aspektu existujúceho rozdielu medzi prácou fyzickou a duševnou, ktorého význam bude v súvislosti s intelektualizáciou manuálnej práce klesať.

Časové podmienky práce v poľnohospodárstve sa podstatne líšia od iných typov povolání v ostatných odvetviach národného hospodárstva. Družstevní roľníci mali v porovnaní s robotníkmi a zamestnancami v roku 1980 najvyšší časový rozsah pracovného zapojenia, a to tak v hlavnom zamestnaní (v priemere 26 % z časového fondu 24 hodín), ako aj v osobnom doplnkovom hospodárstve (v priemere 65 minút denne, t. j. 4,5 % časového fondu). Všetky pracovné činnosti (vrátane cezčasov, vedľajších pracovných činností a pod.) u nich zaujímali 36,9 % časového fondu, zatiaľ čo u robotníkov to bolo v priemere 30,9 % a u zamestnancov len 28,5 %. Časový rozsah práce žien v poľnohospodárstve bol o niečo nižší ako u mužov, ale v porovnaní s robotníkmi a zamestnankyňami bol vyšší, a to tak v hlavnej činnosti, ako aj v osobnom doplnkovom hospodárstve a v domácnosti.

Novým faktorom je množstvo času, ktorý potrebujú družstevní roľníci na cestu do práce a späť. Jeho dĺžka v súvislosti s koncentráciou a špecializáciou, resp. vytváraním veľkých zlúčených družstiev narástla. V uvedenom roku činila v priemere 31 min denne, čo bolo síce oproti 45 minútam u robotníkov a 39 minútam u zamestancov menej, ale upozorňuje na vážny problém riešenia dopravy do práce a z práce aj v poľnohospodárstve.

Rozdiely v dĺžke pracovného času sa prenášajú aj do disponibilného času pre mimopracovné činnosti. Z uvedených údajov vyplýva, že družstevní roľníci mali 63,1 %, robotníci 69,1 % a zamestnanci až 71,5 % časového fondu na mimopracovné činnosti. Okolo 40 % časového fondu venovali skúmaní vo všetkých sociálnych skupinách uspokojovaniu biologicko-fyziologických potrieb, predovšetkým spánku, ďalších 10–12 % obsluhu a údržbe domácnosti, vrátane starostlivosti o deti.

Činnosti, ktoré možno zahrnúť do voľného času, zaujmali v roku 1980 u družstevných roľníkov 14,5 % (3,48 h), u robotníkov 17,2 % (4,13 h) a u zamestnancov 18,1 % (4,36 h) denného časového fondu.

V štruktúre činností mimopracovného času (tab. IV) sa družstevní roľníci približovali robotníkom a respondenti oboch tried sa odlišovali od predstaviteľov zamestnancov. V porovnaní so zamestnancami venovali družstevní roľníci a robotníci menej času verejnej a politickej činnosti a seba vzdelávaniu. Družstevní roľníci sa menej venovali aj záujmovým činnostiam, viac času venovali prácam na záhumienkovom hospodárstve a v domácnosti, čo platí predovšetkým pre družstevné roľníčky.

Existujú dva hlavné dôvody, ktorými možno značný rozsah činností v domácnosti vysvetliť. Kategorizácia činností mimopracovného a voľného času naráža vždy na určité ťažkosti. Vyslovené záujmové a odpočinkové činnosti možno ľahko vyčleniť. Napriek tomu ostáva rad veľmi frekventovaných aktivít, ktoré sú nevyhnutné, potrebné alebo užitočné a pre niektorých ľudí predstavujú zároveň aktívny odpočinok alebo aj záľubu (napr. šitie, pletenie, drobné opravy, práce na záhrade a pod.). Je pravdepodobné, že tieto činnosti by mnohí družstevní roľníci, ženy i muži, vykonávali aj v tom prípade, keby mali možnosť použiť služby.

Celkove možno konštatovať, že v spôsobe života družstevných roľníkov sa prejavuje mnoho rôznych vplyvov. Je to napr. náročnosť na poľnohospodárske práce so sezónnymi výkyvmi, nižšia občianska vybavenosť dediny, užšia škála príležitostí pre mimoškolskú, kultúrnu a športovú výchovu, menej možností pre trávenie voľného času a je to aj vplyv tradícií. Na druhej strane rozširovaním siete verejných dopravných prostriedkov, masovým rozšírením osobnej automobilovej dopravy, rozhlasu a televízie sa stráca izolovanosť dediny. Do každodenného života sa premietajú mestské vzory a v bývaní, odievaní, materiálnom či technickom štandarde domácností i v požiadavkách na spoločenský a kultúrny život, a to so všetkými pozitívnymi a negatívnymi dôsledkami.

Špecifickosť mimopracovného a voľného času družstevných roľníkov určujú spolu s podmienkami práce v poľnohospodárstve aj možnosti, ktoré v tomto smere dedina poskytuje. Cieľom vyrovnávania rozdielov medzi poľnohospodárstvom a priemyslom, medzi dedinou a mestom nie je niveelizácia životných podmienok obyvateľstva, ale odstraňovanie neopodstatnených rozdielov v spoločenskej, osobnej, sociálnej i kultúrnej spotrebe a stabilizovanie takých modelov spôsobu života na dedine, ktoré by zodpovedali súčasnému rozvoju socialistických výrobných a spoločenských vzťahov.

IV. Štruktúra činností mužov a žien v pracovných dňoch a dňoch pracovného voľna celkom (časový rozsah v minútach)

Druh činnosti	Osoby celk. *)	V tom			Muži celk.	V tom			Ženy celk.	V tom		
		robot- níci	zamest- nanci	družstv. roľ.		robot- níci	zamest- nanci	družstv. roľ.		robot- níci	zamest- nanci	družstv. roľ.
Práca v hlav. zamest.	242	248	328	370	289	264	346	402	200	326	314	334
Práca v osob. hosp.	33	29	13	65	39	37	20	70	27	19	8	59
Obsl. a údržba domác.	162	130	145	141	71	65	71	53	244	223	206	241
Starostl. o deti	22	17	22	15	10	11	14	9	32	24	28	23
Domáce práce celkom	184	147	167	156	81	76	85	62	276	247	234	264
Záujmové aktivity	43	32	42	18	47	35	47	18	41	28	38	19
Sociálne kontakty	48	44	47	36	48	46	49	38	48	41	45	33
Návšteva pohostinstva	9	12	6	11	15	19	8	20	3	3	4	1
Verej. a polit. činnosť	10	6	18	6	14	8	27	9	6	3	10	2
Účasť na kultúre	142	135	134	116	161	152	154	137	124	111	117	93
Ostatná činnosť	25	19	15	22	26	20	20	18	24	17	12	23
Činnosť mimo prac. času celkom	277	248	262	203	311	280	303	244	246	203	226	171

*) V údajoch „celkom“ sú okrem robotníkov, zamestnancov a družstevných roľníkov zahrnuté ďalšie skupiny — uční, študenti, dôchodcovia

Prameň: Výsledky výberového šetrenia a využitia času v letoch 1979 — 1980 v ČSSR (časť tabulky) — Velikost sledovaného souboru 34 871 osob

Trieda družstevných roľníkov, proces formovania ktorej sa začal pred 35 rokmi, sa stala neoddeliteľnou zložkou vyspelej a ďalej sa rozvíjajúcej socialistickej spoločnosti ČSSR. Rovnako ako celá spoločnosť, aj táto trieda prechádza v ďalšej etape výstavby socialistickej spoločnosti výraznými zmenami, ktoré sa odrážajú v jej sociálnoekonomickom postavení. Ide o zmeny postavenia vo výrobnom a pracovnom procese, o rozvoj životnej úrovne a o formovanie socialistického spôsobu života. Všetky tieto procesy majú tendenciu k postupnej homogenizácii, a to smerom k spôsobu práce a života robotníckej triedy, ako aj ostatných zamestnancov v nepoľnohospodárskych odvetviach národného hospodárstva, čo treba považovať za jeden zo základných sociálnoekonomických výsledkov združšťevňovania poľnohospodárstva, industrializácie krajiny, jej ďalšieho socialistického rozvoja a tým aj realizovanie historického víťazstva cieľavedomej politiky Komunistickej strany Československa v zápase o reálny socializmus.

Zatiaľ čo postavenie pracovníkov štátnych majetkov a družstevných roľníkov je vo výrobnom a pracovnom procese (s výnimkou vlastníckych vzťahov), v rozvoji životnej úrovne a v spôsobe života v podstate vyrovnané, ostávajú niektoré rozdiely predovšetkým v pracovných podmienkach a spôsobe života medzi družstevníkmi, resp. pracovníkmi socialistického poľnohospodárstva a robotníkmi, či pracovníkmi ostatných odvetví národného hospodárstva. Postupne sa však vytvárajú ďalšie predpoklady pre odstraňovanie všetkých ešte existujúcich nepodstatných rozdielov, pri rešpektovaní špecifik práce v poľnohospodárstve a života na dedine.

Literatúra

- KRŮČEK, Z. — ŠÍMA, J.: Sociálně ekonomický rozvoj vesnice při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti. Praha, Horizont 1982.
 LAMSER, Z. — SŮRA, J.: Člověk v socialistickém zemědělství. Praha, Svoboda 1978.
 SAGARA, D.: Základné smery v podmienkach a charaktere práce i života družstevných roľníkov. Sociol. Zeměd. 10, 1974, č. 2.

Došlo dňa 12. 3. 1984

KRŮČEK Z. — SAGARA D., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1, Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Sociálnoeconomické postavenie družstevných roľníkov

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 725—742. — 4 tab., lit. 6, res. čes., rus., angl.

JZD, třída družstevních rolníků, pracovní proces, životní úroveň, životní způsob, sociální rozvoj, analýza vývoje

Príspevok charakterizuje sociálnoeconomické postavenie triedy družstevných roľníkov, resp. pracovníkov socialistického poľnohospodárstva z hľadiska ich postavenia vo výrobnom a pracovnom procese, životnej úrovne a spôsobu života. Obsahuje analýzu týchto pohľadov zo zorného uhla súčasnosti a očakávaných trendov vývoja.

КРУЧЕК З.—САГАРА Д., Научно-исследовательский институт сельского хозяйства и продовольствия, Длаждена 6, 110 00 Прага 1, Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Тренчинска 55, 824 80 Братислава

Социально-экономическое положение членов с/х кооперативов

Zeměd. Ekon., 30, 1984, № 10, s. 725—742. — 4 табл., лит. 6, рез. чешск., русск., англ.

ЕСХК, класс кооперативных крестьян, трудовой процесс, уровень жизни, способ жизни, социальное развитие, анализ развития

В статье характеризуется социально-экономическое положение класса кооперативных крестьян, или работников социалистического сельского хозяйства с точки зрения их места в производственном и трудовом процессе, в уровне и способе жизни. Эти аспекты анализируются в свете современных и будущих трендов.

Zeměd. Ekon., 30, 1984, № 10, s.

KRŮČEK Z. — SAGARA D., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1, Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Socio-economic Status of Co-operative Farmers

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 725—742. - 4 tabs, refs 6, summaries in cs, ru, en

co-operative farm, class of co-operative farmers, working process, standard of living, way of life, social development, analysis of development

The socio-economic status of the class of co-operative farmers, i. e. workers in the socialist agriculture, with respect to their status in the production and working process, standard of living and way of life is characterised. An analysis of these aspects from the present perspective and from the expected trends of development has been made.

Adresa autorov:

Ing. Zdeněk Krůček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

Ing. Dušan Sagara, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Jednotná zemědělská družstva představují jednu ze základních organizačních forem zajišťování zemědělské výroby ve všech výrobních oblastech, která se významně podílí na naplňování celospolečenské objednávky zemědělských produktů.

Přitom nároky na objem a kvalitu zemědělské produkce stále rostou a zemědělství musí tyto požadavky realizovat v podmínkách postupného úbytku nejen pracovních sil, ale zejména půdy.

Plnění tohoto závažného úkolu proto vyžaduje především systematické a důsledné využívání koncentrace, specializace a kooperace zemědělské výroby, které následně působí na změny velikostní a výrobní struktury JZD s cílem co nejúčelněji využít daného stupně vědeckotechnického pokroku.

Socialistické výrobní vztahy v zemědělství plně umožňují a cílevědomě podporují aktivní rozvíjení výrobních sil, což potvrzují pozoruhodné výsledky dosažené v zemědělské výrobě.

Za 35 let vzrostla zemědělská výroba více než dvojnásobně. V rostlinné výrobě se zvýšila výroba obilovin, luskovin i objemných krmiv. V živočišné výrobě se zvýšila produkce masa více než čtyřikrát a produkce mléka téměř 2,5krát. Došlo k dalšímu sladění vzájemných vztahů mezi rostlinnou a živočišnou výrobou. Dosažení těchto vysoce pozitivních výsledků bylo umožněno celou řadou závažných strukturálních změn, které se dotkly jak organizačních, tak i výrobních struktur.

VÝVOJ PLOŠNÉ KONCENTRACE JEDNOTNÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH DRUŽSTEV

Kvalitativní změny v rozvoji výrobních sil a v prohlubování společenské dělby práce se nejvýrazněji odrážejí ve stupni koncentrace a specializace výroby. Hospodaření ve větších územních celcích je předpokladem pro uplatňování nových poznatků vědy a výzkumu, pokrokových technologií a pro efektivní využití vysoce výkonné techniky i kvalifikovaných pracovních sil. Neustále je vytvářen prostor pro permanentní zvyšování objemu zemědělské produkce při současném zlepšování ekonomické efektivnosti, kulturnosti práce a zlepšování pracovních podmínek družstevníků.

Při řešení problematiky koncentrace, specializace a s tím spojené organizace socialistických zemědělských podniků bylo nutné vycházet z předpokladu, který platí i nadále, že velkovýrobní koncentrace v jednotlivých výrobních odvětvích a jejich účelné spojení určuje v daných výrobních podmínkách

vhodnou specializací a také velikostí zemědělského podniku. A naopak, specializace je při dané velikosti podniku výsledkem spojení vhodných odvětví, uplatněných alespoň v minimálních koncentracích. Každý z těchto prvků působících na velikost a specializaci zemědělského podniku má své vlastní nebo i společné podmínky. Přitom je významné poznání jejich vzájemných vztahů, především vztahů mezi specializací a koncentrací jednotlivých odvětví a velikostí zemědělského podniku.

Tyto stránky společenské dělby práce dohromady odrážejí stupeň rozvoje výrobních sil v daných společensko-ekonomických podmínkách. Je tomu tak proto, že forma specializace a stupeň koncentrace výroby ve vzájemném působení dávají prostor rozvoji výrobních sil. Z toho zároveň vyplývá, že při malém rozsahu půdního fondu zemědělského podniku vyžaduje dosažení účelné koncentrace ve výrobních odvětvích snížení počtu rozhodujících odvětví, a naopak při rozsáhlejší půdní základně zemědělského podniku lze dosáhnout nejen účelné koncentrace výroby u širšího sortimentu zemědělských výrobků, ale i intenzivnějšího využití výrobních podmínek. Tento vztah mezi koncentrací výroby a specializací není samozřejmě jediný. Patří sem i snaha o organizační a řídicí zjednodušení. V každém případě však vztah mezi koncentrací a spojováním odvětví ve vhodnou specializaci v zemědělském podniku je zásadní k určení jeho velikosti.

Slučování jednotných zemědělských družstev v jednotlivých časových etapách bylo tedy podmínkou pro vytváření příznivých prostorových předpokladů organizování koncentrované a specializované zemědělské velkovýroby, pro účinnější využívání půdního fondu a mechanizace, růst produktivity práce a intenzity i efektivnosti výroby.

Po zhodnocení dosavadního postupu stanovilo říjnové plénum ÚV KSČ v roce 1975 zásadu ovlivňovat další proces slučování tak, aby se k němu přistupovalo pouze v odůvodněných případech po důkladné politické, organizační, výrobně technické, ekonomické a kádrové přípravě, aby tak nevznikaly neúměrné, organizačně a technicky těžko zvladatelné celky.

Proces slučování probíhal nejsilněji v letech 1971–1976, kdy ubylo v ČSSR proti roku 1971 více než 64 % družstev (tab. I).

I. Vývoj plošné koncentrace v družstevním sektoru zemědělství

		1971	1976	1980	1981	1982	1983
ČSSR	Počet JZD	6200	2206	1740	1716	1703	1702
	%	100	35,6	28,1	27,7	27,5	27,4
	Ø výměra z. p. v ha	638	1920	2481	2494	2512	2516
ČSR	Počet JZD	4298	1421	1099	1080	1069	1066
	%	100	33,1	25,6	25,1	24,9	24,8
	Ø výměra z. p. v ha	580	1824	2397	2428	2448	2455
SSR	Počet JZD	1902	785	641	636	634	636
	%	100	41,3	33,7	33,4	33,3	33,4
	Ø výměra z. p. v ha	768	2093	2625	2605	2619	2620

Pramen: FSÚ a VÚEZVz

V tomto období došlo k rychlému přesunu počtu družstev do velikostní skupiny 1001—2500 ha z. p. V roce 1976 představoval jejich podíl na celkovém počtu již 60 %.

Po roce 1976 se proces slučování postupně zpomaloval a od roku 1979 můžeme již hovořit o stabilizaci počtu družstev i jejich velikostní struktury. Největší váhu mají stále družstva v rozmezí 1001—3000 ha z. p., v roce 1983 činil jejich podíl 67,7 %.

Také v závislosti na výrobních oblastech si četnost JZD v těchto velikostních skupinách zachovává výraznou převahu a celkové rozmezí ve vztahu k oblastem se mění jen málo (tab. II).

II. Převažující velikostní struktura JZD ČSSR v roce 1980 podle výrobních oblastí (v ha z. p.)

Výrobní oblast	Rozpětí výměry	%	Ø výměra JZD v oblasti celkem
Kukuřičná	1001—4000	73,32	2914
Řepařská	1001—4000	86,62	2627
Bramborářská	1001—3000	69,58	2464
Bramb.-ovesná	1001—3000	76,48	2194
Horská	1001—3000	70,92	2194

Pramen: VÚEZVž

Počet JZD ve velikostních skupinách nad 3000 ha z. p. se od roku 1977 již téměř nemění a v roce 1983 představoval jejich podíl 27,9 %. Velikostní struktura JZD nad 3000 ha z. p. je daleko více zastoupena v SSR (33,2 %) proti ČSR (24,2 %). Podíl JZD nad 3000 ha z. p. je nutno považovat za významný a hospodářská činnost těchto družstev podstatně ovlivňuje dosahované naturální i ekonomické výsledky družstevního sektoru.

Počet JZD nad 3000 ha z. p. klesá od kukuřičné výrobní oblasti k horské. Podle výměry je zastoupení těchto družstev v kukuřičné oblasti více než 60%, v řepařské 50%, ve zbývajících výrobních oblastech klesá pod 40 % (tab. III).

Pro stanovení vhodné velikosti zemědělského podniku je vždy rozhodujícím kritériem především alespoň minimální koncentrace výroby v jednotlivých

III. Podíl JZD nad 3000 ha z. p. z celkového počtu JZD a z celkové výměry z. p. podle výrobních oblastí v %

Výrobní oblast	Podíl z celkového počtu	Podíl z celkové výměry
Kukuřičná	42,85	61,42
Řepařská	31,64	49,28
Bramborářská	24,48	40,95
Bramborářsko-ovesná	17,64	31,61
Horská	19,39	34,65

Pramen: VÚEZVž

vých výrobních odvětvích. To znamená taková koncentrace, která zaručuje efektivní uplatnění a využití velkovýrobní techniky a technologie.

V letech 1967—1970 byla optimální velikost JZD výzkumně řešena (Kunc 1969) a za použití metod matematického modelování byly navrženy účelné velikosti zemědělských podniků v různých výrobních oblastech.

Současná průměrná velikost JZD v jednotlivých výrobních oblastech již dosáhla výměry propočtené jako optimální. V roce 1980 byla průměrná velikost JZD v jednotlivých výrobních oblastech:

kukuřičná	2914 ha z. p.
řepařská	2627 ha z. p.
bramborářská	2464 ha z. p.
bramborářsko-ovesná	2194 ha z. p.
horská	2194 ha z. p.

Velikostní struktura JZD v jednotlivých výrobních oblastech je však daleko rozmanitější, často se měnila a velikost JZD se pohybuje v širokém rozmezí od 500 až nad 7000 ha z. p.

Tato široká škála v různých výrobních oblastech sama o sobě odráží skutečnost, že velikost zemědělského podniku záleží na řadě objektivních i subjektivních faktorů. Podmínkou však je, aby zemědělský podnik plnil svoje společenské poslání a dosahoval spolehlivých výrobních i ekonomických výsledků.

Velikost podniku v určitých podmínkách je ovlivňována celkovým uspořádáním zemědělské výroby. Jedná se zejména o rozsah organizačně technologických vazeb živočišné a rostlinné výroby a organizaci osevních postupů s odpovídajícím rozsahem a strukturou krmných plodin. Respektování souladu mezi rostlinnou a živočišnou výrobou včetně produkce statkového hnoje vyžaduje určitou velikost a prostorové uspořádání osevních postupů, které pak ovlivňují celkové dopravní poměry v zájmovém území.

Velikost podniku je dále ovlivňována členitostí krajiny, půdními a klimatickými podmínkami a vzdáleností, různou koncentrací živočišné výroby (hlavně v chovu skotu), takže různá velikost družstev je plně opodstatněna.

Mezi velikostí základní výrobní jednotky a výměrou zemědělského podniku je úzký vztah. V současných výrobních podmínkách se výměra zemědělského podniku v závislosti na terénních podmínkách pohybuje v oblasti kukuřičné, řepařské a částečně i bramborářské v rozmezí 1500—2500 ha z. p. V ostatních oblastech s rostoucí členitostí území klesá na 800 až 1500 ha z. p. (Munková 1982, Kokolia 1984). Tento hospodářský obvod umožňuje účelně využít blokace pozemků ve vícehonných osevních postupech při uplatnění alokace 2—3 obvodů pro aplikaci stájových hnojiv a zajištění potřebné produkce slámy i výrobu objemných krmiv pro potřeby živočišné výroby. Z hlediska dopravních poměrů umožňuje efektivně využít mechanizace především při přepravě materiálů a hmot a zaručuje příznivé parametry produktivní a neproduktivní spotřeby pohonných hmot.

Celková velikost JZD se proto neutvářela náhodně, nýbrž je výslednicí všech rozhodujících vektorů působících v různých směrech. Dosahované výsledky dokazují, že současná velikost nepředstavuje bariéru pro zdokonalování vnitropodnikového uspořádání, organizace a řízení podniku, využívání vědeckotechnického rozvoje, techniky a technologických linek, zavádění inovačních programů a řadu dalších předností moderní socialistické velkovýroby.

Stávající velikostní struktura není výrazem nahodilosti, ale je převážně

cílevědomým organizačním opatřením, směřujícím k racionálnímu využití výhod a předností koncentrace a specializace výroby a soustředěnému využití moderní techniky, technologie výroby a dalších poznatků vědeckotechnického rozvoje.

Je prokázáno, že každý podnik nad 1000 ha z. p. má v současnosti i pro další období dostatečný prostor pro prohlubování koncentrace a specializace výroby a uplatňování velkovýrobních způsobů organizace zemědělské výroby.

Na základě vývoje výrobních a ekonomických výsledků v jednotlivých velikostních skupinách JZD a s ohledem na zásady a výrobně ekonomické potřeby vědecké organizace pracovních procesů v rostlinné i živočišné výrobě v jednotlivých výrobních oblastech byla vymezena jako účelná a zvládnutelná velikost zemědělského podniku v kukuřičné a řepařské oblasti do 4000 ha z. p., v bramborářské do 3000 ha z. p. a v bramborářsko-ovesné a horské do 2000 ha z. p. (Trávníček 1984).

V dalším období není nutno uvažovat o výraznějších změnách ve velikosti podniku a ve stávající velikostní struktuře. Tento požadavek vyplývá i z nutnosti dořešit problémy v oblasti výroby, organizace a řízení a celkové stabilizace výrobně ekonomických výsledků podniků.

ZÁVISLOST VÝROBNÍCH A EKONOMICKÝCH VÝSLEDKŮ NA PLOŠNÉ VELIKOSTI

Sledování výrobních výsledků JZD podle jejich velikosti za období 6. pětiletky potvrdilo, že na základě průměrů velikostních skupin JZD nedochází mezi jednotlivými skupinami k většímu rozdílu. Je prokázáno, že dosahované výrobní výsledky u hlavních skupin zemědělských výrobků nejsou závislé na velikosti JZD.

IV. Hektarové výnosy obilovin v t podle velikosti zemědělských podniků (průměr 1976–1980)

Výrobní oblast	ČSR				SSR			
	do 2000	2001 až 4000	4001 až 6000	nad 6000	do 2000	2001 až 4000	4001 až 6000	nad 6000
Kukuřičná	4,06	4,41	4,66	—	4,79	4,57	4,65	4,87
Řepařská	4,30	4,27	4,41	4,62	4,13	4,09	4,02	3,53
Bramborářská	3,59	3,61	3,57	3,98	3,48	3,37	3,33	3,52
Bramb.-ovesná	3,44	3,52	3,66	2,94	3,27	3,14	3,69	—
Horská	3,06	2,99	3,13	—	3,02	3,05	3,00	3,02

Pramen: VÚEZVz

Např. u obilovin bylo v 6. pětiletce lepších hektarových výnosů dosahováno ve skupinách nad 4000 ha z. p., a to jak v ČSR, tak v SSR (tab. IV). Jejich zastoupení na orné půdě u větších velikostních skupin je ve většině případů vyšší než ve skupinách menších. Tato závislost se vyskytuje i u některých dalších plodin. Tyto plodiny mají jedno společné — jejich pěstování je výrazně mechanizováno a nejsou tak náročné na ruční práci.

Z dalších plodin vykazují podobnou závislost např. olejnin, ale i technická cukrovka. Při sledování vývoje hektarových výnosů a zastoupení plo-

diny na orné půdě se ukázalo, že tam, kde bylo dosaženo dobrého výnosu, byl i podíl této plodiny na orné půdě ve srovnání s jinými skupinami v téže výrobní oblasti vyšší.

Také u jednoletých a víceletých píceňin a kukuřice na siláž platí, že se zvětšováním velikosti podniku nedochází ke snižování výnosů.

Můžeme konstatovat, že velikost JZD v převážné většině případů neovlivňuje negativně dosahované výnosy v rostlinné výrobě, naopak dochází k zlepšování výsledků směrem k větším podnikům.

V živočišné výrobě je dosahováno obdobných výsledků, ale jejich variabilita proti rostlinné výrobě je ve všech velikostních skupinách značně vyšší. Bez ohledu na velikost JZD se ukázal jako rozhodující vztah mezi intenzitou chovu skotu a dosahovanou užitkovostí. Tam, kde je vyšší hustota skotu a krav, je dosahováno i vyšší intenzity výroby mléka a masa. Chov skotu se stal dlouhodobě rozhodujícím odvětvím živočišné výroby v zemědělských podnicích (na výrobě drůbeže a prasat se stále ve větší míře podílejí společné zemědělské podniky).

Rozbor vztahu velikosti JZD a dosahovaných výsledků v rostlinné a živočišné výrobě prokázal, že nejsou podstatné rozdíly mezi jednotlivými velikostními skupinami JZD.

Na rozdíl od naturálních ukazatelů vykazují však ekonomické výsledky podstatně větší variabilitu, a to jak v jednotlivých velikostních skupinách v závislosti na čase, tak i mezi skupinami v téže výrobní oblasti. Přesto se ale regresní analýzou neprokázala závislost jednotlivých ukazatelů na velikosti družstva. Úroveň těchto ukazatelů je závislá na řadě jiných faktorů, vyplývajících především z nároků a potřeb zabezpečení výrobního procesu, kdežto jejich vztah k velikosti podniku je nevýznamný. O tom svědčí velká variabilita ukazatelů ve velikostních skupinách.

Na základě posouzení dosahovaných výsledků vybraných ukazatelů intenzity, produktivity, rentability a jejich tendencí vývoje za období 5. a 6. pětiletky bylo prokázáno zlepšování ekonomických výsledků JZD a postupné snižování rozdílů mezi velikostními skupinami.

KONCENTRACE A SPECIALIZACE ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Charakteristickým rysem současného období je prohlubování společenské dělby práce, které nachází svůj odraz v procesu specializace a měnící tradiční struktury výroby přímo v zemědělských podnicích. Dělbá práce zasahuje do reprodukce výroby zemědělského podniku a omezuje univerzální charakter především vyčleňováním těchto odvětví a výrob, které vlivem technického pokroku ztrácejí přímou závislost na ostatních odvětvích zemědělské výroby a nabývají charakteru průmyslové výroby.

Vědeckotechnický pokrok tak působí na postupné změny výrobní struktury i velikosti výrobní jednotky a celého podniku. Tyto změny se týkají rostlinné i živočišné výroby.

V rostlinné výrobě došlo v průběhu let k plánovitému snižování počtu JZD pěstujících vybrané plodiny a k zvětšování jejich podnikové koncentrace. Tento proces je patrný u celé řady rozhodujících plodin, jako jsou brambory, technická cukrovka, pícniny, olejny a některé další.

Obiloviny pěstují všechna JZD na 50—53 % orné půdy, rovněž tak i pícniny jsou ve výrobním programu všech podniků. U ostatních plodin je pěstování

vání více diferencováno podle výrobních podmínek, možností podniků a celospolečenské potřeby.

V průběhu 6. pětiletky se zvýšila koncentrace obilovin ve všech výrobních oblastech zhruba o 200 ha, u jednoletých píceňin o 70 ha, u víceletých píceňin o 20 ha, u kukuřice na siláž o 50 ha, u brambor o 30 ha a u cukrovky o 50 ha z. p.

Zvýšení koncentrace bylo umožněno jednak postupnou centralizací půdního fondu probíhající v družstevním sektoru zemědělství, ale zejména také systematickým prohlubováním specializace zemědělské výroby v období 5. a 6. pětiletky (tab. V).

V. Specializace JZD na vybrané plodiny za období 6. pětiletky, vyjádřená poměrem počtu podniků pěstujících danou plodinu k celkovému počtu podniků ve výrobní oblasti

Plodiny	Výrobní oblast	1976		1980	
		ČSR	SSR	ČSR	SSR
Cukrovka	řepařská	0,96	0,66	0,94	0,65
Brambory rané	řepařská	0,43	0,46	0,27	0,33
Brambory ostatní	bramborářská	0,97	0,94	0,92	0,86
Luštěniny jedlé	řepařská	0,78	0,67	0,75	0,35
	řepařská	0,19	0,24	0,18	0,22
Mák	bramborářská	0,18	0,16	0,15	0,10
	řepařská	0,24	0,24	0,21	0,21
Len	bramborářská	0,47	0,22	0,45	0,24
	bramborářská	0,28	0,33	0,18	0,20
Zelenina	bramb.-ovesná	0,61	0,30	0,47	0,19
	řepařská	0,72	0,54	0,68	0,50
	bramborářská	0,29	0,35	0,19	0,26

Pramen: VÚEZVZ

Plodiny se rozmísťují na základě vědeckých podkladů bonitace půdně ekologických jednotek v souladu s požadavky plánu a v návaznosti na vytváření materiálně technických podmínek.

V závislosti na výrobních podmínkách byly rozmístěny v účelných koncentracích z hlediska zastoupení na orné půdě rozhodující rostlinné výrobky. Dynamika tohoto procesu je patrna vedle obilovin zejména u technických plodin, krmných plodin, olejnin a také okopanin. Proces koncentrace a specializace však výrazně ovlivnil především pěstování ovoce, zeleniny, maloobjemových a léčivých rostlin. Došlo k výraznému snížení počtu pěstitelů a zvýšení podnikové koncentrace např. u lnu, máku, heřmánku, fenyklu, kmínu, ale i námelu, česneku a dalších.

Proces koncentrace a specializace rostlinné výroby v družstevním sektoru zemědělství příznivě ovlivnil zvyšování výnosů i celkového objemu výroby. Ve srovnání s rokem 1981 se v roce 1982 zvýšila sklizeň obilovin o 9,3 %, technické cukrovky o 18,6 %, luštěnin jedlých o 44,7 %, píceňin na orné půdě o 4,9 %, lnu o 28,6 % apod.

Přes pozitivní výsledky dosahované v procesu koncentrace a specializace rostlinné výroby zůstane však i nadále struktura plodin v podniku rozmanitá, jak to vyžadují zásady agrotechniky, střídání plodin a vazby rostlinné a živočišné výroby (Januš 1983, Kokolia 1983).

V dalším období půjde především o dokončení procesu rozmístění plodin

do oblastí vytypovaných na základě výsledků bonitace, využívání typových plodinových struktur a stabilizace osevních postupů. Těžištěm rostlinné výroby bude i nadále pěstování obilovin, technických plodin, okopanin a píce. Další znatelný posun koncentrace a specializace lze očekávat především u skupiny malotonážních a speciálních plodin. Podmínkou pro rychlejší prohlubování koncentrace a specializace je zejména rozšíření sortimentu vhodných osiv a sádí, zlepšení služeb v oblasti materiálně technického vybavení, služeb agrochemických podniků a zlepšení spolupráce s dodavatelskými a odběratelskými organizacemi. Tento proces také vyžaduje dopracování systému ekonomických nástrojů, které budou respektovat i určitá rizika vyplývající z užší specializace.

Rychlejším tempem se rozvíjel proces koncentrace a specializace v živočišné výrobě, kde menší závislost některých kategorií zvířat na půdě umožnila jejich vyčlenění mimo hranice tradičního zemědělského podniku. Proto koncentrace a specializace pokročila nejdále především u výroby vajec, jatečných prasat a drůbeže, kde byla uplatněna úzká výrobní specializace a mezi-podniková spolupráce při výstavbě a zajišťování provozu společných zemědělských podniků budovaných na družstevních principech.

Postup koncentrace živočišné výroby významně ovlivnil proces plošné centralizace JZD. V souvislosti s procesem slučování a v důsledku zvyšování stavů hospodářských zvířat se zvyšovala i koncentrace zvířat chovaných v jednom JZD (tab. VI).

VI. Podniková koncentrace hospodářských zvířat v družstevním sektoru v roce 1982 (v kusech)

Kategorie zvířat	ČSSR	ČSR	SSR
Skot celkem	2 029	2 192	1 755
Z toho krav	753	819	642
Prasata celkem	2 709	2 479	3 139
Slepice	25 406	20 179	38 375
Ovce	780	718	1 037

Koncentrace skotu v jednom JZD v ČSSR vzrostla od roku 1970 asi 4,6krát, krav 4,2krát. Největší hustoty skotu a krav v přepočtu na 1 JZD bylo dosaženo v oblastech kukuřičné a řepařské. Koncentrace skotu v jednom JZD koreluje s jeho velikostí a sleduje změny výrobních podmínek podle výrobních oblastí.

Postup specializace a rozmístění chovu skotu souvisí s hustotou a intenzitou chovu skotu jak ve výrobních oblastech, tak v jednotlivých podnicích. V průběhu 6. a 7. pětiletky se nejrychleji zvyšovala hustota skotu u JZD v bramborářské a horské oblasti, nižší tempo bylo v příznivějších výrobních oblastech. Projevil se tak vyšší tlak na intenzivní využívání luk a pastvin i prostřednictvím působení cen a doplňkových cenových nástrojů, směřovaný především k posílení ekonomiky chovu skotu v horských výrobních oblastech.

Nadprůměrnou hustotu skotu vykazuje v roce 1982 sektor JZD v ČSR, a to téměř 90 ks na 100 ha z. p., tj. o 15 ks vyšší než sektor státních statků a o 22 ks více než JZD v SSR. Nejvyšší hustoty skotu na 100 ha z. p. bylo dosaženo u JZD v ČSR v horské výrobní oblasti — 95 ks. V souladu s požadovanými záměry se rychleji zvyšuje hustota skotu v SSR než v ČSR.

Nejvyšší intenzitu vykazují kraje Východočeský a Severomoravský, kde hustota skotu je téměř 97 ks na 100 ha z. p.

Obdobné tendence vykazuje také intenzita chovu krav v JZD. V ČSR v roce 1982 bylo dosaženo hustoty 33,4 dojnice na 100 ha z. p., v SSR 24,5.

V oblastech, kde se cílevědomě prosazuje specializace ve výrobě mléka, je i nadprůměrná hustota krav na 100 ha z. p. (např. v okrese Jablonec 48 krav na 100 ha z. p., Trutnov 42, Náchod 41 apod.).

Hlavním ukazatelem intenzity chovu skotu je výroba mléka a hovězího masa na 1 ha z. p. Zde se ukazuje jako rozhodující vedle dosažené užitkovosti hustota skotu a krav. V ČSR bylo v JZD v roce 1982 vyrobeno v průměru 1045 l mléka na 1 ha z. p., v SSR 714 l. Nejvyšší intenzity výroby mléka bylo dosaženo v ČSR v řepařské výrobní oblasti, v SSR v kukuřičné výrobní oblasti. V krajích a okresech, kde je v chovu skotu uplatňován cílevědomě a plánovitě proces specializace, dosahují zároveň vysoké intenzity výroby mléka na 1 ha z. p., a to jak v závislosti na stavech krav, tak na jejich užitkovosti. Jedná se například o Východočeský kraj, kde bylo v sektoru JZD vyrobeno 1231 l mléka na 1 ha z. p., z toho například v okrese Trutnov 1447 l, Náchod 1487 l, Ústí n. O. 1379 l. Jedná se o okresy, které se současně vyznačují jak nadprůměrnou hustotou krav, tak vysokou užitkovostí dojníc.

Souvislost mezi dosaženou hustotou skotu, užitkovostí a intenzitou výroby potvrzuje i intenzita výroby hovězího masa. Dokumentují to i výsledky — v ČSR vyrobila JZD v roce 1982 124,7 kg hovězího masa na 1 ha z. p., v SSR 84,4 kg.

Vzhledem k úzké vazbě chovu skotu na půdu a nutnosti využívat stávajících objektů se prosazují tendence specializace v chovu skotu objektivně pomaleji. Na chov 1—2 kategorií skotu je v ČSR specializováno pouze 8 % JZD, v SSR 2 % JZD. Rozšířenější je specializace na 1—3 kategorie skotu, které chová v ČSR 24 % JZD a v SSR 16 % JZD. Nejčastěji je předmětem podnikové specializace odchov telat a mladého skotu, případně výkrm býků. Zatím převážná většina JZD chová v rámci podniku všechny kategorie skotu, a pokud to ustájovací kapacity umožňují, řeší problematiku specializace vnitropodnikovou cestou (Trávníček 1982).

Intenzivní rozvoj chovu skotu je úzce spojen s postupným prohlubováním jak podnikové, tak vnitropodnikové specializace, která umožňuje efektivnější využití půdního fondu, rychlejší přenos vědeckotechnických poznatků do praxe a dává předpoklady pro zkvalitnění řízení a organizace výrobního procesu v chovu skotu. Ukazuje se, že současná velikost podniků a dosažená úroveň koncentrace skotu a krav v jednom podniku při respektování optimálních koncentrací na jednotlivých farmách umožňuje výhodně řešit chov skotu jak při uplatnění vnitropodnikové, tak podnikové specializace při respektování podmínek výrobních oblastí.

Chov skotu zůstane i v dalším období nosným odvětvím živočišné výroby v zemědělském podniku. Tuto prioritu nebude mít žádná jiná kategorie hospodářských zvířat. Dosažená úroveň podnikové koncentrace a specializace chovu skotu a nutnost využívat především rekonstruovaných a modernizovaných ustájovacích kapacit ukazuje na to, že v období 8. a 9. pětiletky půjde především o uplatnění širší podnikové specializace zaměřené na 2—3 kategorie skotu, perspektivně pak na 1—2 kategorie skotu. Přitom těžiště kooperace se bude opírat převážně o zajišťování odchovu telat a mladého skotu.

Vedle chovu skotu zajišťují JZD stále ve značném rozsahu produkci prasat. Chovem prasat, i přes jejich soustředování v průmyslových provozech

SZP, se stále ještě zabývá 87 % JZD. Jejich celkový počet se v závislosti na změnách celospolečenské poptávky snížil proti roku 1980 o 825 tis. ks a v roce 1983 se ustálil na 7069 tis. kusů. Družstevní sektor včetně SZP zajišťoval 70,6 % kusů, samotná JZD 56,1 %. To znamená, že JZD se stále podílejí na produkci prasat více než 50 %. V roce 1982 bylo v JZD na 1 ha o. p. vyrobeno 130,5 kg živé hmotnosti prasat.

Koncentrace v chovu prasat postoupila zejména v kategorii výkrmu, kde ve stájích pro 500 a více kusů je již ustájeno 66 % prasat. Počet prasnic chovaných v jedné stáji je ale stále nízký. Průměrná koncentrace prasat ve výkrmu a předvýkrmu dosahuje 320 ks a prasnic 69 ks na 1 stáj. V kapacitách nad 200 ks je ustájeno přibližně 20 % prasnic.

Koncentrace v důsledku rychlé inovace technologií výrazně pokročila také v chovu drůbeže, kde zejména u nosnic při klecové technologii chovu je čtyřikrát vyšší koncentrace slepic v hale než při chovu na hluboké podestýlce. V klecovém odchovu bylo dosaženo průměrné koncentrace 16 096 ks na stáj, z toho v kapacitách nad 8000 ks je ustájeno více než 84 % nosnic. Ve výkrmu drůbeže je průměrná koncentrace více než 8000 ks ve stáji (hale) a z toho v kapacitách nad 5000 ks je ustájeno 88 % brojlerů.

Hlavní těžiště chovu drůbeže se přesunulo do zařízení společných zemědělských podniků, které jsou budovány na družstevních principech. Přesto se však výrobou vajec zabývá ještě 6 % a výrobou brojlerů 24 % JZD. V roce 1982 v JZD bylo vyrobeno 622 mil. kusů vajec, což je o 2,8 % více než v roce 1981.

SOUHRN

Jednotná zemědělská družstva představují jednu ze základních organizačních forem zajišťování zemědělské výroby ve všech výrobních oblastech. I nadále si zachovávají víceodvětvový charakter rostlinné a živočišné výroby, ale počet odvětví bude postupně klesat. Ve vazbě na podnikovou a vnitropodnikovou specializaci a koncentraci budou mezi jednotlivými zemědělskými organizacemi rozvíjeny také kooperační vztahy.

Stávající velikostní struktura není výrazem nahodilosti, ale převážně cílevědomým organizačním opatřením, směřujícím k racionálnímu využití výhod a předností koncentrace a specializace výroby a soustředěného využití moderní techniky, technologie výroby a dalších poznatků vědeckotechnického rozvoje.

Je prokázáno, že každý podnik nad 1000 ha z. p. má v současnosti i pro další období dostatečný prostor pro prohlubování koncentrace a specializace výroby a uplatňování velkovýrobních způsobů organizace zemědělské výroby.

Na základě výrobních a ekonomických výsledků v jednotlivých velikostních skupinách JZD a s ohledem na zásady a výrobně ekonomické potřeby vědecké organizace pracovních procesů v rostlinné i živočišné výrobě v jednotlivých výrobních oblastech byla vymezena jako účelná a zvládnutelná velikost zemědělského podniku v kukuřičné a řepařské oblasti do 4000 ha z. p., v bramborářské do 3000 ha z. p. a v bramborářsko-ovesné a horské do 2000 ha z. p.

V dalším období není nutno uvažovat o výraznějších změnách ve velikosti podniků a ve stávající velikostní struktuře. Tento požadavek vyplývá i z nutnosti dořešit problémy v oblasti výroby, organizace a řízení a celkové stabilizace výrobně ekonomických výsledků podniků.

Literatura

- JANUŠ, M.: Problematika plošné velikosti zemědělských podniků z hlediska účelné koncentrace, specializace, kooperace a ekonomické efektivity. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1983.
- KOKOLIA, V.: Podklady k vybraným otázkám koncentrace rostlinné výroby. [Závěrečná zpráva.] Hrušovany u Brna, VÚZA 1984.
- KOKOLIA, V.: Vybrané metodické otázky organizace osevních postupů. Metodiky. Praha, ÚVTIZ 1983.
- KUNC, J.: Účelná velikost a organizace zemědělských podniků a jejich výrobních jednotek. Zeměd. Ekon., 15, 1969, č. 6.
- MUNKOVÁ, M.: Rozmiestnenie mechanizácie v poľnohospodárskych podnikoch z hľadiska spotreby PHM. [Závěrečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1983.
- TRÁVNÍČEK, Z.: Analýza současného stavu a další směry rozvoje koncentrace, specializace a horizontální kooperace. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1982.
- TRÁVNÍČEK, Z.: Další rozvoj koncentrace, specializace a kooperace v zemědělství. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1984.

Došlo dne 21. 5. 1984

KURSKÝ L. — TRÁVNÍČEK Z., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Změny v organizační a výrobní struktuře JZD v procesu prohlubování společenské dělby práce

Zeměd. ekon., 30, 1984, č. 10, s. 743—754. — 6 tab., lit. 7, res. čes., rus., angl.

JZD, koncentrace, specializace, organizační struktura, výrobní struktura, velikostní struktura, analýza, teoretické pojednání

Článek se zabývá problematikou výrobně ekonomické diferenciace ve vztahu k velikosti JZD. Dokumentuje, že stávající velikostní struktura se nevytvořila náhodile, nýbrž jako cílevědomé organizační opatření, směřující k racionálnímu využívání výhod a předností koncentrace a specializace výroby. Na řadě údajů ukazuje dynamiku procesu koncentrace a specializace v družstevním sektoru, přičemž regresní analýza neprokázala závislost výrobně ekonomických výsledků na velikosti družstva. V dalším období není nutné uvažovat o výraznějších změnách ve velikosti JZD.

КУРСКИЙ Л.—ТРАВНИЧЕК З., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75. 120 58 Прага

Изменения в организационной и производственной структуре ЕСХК в процессе углубления общественного разделения труда

Земед. Экон., 30, 1984, № 10, с. 743—754. — 6 табл., лит. 7, рез. чешск., русск., англ.

ЕСХК, концентрация, специализация, организационная структура, производственная структура, размерная структура, анализ, теоретическая трактовка

Статья рассматривает проблематику производственно-экономической дифференциации по отношению к размеру ЕСХК. Показано, что существующая структура размеров не образовалась случайно, а как целенаправленная организационная мера, призванная помочь рациональному использованию преимуществ и выгод концентрации и специализации производства. На ряде данных показана динамика этих процессов в кооперативном секторе, причем анализ регрессий не показывает зависимости производственно-экономических достижений от размеров кооператива. На дальнейший период нет необходимости намечать заметных изменений в размерах ЕСХК.

KURSKÝ L. — TRÁVNÍČEK Z., Economic Research Institute of Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Changes in the Organisational and Production Structure of Co-operative Farms in the Process of Deepening of Social Division of Work

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 743—754. — 6 tabs, refs 7, summaries in cs, ru, en

co-operative farm, specialisation, organisational structure, production structure, size structure, analysis, theoretical treatise

The problems of production-economic differentiation are treated in relation to the size of co-operative farms. It is documented that the current size structure has not been formed accidentally, but as a purposeful organisational measure aiming at the rational exploitation of advantages of concentration and specialisation of production. Through a series of data, dynamics of the process of concentration and specialisation in the co-operative sector is shown, while no relationship of production-economic results to the size of co-operative farm has been demonstrated by regression analysis. In the next period, it is not necessary to consider any expressive changes in the size of co-operative farms.

Adresa autorů:

Ing. Ladislav Kurský, ing. Zdeněk Trávníček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Zemědělství s jeho produkty má v období budování rozvinutého socialismu nezastupitelnou úlohu, neboť se podílí z 98 % na výrobě surovin pro potravinovou sféru, zajišťující proces výživy dostatkem kvalitních výrobků.

Na plnění tohoto cíle se významně podílejí jednotná zemědělská družstva.

Důležitým faktorem, který pomáhá zajišťovat neustálý rozvoj objemu i kvality zemědělských produktů, je zvyšování úrovně kvalifikace pracovníků v JZD.

Faktor kvalifikace neustále působí na zdokonalování řízení výroby, na organizaci práce i plánování a ekonomické hodnocení reprodukčních procesů v zemědělství a komplexnost jeho vlivu pomáhá zajišťovat plnění zvýšených nároků v oblasti výživy a životní úrovně obyvatelstva.

Vliv faktoru kvalifikace na rozvoj výrobních procesů je obecně známý, ale stále není jeho význam plně doceněn. Především v tom směru, že není soustavně sledován a hodnocen jeho ekonomický přínos.

Zjišťování ekonomického efektu, který kvalifikační faktor přináší, je významným zdrojem a rezervou dalšího rozvoje reprodukčního procesu v zemědělství.

DISKUSE

Je obecně známou skutečností, že v JZD s přibližně stejnými půdními a klimatickými podmínkami, s přibližně stejnou výměrou, výrobním zaměřením a úrovní techniky bývají i rozdílné hospodářské výsledky v důsledku různé úrovně řízení výroby, organizace práce, plánování i ekonomického sledování a hodnocení průběhu reprodukčních procesů. Již méně často jsou však analyzovány tyto skutečnosti umění řídit, organizovat, plánovat a hodnotit v souvislosti s úrovní kvalifikace v těchto podnicích, která má přímý vliv na úroveň oněch procesů.

Tím ovšem nechceme říci, že kvalifikace není uznávaným faktorem rozvoje zemědělské výroby v JZD, ale jen upozornit, že analýze vlivu kvalifikace na úroveň reprodukčního procesu v zemědělství je třeba věnovat stále větší pozornost.

V užším smyslu můžeme kvalifikaci chápat jako způsobilost vykonávat na základě zvláštních znalostí, dovedností, zkušeností a schopností práci určitého stupně složitosti s vědomím toho, že kvalifikovaná práce vyžaduje větší rozsah teoretických znalostí a praktických dovedností než práce nekvalifikovaná.

„Kvalifikaci tvoří politická vyspělost, třídní uvědomělost, požadovaný stupeň teoretických znalostí a vědomostí, dovedností a návyků, všeobecného rozhledu a intelektu, morálních vlastností a osobních schopností.“ (Usnesení předsednictva ÚV KSČ Ke kádrové a personální práci — 6. 11. 1970)

Kvalifikace je vlastnost získaná pracovní silou a umožňující zvyšovat její schopnost vytvářet užité hodnoty.

Kvalifikace jako získaná vlastnost pracovní síly je užitnou hodnotou a užitnými hodnotami jsou i její jednotlivé prvky, neboť je soustavou těchto prvků.

Jako užitná hodnota se musí kvalifikace realizovat, ať již jako celek, nebo její jednotlivé prvky. Když nedojde k realizaci, ztrácí kvalifikace charakter užité hodnoty — např. když není realizováno vzdělání, které pracovní síla v plánovaném procesu zvyšování kvalifikace získala, tj. pracovní síla vykonává práce, při kterých není využito jejího vzdělání. Ke ztrátě užité hodnoty dochází u kvalifikace i tehdy, když je zaměňováno vzdělání sice stejné úrovně, např. vysokoškolské, jiným druhem. V praxi sice k těmto záměnám dochází, ale jejich počet stále klesá.

Jednotlivé prvky kvalifikace nemusejí vystupovat při její realizaci do popředí ve stejné intenzitě nebo ve stejném čase, např. politická vyspělost, třídní uvědomělost, vzdělání, praktické zkušenosti nebo osobní vlastnosti. To je závislé na druhu práce, funkci nebo úkolech, které pracovní síla plní. Je však třeba brát na vědomí, že jednotlivé prvky působí v soustavě kvalifikace jako celek a nejsou vzájemně zastupitelné.

Proces zvyšování kvalifikační úrovně má svou kvantitativní a kvalitativní stránku.

Kvantitativní stránku charakterizuje množství získaných teoretických znalostí a vědomostí, dovedností a návyků i kladných morálních vlastností a osobních schopností při požadovaném stupni politické vyspělosti a třídní uvědomělosti.

Kvalitativní stránku charakterizuje užitná hodnota kvalifikace, tj. jak je vědomostí, znalostí, zkušeností i ostatních prvků kvalifikace využito, jaký je efekt jejich využití.

Kvantitativní stránku procesu zvyšování kvalifikace v zemědělství zjišťujeme pomocí ukazatele kvalifikační úrovně, který zjistíme tak, že počet kvalifikačních bodů ve sledovaném JZD, v zemědělství okresu, kraje nebo republiky dělíme počtem příslušných hektarů zemědělské půdy.

Kvalitativní stránku zjišťujeme pomocí ukazatele kvalifikačního efektu, který vypočteme tak, že objem hrubé produkce zemědělské nebo celkové dělíme počtem kvalifikačních bodů.

Uvedeme jen podstatu výpočtu obou ukazatelů. Podrobný popis metodiky již byl uveden (Grolig 1980).

Měření úrovně kvalifikace a jejího efektu je založeno na bodovém systému, opírajícím se o stanovení bodů za stupně dosaženého vzdělání a s přihlédnutím k délce praxe. Za základní vzdělání je započítán 1 bod, byla-li pracovní síla

vyučena 5 bodů, za střední odborné vzdělání (SO) 10 bodů, za úplné střední odborné vzdělání (ÚSO) 14 bodů a za vysokoškolské vzdělání 20 bodů. V bodech je již započtena praxe v délce 15 let (základní vzdělání 0,2, vyučen 1, SO 2, ÚSO 3, vysokoškolské vzdělání 5 bodů).

VÝVOJ KVALIFIKACE V JZD A JEJÍ VYUŽITÍ

Až do roku 1978 jsou v dostupných statistických materiálech uváděny přehledy o vzdělání jen podle odvětví národního hospodářství, učebních oborů, gymnázií a druhů středních odborných a vysokých škol. Teprve od roku 1978 jsou vydávány statistické údaje, ze kterých je možné zjistit podrobně úroveň kvalifikace trvale činných pracovníků v zemědělství.

Pro účely tohoto pojednání se budeme zabývat vývojem počtu trvale činných pracovníků v JZD, jejich kvalifikací a jejím využitím v letech 1978 až 1984 podle republik, sektorů, skupin vzdělání, kvalifikační úrovně a efektu.

Vzhledem k úspornosti i lepší přehlednosti celkového textu uvádíme jen tabulky o vývoji zkoumaných procesů s absolutními a procentními údaji v horizontálním vrstvení. Vertikální analýzu stručně komentujeme jen procentními údaji v textu.

Vývoj počtu trvale činných pracovníků v zemědělství ČSSR

Vývoj počtu trvale činných pracovníků v zemědělství a jejich struktura podle sektorů v obou republikách odpovídala v podstatě plánovaným trendům (tab. I).

V ČSSR klesl počet pracovníků v roce 1984 proti roku 1978 na 98,26 %, v ČSR za stejné období na 96,92 %. V SSR však došlo za totéž období ke zvýšení počtu trvale činných pracovníků na 100,46 %.

Ve státním sektoru klesl počet pracovníků za sledované období v ČSSR na 98,85 %, v ČSR na 98,49 % a v SSR na 99,70 %. Ve státním sektoru byl vývoj počtu t. č. p. u státních statků v obou republikách různý; v ČSR počet pracovníků stoupl na 101,30 %, v SSR klesl na 95,71 %. Tento jev, jak uvidíme, souvisí s vývojem počtu pracovníků v JZD. Celkově počet t. č. p. v ČSSR klesl na 99,65 %.

Počet t. č. p. ve společných zemědělských podnicích se zvýšil; v ČSSR na 139,78 %, v ČSR na 137,40 % a v SSR na 147,83 %.

V JZD byl vývoj počtu t. č. p. následující: v ČSSR pokles na 99,27 %, v ČSR pokles na 96,50 %, ale v SSR vzestup na 103,35 %.

V socialistickém sektoru jako celku počet t. č. p. se svými 99,67 % prakticky stagnoval v důsledku toho, že v ČSR počet pracovníků klesl na 97,75 %, ale v SSR se zvýšil na 102,91 %.

Aby byl pohled na vývoj počtu t. č. p. v zemědělství úplný, musíme uvést i počet jednotlivě hospodařících rolníků. Jejich počet zaznamenal všeobecný pokles; v ČSSR na 41,59 %, v ČSR na 46,22 % a v SSR na 38,39 %.

Vývoj struktury trvale činných pracovníků v JZD

V tab. II a III je uvedena číselná charakteristika vývoje struktur t. č. p. v JZD v letech 1978, 1980 a 1984 v členění podle počtu, kvalifikačních bodů a skupin vzdělání.

I. Vývoj počtu osob trvale činných v zemědělství podle republik a sektorů

Republika a rok		Celkem osob t. č. v zemědělství		Sektor												Poznámka
				státní				SZP		JZD		soc. sektor celkem		JHR		
				celkem		z toho st. statky										
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	
ČSSR	1978	906 756	100	238 157	26,26	147 105	61,77	11 308	1,25	635 259	70,06	884 724	97,57	22 032	2,34	k 1. 1. 78
	1980	897 567	100	237 801	26,49	147 613	61,64	12 417	1,38	632 375	70,46	882 593	98,33	14 974	1,67	k 1. 2. 80
	1984	890 998	100	235 428	26,42	146 588	62,25	15 806	1,77	630 600	70,78	881 834	98,97	9 164	1,03	k 1. 2. 84
ČSR	1978	563 434	100	167 106	29,66	105 812	62,84	8 732	1,55	378 576	67,19	554 414	98,40	9 020	1,60	k 1. 1. 78
	1980	556 012	100	166 465	29,94	105 157	63,17	9 604	1,73	373 636	67,20	549 705	98,87	6 307	1,13	k 1. 2. 80
	1984	546 082	100	164 591	30,14	106 373	64,63	11 998	2,20	365 324	66,90	541 913	99,24	4 169	0,76	k 1. 1. 84
SSR	1978	343 322	100	71 051	20,70	42 017	59,24	2 576	0,75	256 683	74,76	330 310	96,21	13 012	3,79	k 1. 1. 78
	1980	341 555	100	71 336	20,89	42 456	59,52	2 813	0,82	258 739	75,75	332 888	97,46	8 667	2,54	k 1. 2. 80
	1984	344 916	100	70 837	20,54	40 215	56,77	3 808	1,11	265 276	76,90	339 921	98,55	4 995	1,45	k 1. 1. 84

Pramen: Statistické ročenky 1980, 1983

Československá statistika 1978, 1984

výzkum katedry ekonomiky zemědělství VŠZ Brno

II. Struktura trvale činných pracovníků podle skupin vzdělání v JZD (k 1. 2. daného roku)

Republika a rok		Celkem t. č. pracovníků		Skupina vzdělání									
				základní		vyučen		střed. odborné		úplné střední odborné		vysokoškolské	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ČSSR	1978	635 259	100	429 496	67,6	137 264	21,6	21 262	3,4	38 672	6,1	8 565	1,3
	1980	632 375	100	395 451	62,5	161 185	25,5	20 904	3,3	44 701	7,1	10 134	1,6
	1984	630 600	100	299 355	47,5	231 958	36,8	24 538	3,9	60 014	9,5	14 735	2,3
	1978	378 576	100	232 737	61,5	99 826	26,4	15 513	4,1	25 418	6,7	5 082	1,3
	1980	373 636	100	212 235	56,8	111 712	29,9	14 596	3,9	29 117	7,8	5 976	1,6
	1984	365 324	100	157 407	43,1	147 761	40,4	13 751	3,8	37 717	10,3	8 688	2,4
SSR	1978	256 683	100	196 759	76,7	37 438	14,6	5 749	2,2	13 254	5,2	3 483	1,3
	1980	258 739	100	183 216	70,8	49 478	19,1	6 308	2,4	15 584	6,1	4 158	1,6
	1984	265 276	100	141 948	53,5	84 197	31,7	10 787	4,1	22 297	8,4	6 047	2,3

Pramen: Československá statistika 1978, 1980, 1984
výzkum katedry ekonomiky zemědělství VŠZ Brno

IV. Výrobnost v zemědělství podle JZD podle republik

a) Výrobnost vypočítána poměrem HPZ k počtu t. č. p.

Rok		ČSSR			ČSR			SSR		
		HPZ v tis. Kčs	počet t. č. p.	výrobnost 1 t. č. p. v Kčs	HPZ v tis. Kčs	počet t. č. p.	výrobnost 1 t. č. p. v Kčs	HPZ v tis. Kčs	počet t. č. p.	výrobnost 1 t. č. p. v Kčs
1978	počet %	49 579 820 100,00	635 259 100,00	78 047 100,00	33 051 969 100,00	378 576 100,00	87 306 100,00	16 526 851 100,00	256 683 100,00	64 386 100,00
1980	počet %	65 375 794 131,86	632 375 99,55	103 381 132,46	43 175 308 130,63	373 636 98,70	115 554 132,36	22 200 486 134,33	258 739 100,80	85 803 133,26
1984	počet %	68 756 222 138,68	630 600 99,27	109 033 139,70	45 313 502 137,10	365 324 96,50	124 036 142,07	23 442 720 141,85	265 276 103,35	88 371 137,75

b) Výrobnost vypočítána pomocí kvalifikačního efektu (HPZ k počtu kvalifikačních bodů)

Rok		ČSSR			ČSR			SSR		
		HPZ v tis. Kčs	počet kv. bodů	výrobnost na 1 kvb v Kčs	HPZ v tis. Kčs	počet kv. bodů	výrobnost na 1 kvb v Kčs	HPZ v tis. Kčs	počet kv. bodů	výrobnost na 1 kvb v Kčs
1978	počet %	49 579 820 100,00	2 041 144 100,00	24 290 100,00	33 051 969 100,00	1 344 489 100,00	24 583 100,00	16 526 851 100,00	696 655 100,00	23 723 100,00
1980	počet %	65 375 794 131,86	2 238 010 109,67	29 200 120,21	43 175 308 130,63	1 443 913 107,39	29 902 122,00	22 200 486 134,33	794 997 114,12	27 925 117,71
1984	počet %	68 756 222 138,68	2 839 421 139,11	24 215 99,69	45 313 502 137,10	1 735 520 129,08	26 109 106,21	23 442 720 141,85	1 103 901 158,46	21 236 89,52

Pramen: Statistické ročenky 1980, 1983

Československá statistika 1978, 1984

výzkum katedry ekonomiky zemědělství VŠZ Brno

vých změn v kvalifikační struktuře stoupal (zvýšení za ČSSR na 139,11 %). V ČSR byl pokles pracovníků na 96,50 % a zvýšení kvalifikačních bodů na 129,08 %. V SSR se počet pracovníků za sledované období zvýšil na 103,35 % a došlo také k prudkému zvýšení kvalifikačních bodů na 158,46 %.

Z údajů v tab. IV vyplývá, že za sledované období 1978—1984 došlo k mírnému poklesu výrobnosti na jeden kvalifikační bod: za ČSSR na 99,69 %, k nevýraznému zvýšení v ČSR na 106,21 % a k prudkému poklesu v SSR na 89,52 %.

K těmto jevům došlo proto, že ve sledovaném období docházelo sice k ročnímu přírůstku hrubé produkce zemědělské o 5—6 %, ale prudké zvýšení počtu kvalifikačních bodů v SSR na 158,46 % mělo za následek, že v ČSSR celkově rostl objem kvalifikačních bodů rychleji než objem hrubé produkce zemědělské a nemohlo tomu zabránit ani nevýrazné zvýšení výrobnosti v ČSR.

Blíže si tyto jevy můžeme osvědlit analýzou základních údajů z tab. II a III.

Ve struktuře počtu pracovníků i ve struktuře počtu kvalifikačních bodů došlo mezi jednotlivými skupinami vzdělání k značným změnám.

Ve sledovaném období 1978—1984 klesl počet pracovníků ve skupině se základním vzděláním v ČSSR ze 67,6 % na 47,5 % a počet kvalifikačních bodů z 21,1 % na 10,5 %, zatímco počet pracovníků ve skupině vyučen se zvýšil z 21,6 % na 36,8 % a počet kvalifikačních bodů z 33,6 na 40,9 %.

V absolutních číslech to znamenalo ve skupině vyučen zvýšení počtu pracovníků o 94 694 a počtu kvalifikačních bodů o 473 470, ve skupině SO vzdělání zvýšení o 3276 pracovníků a 32 760 bodů, u ÚSO vzdělání zvýšení o 21 342 osob a 298 788 bodů a ve skupině vysokoškolské vzdělání zvýšení o 6170 osob a 123 400 bodů.

Závěrem k analýze těchto jevů lze říci, že velký počet pracovních sil přecházejících ze skupin nižšího vzdělání do vyšších vzdělanostních skupin, a to poměrně v krátkém časovém úseku (bylo to přes 125 000 osob v šesti letech), mělo za následek zatímni nevyužití zvýšené úrovně kvalifikace a že k její realizaci cestou rychlejšího růstu objemu hrubé produkce zemědělské by mělo dojít v nejbližších letech.

Porovnáváme-li oba ukazatele výrobnosti v procesu jejich užití v praxi, jeví se nám z hlediska zjišťování využití kvalifikace v reprodukčním procesu v zemědělství výhodnější ukazatel kvalifikačního efektu.

Ukazatel kvalifikační úrovně

V závěru této stati se ještě stručně zmíníme o ukazateli kvalifikační úrovně. Tento ukazatel zjistíme tak, že dáme do poměru počet kvalifikačních bodů a počet hektarů zemědělské půdy. Počtem kvalifikačních bodů na hektar zemědělské půdy zjišťujeme kvalifikační úroveň v zemědělském podniku nebo v nadpodnikové územní jednotce, např. úroveň kvalifikace v zemědělství okresu, kraje nebo republiky.

Výběr ukazatelů a využití kvalifikace v JZD

Míru působení kvalifikace (tj. ovlivňování úrovně různých procesů a jejich výsledků) je obtížné stanovit právě v zemědělství v důsledku funkce významných přírodních faktorů.

III. Struktura trvale činných pracovníků podle kvalifikačních bodů a skupin vzdělání v JZD

Republika a rok		Celkem kvalifikačních bodů		Skupina vzdělání									
				základní		vyučen		střed. odborné		úplné střední odborné		vysokoškolské	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ČSSR	1978	2 041 144	100	429 496	21,1	686 320	33,6	212 620	10,4	541 408	26,5	171 300	8,4
	1980	2 238 910	100	395 451	17,7	805 925	36,0	209 040	9,3	625 814	28,0	202 680	9,0
	1984	2 839 421	100	299 355	10,5	1 159 790	40,9	245 380	8,6	840 196	29,6	294 700	10,4
ČSR	1978	1 344 489	100	232 737	17,3	499 130	37,1	155 130	11,5	355 852	26,5	101 640	7,6
	1980	1 443 913	100	212 235	14,7	558 560	38,7	145 960	10,1	407 638	28,2	119 520	8,3
	1984	1 735 520	100	157 407	9,1	738 805	42,6	137 510	7,9	528 038	30,4	173 760	10,0
SSR	1978	696 655	100	196 759	28,1	187 110	26,9	57 490	8,3	185 556	26,6	69 660	10,0
	1980	794 997	100	183 216	23,1	247 365	31,1	63 080	7,9	218 176	27,4	83 160	10,5
	1984	1 103 901	100	141 948	12,9	420 985	38,1	107 870	9,8	312 158	28,3	120 940	10,9

Pramen: Československá statistika 1978, 1980, 1984
výzkum katedry ekonomiky zemědělství VŠZ Brno

Z údajů v tabulkách je možné provést podrobnou horizontální analýzu jednotlivých procesů uváděných struktur. Pro úplnost provedeme vertikální analýzu, a to jen pomocí základních procentních údajů.

Vzhledem k tomu, že procentní vyjádření vývoje celkového počtu t. č. p. v JZD je uvedeno již v tab. I, budeme sledovat podle republik vývoj struktury pracovníků podle jejich počtu v jednotlivých skupinách vzdělání v roce 1984 proti roku 1978.

V ČSSR klesl počet pracovníků se základním vzděláním v roce 1984 proti roku 1978 na 69,70 %, v ČSR na 67,63 % a v SSR na 72,14 %.

Ve skupině vyučených došlo všeobecně k následujícímu zvýšení (především v SSR): v ČSSR na 168,99 %, v ČSR na 148,02 % a v SSR na 224,90 %.

Skupina pracovníků se středním odborným vzděláním vykazuje nejednotnost vývoje; v ČSSR došlo ke zvýšení na 115,40 %, v ČSR k poklesu na 86,42 % a v SSR k vzestupu na 187,63 %.

K všeobecnému vzestupu počtu pracovníků došlo ve skupině úplného středního odborného vzdělání: v ČSSR na 155,19 %, v ČSR na 148,39 %, a v SSR na 168,23 %.

Ve skupině pracovníků s vysokoškolským vzděláním bylo všeobecné zvýšení následující: v ČSSR na 172,04 %, v ČSR na 170,96 % a v SSR na 173,61 %.

Procenta vývoje vertikální struktury podle počtu pracovníků a jednotlivých skupin vzdělání, vypočtená z údajů v tab. II, jsou totožná s procenty vývoje vertikální struktury podle počtu kvalifikačních bodů v tab. III a proto nejsou komentována.

Struktury uvedené v tab. II a III se od sebe liší procentními údaji v horizontálním směru.¹⁾

Význam kvalifikace v rozvoji výroby JZD

Kvalifikace pracovní síly je nesporným faktorem působícím na zvyšování úrovně reprodukčního procesu v zemědělství a tím i v JZD.

Jistým problémem je měření tohoto vlivu, neboť kromě kvalifikace působí na zemědělský reprodukční proces další významné činitele z oblasti přírodních a společensko-ekonomických podmínek.

Ukazatele výrobnosti

K určení stupně vlivu kvalifikace na úroveň výsledků hospodaření v zemědělských podnicích a v zemědělství jako celku nebo i v jeho sektorech zatím používáme odvozených ukazatelů, kterými jsou např. výrobnost vypočítaná poměrem hrubé produkce zemědělské k počtu trvale činných pracovníků nebo poměrem hrubé produkce zemědělské k počtu kvalifikačních bodů, což je ukazatel kvalifikačního efektu a s ním související ukazatel kvalifikační úrovně.

Oba způsoby výpočtu úrovně výrobnosti v JZD jsou uvedeny v tab. IV.

Rozdíly v úrovni výrobnosti v částech a) a b) tab. IV vyplývají z toho, že počet pracovníků ve sledovaném období v JZD celkem za ČSSR v podstatě stagnoval (pokles na 99,27 %), ale počet kvalifikačních bodů v důsledku přízni-

¹⁾ Horizontální strukturou (a s ní související analýzou) rozumíme sledování absolutních čísel a jejich procentních podílů ve směru vodorovném a vertikální strukturou ve směru kolmém.

V. Soustava ukazatelů o využití kvalifikace v JZD

Ukazatel		ČSSR			ČSR			SSR		
		1978	1980	1984	1978	1980	1984	1978	1980	1984
Počet ha z. p. na 1 t č. p.	ha	6,73	6,83	7,57	6,93	7,05	7,86	6,45	6,50	7,11
	%	100,00	101,48	112,48	100,00	101,73	113,42	100,00	100,76	110,23
HPZ na 1 ha z. p. v Kčs	Kčs	11 589	15 144	16 042	12 604	16 388	17 330	9 981	13 196	14 026
	%	100,00	130,69	138,44	100,00	130,02	137,50	100,00	132,21	140,53
HPC na 1 ha z. p. v Kčs	Kčs	15 057	27 596	20 959	15 940	29 481	21 641	13 658	24 643	19 882
	%	100,00	183,28	139,20	100,00	184,94	135,77	100,00	184,95	145,57
Kv. úroveň počet kv. bodů na 1 ha z. p.	kv. b.	0,477	0,519	0,662	0,513	0,548	0,664	0,421	0,473	0,660
	%	100,00	108,81	138,76	100,00	106,82	129,43	100,00	112,35	156,77
Kvalifikační efekt	HPZ na 1 kv. bod v Kčs	Kčs	24 290	29 200	24 215	24 583	29 902	26 109	23 723	21 236
		%	100,00	120,21	99,69	100,00	121,63	106,21	100,00	89,52
	HPC na 1 kv. bod v Kčs	Kčs	31 559	53 209	31 630	31 091	53 793	32 603	32 462	52 149
		%	100,00	168,60	100,22	100,00	173,82	104,86	100,00	160,65

Pramen: Statistické ročenky 1980, 1983

Československá statistika 1978, 1980, 1984

Výzkum katedry ekonomiky zemědělství VŠZ Brno

V tab. V je uvedeno šest vybraných uka zatelů, z jejichž úrovně lze do jisté míry odvodit i úsilí, s nímž působí kvalifikace na jejich vývoj.

SOUHRN

Pracovní síla, která je nositelem kvalifikace, zasahuje svým vlivem do všech procesů, jejichž výsledkem jsou různé užité hodnoty.

Kvalifikace je nedílnou součástí užitečných vlastností pracovní síly, která je tvůrčím elementem rozvoje každého výrobního procesu, a tedy i reprodukčního procesu v zemědělství JZD.

Otázky zvyšování úrovně a dokonalejšího využívání kvalifikace jsou celospolečenským problémem a jejich úspěšné řešení má zvláštní význam pro rozvoj zemědělství a jeho nejvýznamnější sektor — jednotná zemědělská družstva.

Z provedených analýz vyplývá, že v našich JZD se úroveň kvalifikace neustále zvyšuje.

Nelze však jen kladně hodnotit tento proces, ale je nutné zároveň sledovat, zda vyšší úroveň kvalifikace přináší vyšší výrobní efekt vyjádřený množstvím a kvalitou výrobků, a ve všech případech, kdy tomu tak není, to znamená, že kvalifikace není využívána a je třeba hledat příčiny tohoto stavu.

Péče, která je věnována zvyšování úrovně kvalifikace v zemědělství, přináší své ovoce.

Zvyšuje se nejen objem a kvalita rostlinných a živočišných produktů, ale dochází i ke zkulturnění zemědělské práce zdokonalováním zemědělské techniky.

Tyto procesy mají za následek zvyšování zájmu o práci v zemědělství, a to jak v oblasti zemědělské prvovýroby, tak i ve sférách školství, vědy a výzkumu.

Zvyšování úrovně kvalifikace v zemědělství přesahuje svým významem resortní sféru. Vždyť v roce 1955 připadalo na jednoho pracovníka v zemědělství 7,16 vyživované osoby v ČSSR a počátkem roku 1984 to již bylo 17,33 osoby.

Lze tedy říci, že péče věnovaná společností rozvoji zemědělství se v různých formách společnosti vrací.

Literatura

GROLIG, A.: Kvalifikace pracovní síly v zemědělství. Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 3.

Československá statistika 1978, 1980, 1984.

Statistické ročenky 1980, 1983.

Usnesení předsednictva ÚV KSČ Ke kádrové a personální práci (6. XI. 1970).

Výzkumné materiály katedry ekonomiky zemědělství VŠZ, Brno.

Došlo dne 15. 5. 1984

GROLIG A., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Kvalifikace pracovní síly v JZD a její využití

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 755–766. — 5 tab., lit. 8, res. čes., rus., angl.

JZD, pracovní síla, kvalifikace, kvalifikační struktura, kvalifikační body, kvalifikační úroveň, kvalifikační efekt, kvalifikační faktor, analýza, syntéza

Obsahem článku je analýza struktur trvale činných pracovníků v JZD podle republik, sektorů a skupin vzdělání. Zvláštní zřetel je věnován srovnávání struktur trvale činných pracovníků podle jejich počtu a podle jejich kvalifikace vyjádřené kvalifikačními body v jednotlivých skupinách vzdělání. Výsledkem analýz jsou výpočty kvalifikačního efektu naznačujícího využití kvalifikace v JZD.

ГРОЛИГ А., Сельскохозяйственный институт, Земедельска 5, 613 00 Брно

Квалификация рабочей силы в ЕСХК и ее использование

Земед. Экон., 30, 1984, № 10, с. 755–766. — 5 табл., лит. 8, рез. чешск., русск., англ.

ЕСХК, рабочая сила, квалификация, структура квалификации, баллы квалификации, уровень квалификации, эффект квалификации, фактор квалификации, анализ, синтез

Содержанием статьи является анализ структур постоянно занятых в ЕСХК работников по обоим республикам, секторам и группам образования. Особо учитывается сравнение структур постоянно занятых работников по численности и квалификации, выражаемыми с помощью баллов квалификации в отдельных группах образования. Результатом анализов являются расчеты квалификационного эффекта, свидетельствующего об использовании квалификации в ЕСХК.

GROLIG A., University of Agriculture, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Qualification of Labour Force in Co-operative Farms and its Utilization

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 755–766. — 5 tabs, refs 8, summaries in cs, ru, en

co-operative farm, labour force, qualification, structure of qualification, qualification score, level of qualification, qualification effect, qualification factor, analysis, synthesis

The structure of permanently active workers in co-operative farms is analyzed according to the republics, sectors and educational groups. Particular attention is paid to a comparison of the structures of permanently active workers according to their number and according to their qualification expressed by qualification score in the educational groups. The result of the analyses are calculations of qualification effect showing the utilization of qualification in co-operative farms.

Adresa autora:

Prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 3, 613 00 Brno

Na první pohled by mohla zcela oprávněně vzniknout otázka: Proč se zabývat něčím, co již dávno a nesporně patří do ekonomického života. O tom, že principy zainteresovanosti patří do mechanismů hospodářského dění vůbec a družstevního hospodaření zvláště, není nejmenších pochyb. A přece v životě nic nefunguje automaticky, bez jakýchkoli problémů. Reprodukce efektů vyžaduje i neustálé zdokonaňování všeho toho, co na tyto efekty působí. Významný dokument naší hospodářské politiky, Soubor opatření zdokonalené soustavy plánovitého řízení národního hospodářství, mezi jinými vyzdvihuje princip zásluhovosti, a to ve dvou rovinách — zásluhovost výrobních kolektivů (podniků, VHJ), a v rámci výrobních kolektivů pak zásluhovost jednotlivců.

Termíny „zásluhovost“, „zájmy“, „zainteresovanost“ nejsou sice zcela totožné, ale odrážejí tentýž ekonomický jev. Efekty podniků, mzdy a odměny jednotlivců představují výsledky výrobního procesu jako základní fáze reprodukce. Opatření spojená s realizací všech podob „zainteresovanosti“ spočívají ve využití zpětného vlivu dosažených efektů na zvýšení účinnosti následujících reprodukčních procesů. Mzda a odměna je výsledkem množství a kvality vynaložené práce jednotlivcem. Současně však rozsah a zejména forma mzdy a odměny má vykonávat tlak na množství a zejména kvalitu vynakládané práce jako jednoho ze základních předpokladů racionálnějšího fungování ekonomiky.

Uvedené problémy platí obecně v celé ekonomice. V současné vývojové etapě se klade na ně důraz i ve všech ostatních socialistických zemích. V tomto smyslu družstevní ekonomika nepředstavuje nějaký speciální problém, neboť i zde si od důsledného uplatňování těchto zásad slibujeme vyšší ekonomické efekty. Specifičnost však spočívá v následujícím: princip zásluhovosti a formy jeho realizace v důsledku zvláštnosti historického vývoje družstevního sektoru měl svým způsobem větší prostor pro uplatnění, přičemž tento „prostor“ je třeba správně interpretovat, neboť dnešní důraz na prosazení uvedených zásad zdaleka neznamená nějaký návrat do stavu první vývojové etapy rozvoje JZD. Jde o jeden z typických jevů, který nelze nezkoumat historicky. „Nejspolehlivější v otázce vědy o společnosti — říká V. I. Lenin — je nezapomínat na základní historickou souvislost, pohlížet na každou otázku z hlediska toho, jak určitý jev v dějinách vznikl, jakými hlavními etapami prošel tento jev ve svém vývoji, a z hlediska tohoto jeho vývoje se podívat, čím se věc stala nyní“ (Lenin 1955, s. 466—467).

Tento příspěvek je zaměřen na problematiku vzniku a vývoje zemědělských výrobních družstev, a to zejména z hlediska uplatnění principů podnikové zainteresovanosti a na analýzu některých aspektů této zainteresovanosti v současné vývojové etapě našich JZD.

PODSTATA PODNIKOVÉ ZAJINTERESOVANOSTI

Není nezajímavé, že např. I. vydání naší Ekonomické encyklopedie (1972) obsahuje pouze jedno heslo — zainteresovanost osobní. To není pouhý omyl.

Je odrazem jednak tehdejšího pojetí problematiky a jednak toho, že tyto otázky nebyly dostatečně precizovány. A přece nelze pochybovat, že pojem „zainteresovanost“ lze vztahovat i na výrobní kolektiv (reprezentovaný podnikem, VHJ). Platí to především za situace, kdy podniky hospodaří podle principu chozrasčotu. Na první pohled je to méně patrné než v případě zainteresovanosti osobní, avšak na existenci tohoto jevu to nic nemění.

Podle našeho názoru je nutné vyjít z následující skutečnosti: i v podmínkách socialismu se podnik (VHJ) jeví jako nejvhodnější článek organizace výrobních sil. V tomto smyslu socialistická revoluce nelikviduje podnik jako formu organizace výroby, ale jeho kapitalistickou podstatu. Výrobní kolektiv ve stávajících socialistických podnicích není sice vlastníkem prostředků, avšak z pověření společnosti jimi disponuje, je jejich držitelem. Proto odpovídá za to, aby zdroje, jimiž disponuje, přinášely odpovídající efekty ve prospěch společnosti. Společnost proto formuluje taková pravidla hospodaření, aby společensky prospěšné jednání výrobních kolektivů bylo prospěšné i pro kolektivy.

Na tomto principu je koncipován chozrasčot. Jeho vznik je spojen s přechodem sovětské ekonomiky z období válečného komunismu do etapy nové ekonomické politiky (NEP). Zdálo by se nelogické dnes znovu zavádět něco, co má tak dlouhé trvání. Avšak z nejrůznějších důvodů objektivních i subjektivních, v důsledku měnících se podmínek vývoje ekonomiky nelze proto tvrdit, že od let dvacátých v SSSR a padesátých u nás všechny výrobní podniky důsledně fungují podle zásad chozrasčotu. Současně se však ukazuje, že žádná z jiných metod hospodaření zejména v současné etapě intenzifikace ekonomiky se nejeví jako výhodnější než metoda chozrasčotu.

Společnost má zájem, aby výrobní kolektiv uspokojoval společenské potřeby přiměřeně zdrojům, kterými disponuje. V této zásadě je zakotven princip efektivnosti, neboť uspokojovat společenské potřeby znamená vyrábět množství a kvalitu užitných hodnot, které nacházejí uplatnění. Vztah mezi výrobou a disponibilními zdroji současně vypovídá o množství společensky nutné práce na jednotku produkce.

Principy chozrasčotu činí podnik zainteresovaným na takovémto snažení, neboť platný ekonomický mechanismus vytváří výhody pro podniky lépe hospodařící a současně vytváří ekonomicky nevýhodné situace v případech opačných. Výrobní podnik v podmínkách socialistických zbožně peněžních vztahů představuje celek jednotky společenské dělby práce a jednotky ekonomické (výroba užitných hodnot a hodnot), proto tvorba efektů v podobě užitných hodnot se mu jeví jako prostředek k dosažení hodnotových zdrojů. Pomocí těchto zdrojů uspokojuje podnik své potřeby. Proto je zainteresován na tvorbě společensky potřebných užitných hodnot, neboť ty jsou nositelem peněžních důchodů, a zároveň na racionálním vynakládání práce a prostředků, které vede současně k vyššímu čistému efektu.

Uvedené myšlenky a kategorie v souvislosti s rozebíranou problematikou vyžadují určité shrnutí a logické uspořádání. Podle našeho názoru lze postupovat takto:

1. Přímou z povahy socialistického výrobního podniku vyplývá, že plní celospolečenské cíle. Zde vystupuje jako jednotka společenské dělby práce.

2. Protože podnik představuje i ekonomickou jednotku a jeho zdroje jsou závislé na jeho činnosti, má zájem (je zainteresován) na výrobě odpovídajícího množství a struktury výrobků a současně i na snižování nákladů na jednotku produkce.

3. Podnik v podmínkách chozrasčotního hospodaření je zainteresován jak

na mase výkonů (neboť z nich uhrazuje materiálové a finanční náklady a náklady mzdové), tak i na přebytku výkonů nad náklady (na zisku jako zdroji akumulace a odvodů do státního rozpočtu). Zdálo by se, že čistý efekt předpokládá dosažení hrubého efektu. To jistě, ale za situace diferencovaných mezd a odměn (a tím při nestejných proporech mezi $v : m$) v jednotlivých podnicích pouze kategorie zisku jako kritérium snažení podniků nestačí.

4. Podniková samostatnost je pouze relativní. To vyplývá z povahy společenského vlastnictví výrobních prostředků a tato okolnost se vyznačuje řadou velmi konkrétních aspektů i mírou prostoru podnikové aktivity a podnikavosti, i mírou prostoru pro celospolečenské zásahy (prostřednictvím právních aktů, opatřeními ekonomického mechanismu apod.). Méně často se však zdůrazňuje, že i na první pohled takové podnikové záležitosti jako např. mzdy a odměny pracovníků a zejména zdroje vnitropodnikové akumulace jsou současně záležitostmi celospolečenskými. Vždyť zdroje uspokojování potřeb jednotlivců výrobních kolektivů se zajišťují nikoli přímo, ale prostřednictvím podniků, a zajištění jejich příští prosperity pomocí dnešní vnitropodnikové akumulace je současně v souladu s příštími zájmy socialistické společnosti jako celku.

SHODY A ODLÍŠNOSTI DRUŽSTEVNÍ EKONOMIKY

Nerovnoměrný vývoj zemědělství a průmyslu za kapitalismu vedl k tomu, že socialistická revoluce v zemědělství měla co činit s velmi masovou drobnou výrobou. Velký přínos V. I. Lenina v dané oblasti spočívá v tom, že teoreticky rozvinul myšlenky K. Marxe a B. Engelse o družstevnictví a všestranně zdůvodnil změnu sociálně ekonomické povahy družstevnictví v podmínkách převládajícího socialistického vlastnictví. „A systém civilizovaných družstevníků při společenském vlastnictví výrobních prostředků, za třídního vítězství proletariátu nad buržoazií je systém socialistický... Za nynějšího našeho řádu... družstevní podniky... se neliší od podniků socialistických... družstevnictví v našich poměrech spadá plně v jedno se socialismem“ (Lenin 1951, s. 806, 807).

Socialistické družstevní podniky (jejichž role je nejvýznamnější právě v zemědělství), jsou organickou součástí národního hospodářství a analýza kteréhokoli jevu jejich ekonomiky je nemyslitelná bez sledování zákonitosti vývoje socialistického hospodářství jako celku. I. F. Suslov na základě rozboru Leninovy práce O družstevnictví a praktických poznatků z rozvoje kolchozní soustavy a jejího místa v ekonomice SSSR dospívá k těmto závěrům: a) kolchozně družstevní sektor, jako sektor socialistický co do svého obsahu, vzniká po vzniku státního socialistického sektoru a na jeho základě; b) jeho fungování se uskutečňuje pod rozhodujícím vlivem státního sektoru; c) jako důležitý prvek struktury socialistické soustavy působí na její fungování (Kolechozy... 1974, s. 9).

Družstevní socialistické zemědělské podniky měly v sobě zakotven princip podnikové zainteresovanosti prakticky od svého vzniku. Když V. Slobodin na vědecké konferenci vysokých škol v roce 1958 vyslovil tezi, že kolechozy „...od momentu svého vzniku vždy hospodařily na zásadách chozrasčotu. Chozrasčot však po dlouhou dobu se v kolechozech nevyužíval cílevědomě...“ (Dějiny... 1976, s. 180), ne všichni přítomní s touto myšlenkou souhlasili.

Zcela popírat existenci zásad chozrasčotního hospodaření v zemědělských družstvech v jejich první vývojové etapě je nesprávné. Nesprávné by ovšem

bylo tento stav považovat za stav, který v dnešní etapě chceme napodobit. Proces sbližování obou forem vlastnictví a jeho konkrétní projevy v družstevní ekonomice včetně hmotné zainteresovanosti měl jistě i své mezery, ale v principu to byl proces progresivní.

Princip podnikové a osobní hmotné zainteresovanosti v družstevních zemědělských podnicích od jejich začátku vyplýval z toho, že platil i ve státních podnicích. Jeho bezprostřední promítnutí do oblasti odměn (hluboké diferenciaci ve výsledcích hospodaření odpovídala hluboká diferenciaci i v odměnách a tvorbě zisku) vyplývalo z toho, že společnost jako celek nepřevzala záruku za odměny zřejmě především proto, že podíl družstevníků na ekonomicky činném obyvatelstvu byl významný a zdroje, jimiž společnost disponovala, byly do zemědělství vkládány cestami, které se jevily pro ekonomický rozvoj družstev jako nesrovnatelně výhodnější. Jistěže tato skutečnost navíc vyplývala z toho, že šlo o skupinové vlastníky a v první fázi vývoje dožívaly i některé prvky drobné výroby, na jejichž základě družstva vznikla.

Princip, podle něhož v procesu rozdělování uspokojování všech ostatních potřeb má přednost před osobními důchody družstevníků, získal přívlastek „zůstatkový princip“. Platil v ekonomice zemědělských družstev všech socialistických států. Jeho podoba je zřejmá např. ze Vzorových stanov JZD, schválených na V. sjezdu JZD v roce 1961, kde v článku 20, části B se uvádí: Družstvo, které dosud odměňuje družstevníky podle pracovních jednotek, použije peněžních výnosů takto: a) uhradí zemědělskou daň, úroky z úvěrů, pojistné apod.; b) uhradí peněžní náklady na výrobu včetně odpisů základních prostředků. . . ; c) oddělí částky určené k založení nebo doplnění nedělitelného fondu a ostatních společných družstevních fondů a k úhradě splátek družstevníků za odevzdaný inventář; d) ostatní část peněžních výnosů rozdělí mezi družstevníky podle množství, jakosti a společenského významu vykonané práce, tzn. proplatí základní odměnu v pracovních jednotkách a prémie (Vzorové stanovy JZD 1961).

Mimo jiné i z důvodu daleko většího počtu družstevních podniků se mezi podnikovou diferenciaci ve výsledcích hospodaření promítala ve větší míře do odměn než do zisku. Diferencovaná odměna se tak jevila (v čase i prostoru) jako jeden z nástrojů ekonomické rovnováhy podniku. Socialistická zásada odměňování „podle množství a kvality vynaložené práce“ platila uvnitř jednotlivých podniků (ve vztahu mezi družstevníky navzájem), nikoli však v družstevní soustavě jako celku.

V procesu rozvoje a upevňování družstevní ekonomiky a současně v souladu s probíhajícím sbližováním dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství byly podobné rozpory postupně překonávány. Zavedení pevného peněžního odměňování a posléze i jednotný tarifní systém znamenaly realizaci zásady odměňování podle množství a kvality vynaložené práce v družstevní soustavě jako celku a tím i vytvoření jednotných podmínek v národním hospodářství. Právě tato skutečnost vyvolává někdy kritiku v tom smyslu, že tímto způsobem byl potlačen prostor pro uplatňování principu zásluhovosti v družstevní ekonomice a tím i jeden z nástrojů, který v minulosti v jejím vývoji měl tak významné místo. Jako i v jiných případech i v tomto případě každý zjednodušený výklad by byl nesprávný, neboť by nesprávným způsobem usměrňoval praktické úsilí.

Podle našeho názoru by v socialistické ekonomice bylo nesprávné, kdyby rozhodující složka odměny člena socialistického výrobního kolektivu byla v plném rozsahu závislá na individuálních výsledcích podniků. Jednak proto,

že naprosto jednotné podmínky hospodaření (nejenom v zemědělství) lze sotva vytvořit, a jednak proto, že množství a kvalita práce různých pracovníků zdaleka ne stejným způsobem ovlivňuje hospodářské výsledky.

Jde o problematiku platnou obecně, jak o tom svědčí delší dobu probíhající diskuse na stránkách Hospodářských novin. Je sice pravda, že jednotlivec vstupuje do vztahu ke společnosti v oblasti práce a odměňování prostřednictvím podniku, ale je rovněž správné, že pravidla tohoto vztahu vytváří celospolečenský orgán. Tato složka odměny má podobu tarifní odměny a zaručuje jednotlivci odpovídající mzdu a odměnu v souladu s celospolečenskými jednotnými kritérii pro hodnocení množství, kvality a společenského významu práce.

V těchto podmínkách se i v družstevní ekonomice nikoli suma tarifních mezd a odměn přizpůsobuje hospodářským výsledkům, ale hospodářské výsledky musí být takové, aby se s úhradou takto vzniklé masy odměn vyrovnaly. Zatímco v první vývojové etapě i neracionálně vynakládaná práce mohla být do značné míry eliminována měnicí se celkovou sumou odměn, v nových podmínkách to možné není. Pro vedení podniku tak vznikla kvalitativně nová situace — s daleko větší odpovědností se musí dbát na kvalitu plánování a vynakládání práce.

Část celkové odměny má pohyblivou složku. Platí-li např., že podíl pohyblivé složky na celkové odměně má činit 20 %, pak to současně vypovídá o možné diferenciaci ve mzdách a odměnách mezi výrobními podniky. Snad až příliš se očekává od úlohy pohyblivé složky odměn. Nepovede to k cíli, pokud současně nebude platit, že základní odměna plně odpovídá množství a kvalitě vynaložené práce a této práci odpovídají docílené efekty.

Stabilizace odměn při diferencovaných výsledcích hospodaření vede k hlubší diferenciaci rozdílů mezi výkony a náklady na výrobu. Podnik na zisku zainteresován nesporně je, neboť na něm závisí míra jeho příští prosperity. Z předchozího plyne, že družstevní zemědělský podnik je současně zainteresován na vlastních výkonech, neboť jedině z vlastních zdrojů může uhradit nejenom pohyblivou, ale i tarifní složku odměny.

Můžeme při tomto vysvětlení tvrdit i to, že podnik je zainteresován i na masě výkonů? Máme za to, že tomu tak je, a to z toho důvodu, že značná část materiálových nákladů má povahu stálých (neproporcionálních nákladů) a pokles výkonů by znamenal vzestup jejich podílu na úkor nově vytvořené hodnoty. Mohlo by se zdát, že kategorií, o jejichž dosažení podnik usiluje výrobou společensky potřebných hodnot a snižováním nákladů na jejich výrobu, je až příliš, že to není jednoznačné, že tomu chybí pořadí závažnosti apod.

Domníváme se, že příliš schematické vymezení býva často v rozporu s realitou. Jde přece především o to, jak podnik uvažuje, oč a za jakých okolností usiluje. Jinak přece bude jednat podnik, který v daném roce má na 100 ha zemědělské půdy 25 lidí, než podnik s pouze polovičním stavem, jinak podnik s hodnotou investic na 1 ha zemědělské půdy ve výši 40 tis. Kčs, než ve výši 15 tis. Kčs. To vše má svoji statiku (rozdíly mezi podniky), ale i dynamiku (změny v čase).

JZD, podobně jako zemědělská družstva v ostatních socialistických zemích, dnes již nejsou cílem, ale předpokladem socialistické velkovýroby. Ekonomická teorie poměrně podrobně zhodnotila dosavadní průběh sblížování obou forem socialistického vlastnictví a nastínila i příští vývojové cesty.

Teorie politické ekonomie považuje kolektiv družstevních výrobců za nositele zvláštní kolektivní formy společenského vlastnictví (kolektivů družstev-

níků jako relativně samostatné vlastnické jednotky). Zvláštnosti však neznamenaají podstatné odlišnosti (Politická ekonomie s. 89). Umělé urychlování procesu sblížování forem vlastnictví by více uškodilo než prospělo. I pro budoucnost je třeba zachovat vše to, co v družstevním sektoru má socialistickou povahu a v mechanismu fungování se plně osvědčilo. Družstevní ekonomiku je třeba zkoumat i z tohoto hlediska. Pouze zobecněná empirie může myšlenkově obohatit naše dosavadní znalosti.

NÁKLADY, EFEKTY, ZAINTERESOVANOST

Problematicku lze sledovat v čase a mezi podniky za stejné období. Oba přístupy jsou používány a mají praktický význam.

Nejprve si všimneme vývoje některých ukazatelů za období let 1975 až 1982. Jde o srovnání posledních let páté a šesté pětiletky a druhého roku sedmé pětiletky.

Výkony na pracovníka (1975—1982) stouply v JZD ČSSR o 51,4 %, vlastní výkony o 26,0 % a odměny o 25,8 %. To svědčí o rostoucí materiálové náročnosti výroby — v roce 1975 činil podíl materiálových nákladů na výkonech 55,1 %, v roce 1982 již 62,6 %. Zdálo by se, že i tento vývoj potvrzuje správnost teze, že nejvhodnějším kritériem pro usměrňování odměn jsou vlastní výkony. Avšak u státních statků je situace zcela opačná — mzdy a odměny na pracovníka vzrostly o 24,8 %, avšak vlastní výkony o 46,7 %.

ČSSR patří mezi ty socialistické země, kde podíl státního socialistického sektoru je velmi významný a podíl na obhospodařované půdě představuje zhruba jednu třetinu. Proto se nelze vyhnout vzájemné komparaci obou sektorů. Je to dokonce velmi užitečné, neboť závěry z toho vyplývající mají pozitivní vliv na výsledky zemědělství jako celku. Navíc je to nutné i z toho důvodu, že v obou případech hledáme možnosti uplatnění větší míry zainteresovanosti a tím i zvýšení efektivity výroby.

Státní statky mají nižší hrubou zemědělskou produkci a výkony na jednotku půdy, mají však vyšší výkony na pracovníka. Růst výkonů na pracovníka v JZD je o něco vyšší než u státních statků, u vlastních výkonů je vývoj opačný. Vývoj mezd a odměn je zhruba stejný. Materiálová náročnost u státních statků stagnovala, u JZD se výrazně zvýšila. Pracovní náročnost výroby v obou případech klesala. Náklady celkem na 100 Kčs výkonů u státních statků poklesly o 4 body, jsou však celkově vyšší než u JZD, u nichž nákladová náročnost vzrostla o 3 body.

Jsme si plně vědomi složitosti problematiky vzájemného srovnávání. Nelze však nevidět, že přes vyšší výkony na jednoho pracovníka váže srovnatelné množství výkonů státních statků na sebe větší množství materiálových nákladů a produkce tak vykazuje nižší míru rentability.

Přes četné pokusy v minulosti nelze dosavadní srovnávací analýzy JZD a státních statků považovat za vyčerpávající. Nečiníme si nárok na obohacení dosavadních poznatků, ale jednu myšlenku bychom rádi vyslovili. Zdá se nesporné, že srovnatelné efekty v JZD vyžadují o něco nižší množství zejména materiálových nákladů. Máme za to, že je to důsledkem nikoli toho, že jde o družstevní sektor, ale toho, že v tomto sektoru byl dlouhodobě větší prostor pro uplatnění podnikové i osobní hmotné zainteresovanosti na dosažených hospodářských výsledcích. Je to faktor, jehož vliv lze sice pomocí kvantitativní analýzy těžko dokázat, ale všechny logické úvahy o jeho vlivu svědčí.

Platí-li vztahy určitého typu mezi jednotlivými kategoriemi podnikové

ekonomiky v čase, platí v daném roce mezi podniky navzájem. Diference ve výsledcích hospodaření nejsou přece nahodilé. A tak si můžeme klást otázku a hledat na ni odpověď: Je-li mezi podniky diference v produktivitě práce, existuje i diference v odměnách? Je v podnicích plný soulad mezi podnikovou a osobní hmotnou zainteresovaností?

Několikaleté sledování většího souboru zemědělských podniků — naposledy za rok 1982 (tab. I) znovu potvrzuje:

a) Mezi zemědělskými podniky i v srovnatelných podmínkách existují rozdíly v HZP a výkonech na 1 ha zemědělské půdy.

b) Rozdíly se projevují i v produktivitě živé práce a materiálové náročnosti výroby.

c) Na úroveň mezd a odměn působí nejenom nově vytvořená hodnota (vlastní výkony), ale i způsob jejího rozdělení.

Předmětem analýzy je 129 podniků a 8 okresů ČSR za rok 1982. Podniky v jednotlivých okresech jsou zařazeny do skupin, které jsou dány hodnotami intervalů, pohybujícími se nad a pod okresním průměrem. Každý interval (skupina) představuje rozpětí deseti procent. Např. v 10. skupině jsou podniky,

I. Výsledky hospodaření JZD a státních statků v ČSSR

Ukazatele	JZD		Státní statky	
	1975	1982	1975	1982
Výkony v Kčs na 1 ha z. p.	13 474	18 778	10 819	15 843
HZP ve stálých cenách na 1 Kčs výkonů	0,805	0,818	0,800	0,766 $\frac{7}{8}$
Výkony na pracovníka				
– v tis. Kčs	78,1	118,3	88,7	133,0
– index	100	151,4	100	149,9
Vlastní výkony na pracovníka				
– v tis. Kčs	35,1	44,2	27,3	40,1
– index	100	126,0	100	146,7
Mzdy a odměny na pracovníka				
– v tis. Kčs	21,0	26,4	24,8	30,9
– index	100	125,8	100	124,8
Mzdy a odměny na pracovníka srovnatelné				
– v tis. Kčs	24,8	31,2	24,8	30,9
– index	100	125,8	100	124,8
Na 100 Kčs výkonů připadá Kčs				
– mater. nákladů	55,1	62,6	69,2	69,9
– mzd. nákl. skutečných	26,9	22,4	27,9	23,2
– mzd. nákl. srovnatelných	31,7	26,4	27,9	23,2
Na 100 Kčs výkonů připadá nákladů celkem				
– skutečných	82,0	85,0	97,1	93,1
– srovnatelných	86,8	89,0	97,1	93,1

Zemědělská ekonomika, 1983, č. 10 — statistická příloha

V roce 1975 stálé ceny z roku 1967, v roce 1982 stálé ceny z roku 1980; vlastní výkony jako rozdíl mezi výkony a materiálovými náklady (včetně služeb nemateriální povahy); srovnatelnost mezd a odměn na úrovni hrubých mezd státních statků zajištěna vynásobením koeficientem 1,18.

kteřé dosahují hodnot 96 až 105 % okresního průměru (další podrobnosti jsou uvedeny v poznámce pod tab. II). Lze vycházet z toho, že pokud by mezi mzdami a odměnami na pracovníka a výkony na pracovníka existovala velmi těsná souvislost, pak podle těchto ukazatelů by ve všech skupinách byl stejný počet podniků. Jak tomu ve skutečnosti je, o tom vypovídá tab. II.

Zatímco ze 129 podniků se podle mezd a odměn nachází 78 podniků v intervalu 10, podle zisku na pracovníka se 57 podniků vyskytuje v intervalech 6 (do 65 % průměru souboru) a 14 (nad 135 % průměru souboru). Ten se může více projevovat v jednotlivém roce (možnost použití zdrojů z minulých let) než za delší období.

Platí obecně, že zemědělský podnik, který má zajistit přiměřenou výši odměn, musí mít přiměřený bezprostředně nejvyšší zdroj: vlastní výkony. Pokud by vztah výkony — materiálové náklady byl velmi silný, pak by totéž platilo i pro výkony. Obecně tomu tak je, nikoli však v jednotlivých případech méně početného souboru podniků. V analýzách pro potřeby hospodářské praxe nehledáme především obecné závislosti, ale musíme dát odpověď na vše, co plyne z rozboru jednotlivých podniků.

Podrobnější analýza podniků okresu Plzeň-sever a Chrudim za rok 1982 potvrzuje, že skupina podniků s ročními odměnami od 96 do 105 % okresního průměru (interval 10) se vyznačuje krajními případy zisku (od vysokého zisku až po ztrátu) a diferencovanou úroveň produktivity živé práce. Diferenciace mezi podniky se prohlubuje v tomto směru: mzdy a odměny — výkony — vlastní výkony — zisk. Je třeba si ovšem uvědomit, že pořadí uvedených kategorií, které odpovídá ekonomickému dění, má podobu: výkony (na pracovníka) — materiálové náklady — vlastní výkony — mzdy a odměny — zisk.

Zřejmě platí, že dosažení určitého objemu čistého efektu (vlastních výkonů) lze zajistit pouze určitým objemem hrubého efektu (výkonů). Vyplývá to

II. Diferenciace ukazatelů 129 podniků v KČS

Ukazatele	Počet podniků v jednotlivých intervalech								
	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
a) na 1 ha z. p.:									
HZP	1	9	15	28	23	27	13	7	6
Výkony	1	7	15	34	36	15	11	3	7
Mater. náklady	1	10	22	26	30	20	9	5	6
Mzdy a odměny	1	4	18	30	33	27	6	3	7
Náklady celkem	1	5	15	33	39	18	9	2	7
Zisk	24	7	6	3	11	7	4	6	34
b) na 1 prac.:									
HZP	2	4	15	28	32	30	9	6	3
Výkony	—	4	14	28	47	23	10	3	—
Vlastní výkony	6	9	12	23	25	28	13	9	4
Zákl. výr. prostř.	2	15	23	21	26	21	10	7	4
Mzdy a odměny	—	—	2	33	78	12	3	—	1
Zisk	23	7	7	9	2	5	10	5	34

Jde o výsledky 129 zemědělských podniků za rok 1982 z těchto okresů: Frýdek-Místek, Mladá Boleslav, Plzeň-sever, Semily, Jablonec n. N., Chrudim, Písek a Opava. Materiály zpracovali posluchači VŠE v rámci předdiplomních prací. Intervaly jsou odvozeny ze vztahu k okresnímu průměru (příslušný okres = 100 %) a mají následující hodnoty (v závorce): 6 (do 65 %), 7 (66 až 75), 8 (76–85), 9 (86–95), 10 (96–105), 11 (106–115), 12 (116–125), 13 (126–135), 14 (nad 135 % okresního průměru).

III. Závislost mezd a odměn na výsledcích hospodaření u 10 podniků okresu Plzeň-sever a Chrudim v roce 1982

Podnik (kód)	Zařazení podniku do intervalu						
	výkony	HZP	vlastní výkony	mater. nákl.	zisk	HZP	výkony
	na 1 pracovníka				na 1 ha z. p.		
13 PS	10	11	13	9	14	12	12
4 PS	11	11	12	10	14	13	13
13 CH	11	11	12	11	14	12	13
9 PS	11	14	10	12	14	14	12
2 PS	10	11	11	10	14	12	11
15 CH	10	11	11	9	14	10	9
1 CH	11	11	11	10	12	14	14
4 CH	9	8	11	8	14	8	9
21 CH	10	11	9	11	14	11	10
16 PS	10	10	8	11	11	10	10
28 CH	9	8	10	10	9	7	8
18 CH	9	10	10	9	8	12	11
11 CH	10	11	10	10	7	13	11
5 CH	10	10	7	12	7	11	10
6 CH	9	10	9	10	6	10	9
3 CH	8	9	8	9	9	9	9
8 PS	10	12	8	10	ztr.	12	10
17 PS	10	9	8	11	ztr.	9	10
7 PS	8	8	6	9	ztr.	9	10

Všech 19 podniků obou okresů z celkového počtu 40 podniků v roce 1982 se podle průměrné mzdy a odměny nachází v intervalu 10 (tj. 96 až 105 % okresního průměru). Rentabilní podniky jsou seřazeny v pořadí podle součtu hodnot intervalů výkony, vlastní výkony a zisk na pracovníka.

z toho, že značná část materiálových nákladů je dána. Avšak určitého objemu výkonů lze dosáhnout zdaleka nikoli jenom stejným objemem materiálových nákladů. Proto podnik, který hospodář na principech chozrasčotu, bude usilovat o dosažení jak určité masy výkonů, tak i o přiměřené relace výkony — materiálové náklady. Průměrná odměna při podprůměrných výsledcích je sice krátkodobě možná, dlouhodoběji je však nemyslitelná. Proto i v družstevním sektoru je nutné hledat mechanismus, který by svažoval krátkodobé zájmy (zde se promítají zájmy osobní) s dlouhodobými zájmy podnikovými i společenskými.

SOUHRN

Hmotná zainteresovanost patří mezi významné faktory rozvoje ekonomiky. Je organickou součástí chozrasčotního systému hospodaření. Projevuje se v zainteresovanosti výrobních kolektivů a jejím prostřednictvím se realizuje i zainteresovanost osobní. V průběhu let 1975—1982 stouply v JZD odměny na pracovníka zhruba o 26 %, což odpovídalo vzestupu vlastních výkonů. Výkony na pracovníka vzrostly daleko více. Tato skutečnost souvisí s růstem materiálové náročnosti výroby v JZD.

Analýza 129 podniků 8 okresů ČSR za rok 1982 potvrzuje, že diferenciací v odměnách mezi podniky je ze všech ukazatelů nejmenší. Diferencované výsledky se promítají především do tvorby zisku.

Literatura

LENIN, V. I.: Spisy, sv. 29. Praha, SNPL 1955.

LENIN, V. I.: Vybrané spisy, sv. II. Praha, Svoboda 1951.

RYPOTA, J. a kol.: Politická ekonomie — socialismus. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha, Svoboda 1983.

Dějiny politické ekonomie socialismu (překlad z ruštiny). Praha, Svoboda 1976.

Kolchozy v ekonomické systémě socialismu, redakce I. F. Suslov, Moskva, Ekonomika 1974.

Vzorové stanoví JZD, schválené V. sjezdem JZD dne 26. 3. 1961 a usnesením vlády ČSSR dne 26. 4. 1961.

Zemědělská ekonomika, 29, 1981, č. 10, příloha Statistické přehledy.

Došlo dne 14. 6. 1984

CHOMA D., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Principy zainteresovanosti v ekonomice JZD

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 767—776. — 3 tab., lit. 7, res. čes., rus., angl.

JZD, hmotná zainteresovanost, analýza ekonomická, mezipodnikové srovnávání, teoretické pojednání

Článek pojednává především o kolektivní hmotné zainteresovanosti v JZD, a to v souvislosti s důslednějším prosazováním principů chozrasčotního hospodaření. Uvádí, jak problematika historicky vznikla, jak se vyvíjela a kam směřuje dnes. Časová analýza se týká let 1975—1982 a sleduje vývoj odměn a mezd v JZD a státních statech ve spojitosti s nejdůležitějšími ukazateli hospodaření. Tytéž souvislosti jsou předmětem mezipodnikového srovnávání 129 podniků z 8 okresů za rok 1982.

ХОМА Д., Экономический институт, пл. А. Запотоцкого 4, 130 67 Прага 3

Принципы заинтересованности в экономике ЕСХК

Земед. Экон., 30, 1984, № 10, с. 767—776. — 3 табл., лит. 7, рез. чешск., русск., англ.

ЕСХК, материальная заинтересованность, анализ экономический, межхозяйственное сравнение, теоретическая трактовка

Статья рассматривает, главным образом, коллективную материальную заинтересованность в ЕСХК, причем в связи с тщательным применением принципов хозрасчета. Приводится исторический путь возникновения проблематики, ее развитие и направление в наше время. Анализ охватывает период 1975—72 гг., рассматривается развитие оплаты труда и вознаграждений в ЕСХК и в госхозах в увязке с важнейшими показателями экономики. Те же самые увязки составляют предмет межхозяйственного сравнения 129 хозяйств из 8 районов за 1982 г.

CHOMA D., Prague School of Economics, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Principles of Material Interest in the Economy of Co-operative Farms

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 767—776. — 3 tabs, refs 7, summaries in cs, ru, en

co-operative farm, material interest, economic analysis, farm comparison, theoretical treatise

Collective material interest in co-operative farms is treated with consistent realization of the principles of the cost accounting system. The origin of this problem, its development and present trends are stated. Time analysis covers the period of 1975—1982 and the development of remuneration and wages in co-operative and state farms is studied in relation to the most important indicators of economy. The same relations are a subject of the comparison of 129 farms from eight regions for the year 1982.

Adresa autora:

Prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

V letošním roce si připomínáme 35. výročí založení jednotných zemědělských družstev. Jejich existence s postupným vytvářením, mohutněním a zkvalitňováním materiálně technické základny podstatně změnila pracovní proces v zemědělské prvovýrobě a dala vznik novým, socialistickým výrobním vztahům.¹⁾

Za uplynulých 35 let se od základu změnila podoba naší vesnice. Dřívější zaostalé rolnické usedlosti byly rekonstruovány a zmodernizovány na byty vybavené nejmodernějším zařízením, stroji a různými přístroji. Za účinné pomoci socialistického státu byly vybudovány rodinné domky, často situované do nově vzniklých sídlišť, plně respektujících všechny prvky urbanistického uspořádání moderního bydlení.

Velkovýrobní základna tvořících se socialistických zemědělských podniků vyžadovala zcela nové uspořádání hospodářských objektů, spojených zpevněnými osvětlenými cestami. A tak po relativně krátkém období adaptací malých stájí ke společnému ustájení především skotu se začínají budovat velkovýrobní objekty živočišné výroby. S jejich výstavbou dochází k oddělování výrobní zóny od zóny obytné. Vzniká možnost postupně zbavovat obytná prostředí velkých hospodářských zvířat a nezbytných technických i technologických zařízení potřebných dříve k provozování zemědělské výroby a převádět a umisťovat je do nových, pro potřeby socialistických zemědělských podniků vybudovaných hospodářských komplexů.

Na těchto změnách se nemalou měrou podíleli pracovníci národních výborů. Pod vedením Komunistické strany Československa naplňovali svou každodenní neúnavnou organizátorskou, agitační a přesvědčovací činností stranická usnesení při přetváření soukromého sektoru v zemědělství na socialistickou zemědělskou velkovýrobu.

CÍL, MATERIÁL, METODIKA

Cílem předkládané práce je snaha ukázat na činnost národních výborů jako orgánů státní moci a správy při zakládání JZD, při jejich upevňování i přetváření ve velké ekonomické celky v Jihomoravském kraji.

¹⁾ „Neboť tak stojí otázka: nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu. A nebude u nás přechodu vesnice k socialismu bez bloku, bez svazku dělnické třídy se základní masou drobných a středních rolníků.“ (Klement Gottwald)

Pro zpracování této práce bylo využito především politických dokumentů ústředního výboru KSČ, vztahujících se k zpracovávané problematice. Dále bylo použito zákonů, vyhlášek a nařízení vydaných nejvyšším zákonodárným sborem, jeho výkonným orgánem i resortními ministerstvy. V práci je rovněž využito historických materiálů Státního archivu v Brně, jakož i zápisů z jednání členských a výborových schůzí JZD. Předmětem zkoumání činnosti při zakládání a upevňování JZD byly národní výbory Jihomoravského kraje.

Metodika zpracování vychází z daného tématu. Využívá především metod obecných, a to dialektické logiky, abstrakce, dedukce, metody syntézy i analýzy. Zvláštní význam pro zpracování daného tématu měla metoda historická, jakož i základní kategorie marxistické filozofie: obecné, zvláštní, jedinečné.

VLASTNÍ PRÁCE

Moskevské vedení Komunistické strany Československa při formulování požadavků na uspořádání politických a hospodářských poměrů v novém, poválečném Československu vycházelo ze zásady, že obnova a rozvoj národního hospodářství se bude realizovat za účinné pomoci národních výborů. Stanovilo, že není možné připustit, aby národní výbory byly obnovovány na zásadách, známých z období buržoazní republiky, ale na principech kvalitativně odlišných, spočívajících v tom, že budou v sobě slučovat funkce dřívějších místních zastupitelstev a současně i politických správ. Vedení KSČ rozhodlo, že „národní výbory nesmějí být pouze bezmocnou dekorací a že stanovisko o otázce kompetence národních výborů bude kritériem, nakolik existuje dobrá vůle provádět výstavbu osvobozené republiky skutečně demokratickou cestou za nejširší účasti a v jeho duchu“. (Gottwald 1951, s. 259—271).

Moskevské vedení KSČ při všech jednáních s londýnskou vládou i při vlastním jednání o Košickém vládním programu velmi důrazně a principiálně prosazovalo nové pojetí národních výborů, které bylo po obtížných jednáních v Košickém vládním programu zakotveno. V článku pátém zmíněného programu se uvádí: „Ve své domácí politice bude vláda vycházet ze základního článku československé ústavy, že lid je jediným zdrojem státní moci... Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu, tvoří se v obcích, okresech a zemích jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opírat.“ (Grospič a kol. 1977, s. 127—128)

Při uplatňování vedoucí úlohy Komunistické strany Československa připadala národním výborům budovaným na nových principech významná úloha „v uskutečňování úkolů národní a demokratické revoluce, vycházejících z požadavků Košického vládního programu i dalších revolučních úkolů směřujících k socialistickým společenským přeměnám. Národní výbory řešily mocensko-politické úkoly spjaté s likvidací starého, zejména okupačního aparátu a budováním lidově demokratického státního aparátu, s očistou státního a veřejného života...“ (tamtéž, s. 36)

Nemalé úkoly začaly národní výbory zajišťovat bezprostředně po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou rovněž na zemědělském úseku. Ve spolu-

práci s rolnickými komisemi realizovaly obsah dekretu prezidenta republiky č. 12 o urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa a urychleném předání půdy zájemcům podle zásad stanovených v dekretu. Později národní výbory realizovaly účinná opatření k obdělání veškeré půdy patřící do obvodu obce, ať se nacházela v kterémkoliv sektoru, jak jim ukládal XIII. článek Košického vládního programu. „Místní národní výbory, zemědělská družstva, organizace rolníků a zemědělských dělníků nechtě dbají toho, aby byla plně obdělána půda na statecích a hospodářstvích vzatých pod národní správu a aby se při polních pracích dostalo organizované, bratrské pomoci hospodářstvím, jejichž majitelé jsou v armádě, u partyzánů, v týlu nepřítelů, anebo kteří padli za oběť nepřátelskému teroru. Vláda trvá na tom, že s obděláním půdy určené k parcelaci nesmí být nikterak vyčkáváno, za což činí odpovědný příslušné národní výbory, které musí dbáti, aby v obvodu jejich působnosti byl zavčas a dobře obdělán každý kousek půdy, bez ohledu na to, v jakém vlastnickém poměru se v daném okamžiku nachází.“ (tamtéž, s. 136—137)

Po přijetí zákona č. 69/49 Sb. o jednotných zemědělských družstvech vyvstaly před všemi stupni národních výborů kvalitativně odlišné úkoly. Za uplatňování vedoucí úlohy KSČ vyvíjely úsilí nejenom při zajišťování zemědělské výroby a nákupu zemědělských produktů do státních fondů, ale současně pomáhaly sdružovat malé a střední rolníky do jednotných zemědělských družstev. Napomáhaly budování socialistické ekonomiky a spolu s ní pomáhaly vytvářet socialistické výrobní vztahy, izolovat vesnické boháče a kulaky od vlivu na malé a střední rolníky a bránily jejich případné účasti na správě a řízení nově založených JZD.

První jednotná zemědělská družstva byla založena v těchto obcích: Brusné (okr. Kroměříž), Březová (okr. Gottwaldov), Dubany (okr. Prostějov), Horní Věstonice, Pasohlávky, Sedlec (okr. Břeclav), Prušánky (okr. Hodonín), Velehrad, Nivnice (okr. Uherské Hradiště), Sedlešovice, Němčičky, Horní Břečkov, Vracovice, Kadov (okr. Znojmo), Šlapanice (okr. Brno-venkov), Kojátky (okr. Vyškov), Staré Hory (okr. Jihlava), Rovečné, Hlinné (okr. Žďár nad Sázavou).

Těchto 19 JZD se stalo průkopníky tvořícího se socialistického sektoru, „školou pokrokových zkušeností“ v prosazování družstevní myšlenky, organizování pracovních kolektivů k plnění společných výrobních úkolů, v rozorání mezí i v společném ustájení hospodářských zvířat.

Při retrospektivě uplynulých 35 let budování socialistického zemědělství je nutno se v mnohém poučit z tehdejší doby i pro plnění současných výrobních úkolů. Přihlášky za členy JZD se nezískávaly snadno. Při prosazování nových, pokrokových myšlenek docházelo k diferenciaci a velmi často k názorovým střetům. „Vesnice se třídně vyhrcovala, třídní boj se prohluboval a zostřoval“. (25 let ... 1974, s. 27) V této nelehké době nepřítelé budování nového společenského řádu a socialistického zemědělství uskutečňovali různé sabotážní akce, vyhrožovali a zastrašovali přední stranické funkcionáře. Nepřátelské akce však proces socializace vesnice nezastavily. KSČ vysílala ze závodů do jednotlivých obcí nejzkušenější členy — agitátory, aby pomohli získávat rolníky pro vstup do JZD.

Na zasedání v květnu 1950 hodnotilo předsednictvo KV KSČ v Brně výsledky průběhu zakládání JZD. Přijalo usnesení, aby i nadále byli na pomoc zakládání JZD vysíláni dělníci. „... Dělníci nejsou posíláni do vesnic proto, aby řešili odborné otázky, ale aby vysvětlovali význam společného obdělání

půdy s cílem vyrovnat tak krok mezi zemědělstvím a průmyslem“ (tamtéž, s. 27–28) „... Agitátoři z okresu nedali pokoj, vytrvale doráželi, argumentovali... imponovala jejich houževnatost...“ (tamtéž, s. 4)

Současně s vysíláním agitátorů začala KSČ pověřovat průmyslové podniky patronáty nad vznikajícími JZD a tak v praxi naplňovat jeden z bodů družstevního plánu V. I. Lenina. Dělníci po ukončení směny, zejména před zahájením sezónních prací, odjížděli na brigádnickou výpomoc do JZD pomáhat připravovat stroje a současně učit nastávající mechanizátory opravovat zemědělskou techniku.

Vláda dbala, aby národní výbory byly vybavovány právními dokumenty, a tím deklarovala působnost národních výborů v oblasti zemědělství. Mezi první právní akty vedoucími k posílení pravomoci národních výborů bylo Vládní nařízení o organizaci místních národních výborů (1950). Stanovilo, že MNV „v rámci jednotného hospodářského plánu plánuje a řídí hospodářskou, kulturní, sociální a zdravotní činnost v obci tak, aby se životní úroveň lidu neustále zvyšovala, zajišťuje předpoklady plynulé výroby a podporuje ji při plnění jejich úkolů, pomáhá budovat jednotné zemědělské družstvo a podporuje je v jeho činnosti, stará se o zvelebování živočišné a rostlinné výroby a o její zmechanizování, zajišťuje nejlepší využití strojů, potahů a stájových a jiných prostorů, potřebných pro zemědělskou výrobu, a podporuje malé a střední rolníky“. Současně byly tímto nařízením zřízeny referáty, přičemž náměstek předsedy obstarával práce zemědělského referátu.

Pro zabezpečení rozvoje socialistického zemědělství a některých dalších oblastí zajišťovaných národními výbory podle potřeb socialistické výstavby bylo rozhodnuto změnit organizační strukturu i poslání národních výborů. „V krajích, okresech a obcích jsou místními orgány státní moci národní výbory... starají se o neustálý rozvoj a zvyšování zemědělské výroby, současně hospodářsky a organizačně upevňují jednotná zemědělská družstva a pomáhají jim a poskytují pomoc drobnému a střednímu rolníkovi.“ (Zákon č. 13 ze dne 3. března 1954 o národních výborech)

Vládní nařízení č. 23 (1954) pakuložilo národním výborům povinnost rozvíjet a podporovat socialistické soutěžení „zejména na úseku zemědělské výroby a výkupu“. Současně zřídilo na KNV zemědělské správy, na ONV zemědělské odbory.

Na základě tohoto pokynu začaly MNV organizovat a hodnotit socialistickou soutěž i rozvíjet propagandistickou činnost mezi jednotlivými sektory hospodařícími v obci. Agitační střediska informovala o průběhu plnění státního plánu nákupu obilovin i ostatních zemědělských produktů. Hodnocení socialistické soutěže se stalo pravidelnými body jednání rad a plenárních zasedání národních výborů.

X. sjezd KSČ stanovil další úkoly při budování naší společnosti. Za nejzávažnější úkol budoucího období označil rozvoj zemědělství, které zaostávalo za rozvojem průmyslu a brzdilo růst životní úrovně. Národním výborům bylo v této souvislosti uloženo: „... ve své další činnosti soustředit veškeré úsilí na plnění usnesení strany a vlády, zejména na plnění směrnice pro podstatné zvýšení zemědělské výroby...“ (Stodolovský 1960, s. 16).

Závěry X. sjezdu KSČ byly impulsem pro další činnost národních výborů v rozvoji JZD. Bylo třeba zajistit, aby zemědělské podniky pečovaly o zvyšování kvalifikace svých pracovníků a současně získávaly vysoce kvalifikované kádry z jiných odvětví národního hospodářství. Národní výbory začínaly postupně organizovat družstevní školy práce a zajišťovat pro ně lektory,

kteří seznamovali družstevníky s pokrokovými metodami hospodaření. Ministerstva financí a zemědělství podpořila úsilí za získání odborníků nařízení, v němž stanoví: „Pracovníkům, kteří přejdou do zemědělství z průmyslu nebo jiných odvětví a stanou se členy JZD, mohou státní spořitelny na doporučení výkonných orgánů MNV poskytnout úvěr na stavební úpravu vlastních obytných a hospodářských budov a zařízení na dobu 3—15 let při úrokové sazbě 2 %“ (Nařízení ministrů ... 1956)

Směrnice pro činnosti místních národních výborů v obcích s převažující zemědělskou výrobou (1955) podrobně rozváděly úkoly místních národních výborů na zemědělském úseku: „Hlavním úkolem místních národních výborů v obcích s převažující zemědělskou výrobou pak je zabezpečovat podstatný vzestup zemědělské výroby. K tomuto cíli poskytují účinnou pomoc jednotným zemědělským družstvům při řešení výrobních i organizátorských otázek, zajišťují správný a včasný rozvoj zemědělské výroby v obci... Při projednávání činnosti jednotného zemědělského družstva musí si býti místní národní výbor vědom toho, že nemůže nahrazovat představenstvo družstva ani jiné orgány družstva, že jim nemůže nařizovat, jak mají práci v družstvu řídit, nýbrž musí toliko představenstvu nebo členské schůzi doporučit opatření, jež má jednotné zemědělské družstvo provést“.

Směrnice jasně stanovila povinnosti MNV zabývat se podrobně otázkami rozvoje JZD, pomáhat jim odstraňovat nedostatky a získávat družstevníky k jejich odstraňování. Současně také jasně vymezila rozsah kompetencí mezi hospodářským vedením JZD a orgány státní moci a správy.

Pro další vývoj celé naší společnosti měly zásadní význam závěry druhé celostátní konference KSČ (1956). Konference schválila předloženou Směrnicí ÚV KSČ k druhému pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství a současně rozhodla o souhrnu opatření ke zvýšení úrovně řízení, stylu práce i metod činnosti státního aparátu. Národním výborům uložila: „... aby řízení rozvoje zemědělské výroby vycházelo z důkladné znalosti místních podmínek a bylo stále konkrétnější. Toho je možno dosáhnout tehdy, jestliže dále značně zvýšíme úlohu národních výborů všech stupňů i řízení zemědělské výroby...“ (Nová mysl 1956, s. 53) „V souladu se státním plánem a prostřednictvím plánu a rozpočtu národních výborů zajistit, aby národní výbory rozhodovaly zejména na úseku zemědělství...“ (tamtéž, s. 261)

Tato konference orientovala činnosti národních výborů na co nejužší sepeřít se zemědělskou výrobou. Funkcionářům národních výborů (zejména místních) ukládala, aby znali dokonale místní problémy, dovedli na ně pohotově reagovat i usměrňovat je pro zdárné plnění úkolů státního plánu, a aby „operativní rozhodování bylo přeneseno co nejbližší k výrobě a vycházelo z těsného, živého styku s problémy, které přináší boj za splnění úkolů přímo na pracovištích našich továren a vesnic.“ (tamtéž, s. 261)

S decentralizací řízení bylo rozhodnuto, že národní výbory budou odpovídat za úsek, který má zásadní význam pro zabezpečení výživy lidu. Okresním, městským a místním národním výborům bylo uloženo zajišťovat operativní plnění úkolů.

Pod vedením KSČ došlo po roce 1955 k zintenzívnění přesvědčovací a celkové agitační práce za vstup zemědělců do JZD. Současně docházelo k zakládání JZD převážně rovnou třetího typu. Na konferenci KSČ v roce 1956 s. Široký uvedl: „Máme dále už tisíce jednotných zemědělských družstev, které svými ekonomickými a finančními výsledky mohou být a opravdu již jsou vzorem malým a středním rolníkům, kteří doposud převážně hospodaří

jednotlivě. A co je nejdůležitější, upevnili jsme v uplynulých dvou letech významně svazek dělníků a rolníků za vedení dělnické třídy... Jasným důkazem toho je skutečnost, že v nové vlně zakládání jednotných zemědělských družstev, která se loni zdvihla pod vedením naší strany, vstupují do družstev ve stále větším počtu střední rolníci a celé vesnice, že střední rolníci se stále více stávají přímými organizátory v zakládání jednotných zemědělských družstev a šířiteli myšlenky zemědělského výrobního družstevnictví“ (tamtéž, s. 52)

Rozvoj materiálně technické základny a proces investování v ustavených JZD měl určitý dopad na jejich duchodovou situaci. Společné nařízení ministrů financí a zemědělství a lesního hospodářství (1956) umožňovalo, aby při plnění stanovených podmínek došlo k jejímu podstatnému zlepšení: „JZD budou odepisovány z investičních půjček až do jejich úplného splacení částky, které se rovnají zaplaceným předepsaným částkám, jakož i mimořádným splátkám z vlastních prostředků družstva na tyto půjčky, jestliže družstvo plní řádně výrobní a dodávkové úkoly, zajistí osivové a krmivové fondy a řádně platí stanovené splátky.“

V roce 1959 přijal ÚV KSČ závažné opatření směřující k zrychlení rozvoje zemědělské výroby. Spočívalo ve zrušení dvojích výkupních cen a v zavedení jednotných výkupních cen. Význam provedeného opatření bylo třeba spatřovat v tom, že „zvýšení ekonomické účinnosti výkupního systému pro období skončení kolektivizace je jednou ze základních podmínek pro trvalý vzestup zemědělské výroby“ (Nová Mysl 1959, s. 680) „Nový systém výkupu zemědělských výrobků, který byl schválen červnovým zasedáním ÚV KSČ jako nezbytný důsledek ekonomických přeměn na vesnici a jako důsledek kvalitativně nového, vyššího obsahu ekonomického svazku mezi městem a vesnicí, musí účinně napomáhat ke splnění tohoto cíle“ (Jankovcová 1959, s. 841)

Spolu s ekonomickými, finančními a materiálně technickými opatřeními věnoval ÚV KSČ soustavnou pozornost zkvalitňování organizátorské a řídicí činnosti národních výborů, především na úseku zemědělském. „Hlavním článkem řízení a plánování zemědělské výroby jsou ONV. Jejich prvořadým úkolem je napomáhat rozvíjení aktivity pracujících v zemědělství při odhalování velkých rezerv ve výrobě, mnohem důsledněji se opírat o jejich znalosti i výrobní zkušenosti, konkrétně vést k zavádění socialistických forem velkovýroby, neustálému snižování vlastních nákladů a k rozvíjení a upevňování ekonomiky JZD“ (Nová Mysl 1959, s. 680).

V důsledku nepříznivého roku 1959 zemědělství nesplnilo plánovaný objem výroby. Bylo nutno přijmout účinná opatření ke splnění státního plánu nákupu živočišných výrobků i k vytvoření předpokladů pro celkové splnění výrobních úkolů roku 1960. Prvním předpokladem k zajištění úkolů státního plánu výroby i nákupu bylo rozepsání výrobních a nákupních úkolů ze zemědělských odborů ONV na jednotlivá JZD a státní statky a kvalitní zpracování operativních plánů v zemědělských podnicích, především plánů živočišné výroby, jako nedílné součásti celoročních výrobních a finančních plánů. Proto ÚV KSČ rozhodl, aby do JZD byli vysláni zkušení pracovníci, kteří by byli účinnými pomocníky, rádci i garanty za včasné zpracování celoročních výrobních a finančních plánů. Dále přijal opatření, aby JZD a státní statky byly kádrově posíleny schopnými organizátory a specialisty, kteří by svým aktivním zapojením do pracovního procesu pomohli realizovat úkoly třetího pětiletého plánu. „Důležitou podmínkou je uskutečnění zásady, že odborní pracovníci odcházejí řídit družstva a státní statky natrvalo, nikoliv jen na několik let“ (Prouza 1960, s. 715)

Značným přínosem kádrové pomoci JZD a státním statkům bylo, že těžště získávání odborníků se přesunulo na odborné technické pracovníky a podniků méně na účetní, kteří byli získáváni v prvním období posilování členské základny (tab. I).

I. Struktura pracovníků získaných jako kádrové posily

Ukazatel	Předsedové	Agronomové a zootevničtí	Účetní	Mechanizá- toři	Ostatní
Stav k 31. 12. 1958	28	21	47	—	4
Z pracovníků získaných v roce 1959	32	30	31	—	7
1960	31	42	17	8	2

Pramen: Řízení zemědělství v podmínkách nové územní organizace, Nová Mysl č. 7, 1960 str. 716

II. Růst počtu JZD, půdní základny a počtu pracovníků v Jihomoravském kraji

Rok	Počet JZD	Výměra z. p. v tis. ha	Počet prac. v tis. trvale čín. osob	Průměrná výměra JZD v ha	Výměra z. p. v ha na pracovníka
1950	387	110	15	284	7,3
1953		176	36		4,8
1955	1 090	286	61	262	4,7
1960	1 705	651	170	381	3,8

V roce 1960 byl v Jihomoravském kraji absolutně nejvyšší počet JZD. Od tohoto roku dochází ke snižování počtu JZD až na 1568 v roce 1961. V druhé vlně slučování (kolem roku 1970) bylo v Jihomoravském kraji celkem 1220 JZD, která obhospodařovala 633 tis. ha zemědělské půdy.

Úspěšný postup socializace zemědělství se projevil i v kvalitativně nových výrobních vztazích. Socialistické výrobní vztahy převládaly natolik, že ČSR mohla být v roce 1960 prohlášena socialistickou republikou.

O postupu kolektivizace zemědělství v Jihomoravském kraji si můžeme učinit představu z údajů tab. II. Ukončením procesu združstevňování zemědělské výroby již v roce 1960 byl vytvořen pevný základ další etapy rozvoje československého zemědělství. „Združstevněním vesnice a vytvořením socialistických výrobních vztahů zmizely hlavní překážky pro rozvoj účelné dělby práce a dosažení specializace zemědělství“. (Klusáková—Svobodová 1960, s. 636)

S procesem dokončování socializace vesnice docházelo k tomu, že mnohá JZD založená v obvodu jedné obce, jak ukládal zákon č. 69/49 Sb. o jednotných zemědělských družstvech, neskýtala dostatečnou záruku dalšího rozvoje výrobních sil. Stávali jsme se svědky, jak současně s procesem dokončování socializace vesnice začínalo docházet ke koncentraci výroby cestou slučování.

„Slučování JZD je výrazem toho, že JZD vstupují do období plného socialistického rozvoje, což zároveň znamená další stupeň překonávání předcházejících forem výroby“. (Truhlář a Novotný 1960, s. 1181). Zvětšování zemědělských podniků cestou slučování vytvářelo příznivé podmínky pro zavádění specializace výroby. Vytvářelo podmínky k tomu, aby docházelo mezi jednotlivými podniky i celými sektory k účelné, ekonomicky výhodné dělbě práce formou kooperace.

Provedená územní organizace, změny v plánování a výkupu zemědělských výrobků a zavedení jednotných cen vyžadovaly od MNV aktivnější i rozhodnější přístup k plnění úkolů na zemědělském úseku. „MNV nemohou čekat na denní pokyny z ONV. Musí se dnes spoléhat především na sebe. Musí se pustit samy iniciativně a odpovědně do díla. . .“ (Vysokaj 1960, s. 18—19)

MNV vedle operativního zajišťování úkolů pomáhaly za uplatnění vedoucí úlohy KSČ řešit kádrovou situaci JZD, stabilizovat kádry i věnovat značnou pozornost masové politické práci při získávání mládeže pro trvalou práci v zemědělství. Pozorujeme, že činnost MNV při plnění tohoto úkolu postupovala dvěma směry. První z nich spočíval v zajišťování kádrů pro okamžitou pomoc JZD a státním statkům, druhý byl zaměřen na perspektivní zajišťování pracovníků pro práci v zemědělství. Zástupci MNV se zúčastňovali rozmísťování žáků ZDŠ. Prosazovali zde celospolečenské zájmy při získávání mládeže pro práci v zemědělství prostřednictvím nově koncipovaných zemědělských učňovských škol. Dbali, aby v rámci teoretické přípravy mládeže na budoucí povolání jich odpovídající počet studoval na jednotlivých typech středních zemědělských odborných škol i škol vysokých.

Odprodej mechanizačních prostředků z STS do JZD vyžadoval, aby družstva byla posilována současně opraváři zemědělských strojů a mechanizátory zemědělské výroby. Programem jednání rad MNV se proto staly i otázky spojené s využíváním mechanizačních prostředků a jejich včasnou přípravou na sezónní práce.

K významné změně v řízení zemědělství došlo v roce 1963. Vytvořením výrobních zemědělských správ jako samostatného orgánu řízení zemědělství v okresech a krajích dochází k oddělení ekonomického řízení od řízení správního. Úkolem výrobních zemědělských správ bylo především odstranit nedostatky, které brzdily rozvoj zemědělské výroby, urychlit jeho rozvoj. Přesto, že zemědělská prvovýroba měla svůj samostatný správní orgán, výrazný vliv na hospodářskou sféru zůstal zachován orgánům státní moci a správy. „Národní výbory všestranně napomáhají zvyšování zemědělské výroby tím, že vytvářejí na všech úsecích, které přímo řídí nebo ovlivňují, takové podmínky, které by přispívaly co nejvíce zemědělství.“ (Zákon č. 32/63 Sb). Výrobní zemědělské správy dbají, aby hospodářství státních statků a JZD „předkládaly MNV své plány. MNV výrobní plány JZD schvalují, k plánům hospodářství státních statků se vyjadřují, a to z toho hlediska, aby bylo využito všech místních zdrojů a rezerv, zabezpečena ochrana půdního fondu“. (tamtéž, § 7)

Vytvoření výrobních zemědělských správ a zabezpečení spolupráce mezi nimi a národními výbory bylo nutno podrobně objasnit a vysvětlit pracovníkům zemědělství i všem občanům. Komunistická strana Československa proto organizovala za nejširší účasti občanů, zemědělských odborníků i odborníků poradenské služby veřejné stranické schůze. Na nich se objasňoval význam zřízení výrobních zemědělských správ a současně se projednávaly a řešily organizační otázky, výrobní úkoly a opatření orientující členskou základnu JZD

na splnění výrobních úkolů obsažených v celoročních výrobních a finančních plánech i perspektivních plánech sestavených na celou třetí pětiletku.

Postupně, jak se prohlubovalo a zkvalitňovalo ekonomické řízení zemědělské prvovýroby, docházelo i k diferenciaci v působnosti mezi národními výbory a výrobními zemědělskými správami v obsahu řízení podniků zemědělské prvovýroby. Za relativně krátké období získaly výrobní zemědělské správy značný vliv na řízení zemědělských podniků, což se projevilo i v nově přijatém zákoně o národních výborech (Zákon č. 69/1967). V § 2 zákona se stanoví, že národní výbory „uvádějí do souladu celospolečenské, místní, skupinové a osobní zájmy, přičemž své úkoly plní v součinnosti s organizacemi sdruženými v Národní frontě“. Pro spolupráci mezi JZD a státními statky byl velmi významný obsah druhého odstavce § 4, v němž se uvádí: „Spolupráci s ROH zaměřují národní výbory na přípravu a uskutečňování důležitých opatření týkajících se zájmů pracujících a vyžadují si k nim od jeho orgánů stanoviska. Obdobně spolupracují i s jednotlivými zemědělskými družstvy. Na úseku ochrany rostlinné a živočišné výroby a zemědělského půdního fondu a lesního fondu vykonávají národní výbory vůči družstvením organizacím státní správu. Místním národním výborům ukládá § 25 odst. 1, aby na všech úsecích své práce vytvářely „podmínky k efektivnímu a intenzivnímu rozvoji zemědělství“.

S prohlubující se difrenciací řízení zemědělské podnikové sféry mezi dva suverénní subjekty — okresní zemědělské správy a národní výbory — na základě zákona o národních výborech bylo nutno měnit i způsob práce národních výborů a přizpůsobovat jej novým, změněným podmínkám. Do popředí se dostává politicko-výchovná funkce národních výborů spolu s funkcí hospodářsko-organizační, iniciativní a koordinační. Naplňování těchto funkcí předpokládá a současně i vyžaduje osobní odpovědnost a neformální přístup pracovníků národních výborů k plnění úkolů obsažených v přijatých usneseních, jednotu teorie a praxe i slov a činů. V denní praxi národních výborů to znamená uplatňování leninského stylu práce. „Leninský styl je tvůrčí, je mu cizí subjektivismus, vyznačuje se vědeckým přístupem ke všem společenským procesům. Předpokládá velkou náročnost vůči sobě i ostatním, vylučuje sebeuspokojení a čelí všem projevům byrokratismu a formalismu. (XXV. sjezd KSSS 1977, s. 22)

Jedině při plnění tohoto předpokladu je možno zajistit, „aby se podstatně zvýšila účinnost působení národních výborů, zejména při realizaci komplexního ekonomického a sociálního rozvoje územních obvodů. Jde především o to, aby národní výbory lépe využívaly vlastních materiálových a finančních zdrojů k plnění celospolečenských úkolů a uspokojování potřeb občanů, aby účinněji ovlivňovaly účelné využívání pracovních sil, efektivnost investiční výstavby a hospodárnost při vynakládání všech prostředků“ (Husák 1981, s. 48)

Výkon správy národních výborů vůči podnikům zemědělské prvovýroby se na úrovni okresních národních výborů koncentruje především na odboru vodního a lesního hospodářství a zemědělství (VLHZ). Pro vlastní zemědělství vykonávají odbory správu na úsecích zemědělského družstevnictví, ochrany zemědělského půdního fondu, zajištění zemědělské výroby, hospodářskotechnických úprav pozemků, rostlinné výroby, živočišné výroby, veterinární péče a těžby rašeliny.

Každý z těchto úseků se vyznačuje specifickou, vnitřně více nebo méně strukturovanou problematikou. Nejde přitom o problémy stejné závažnosti. K některým se odbory pouze vyjadřují, k jiným si vyžadují předběžná stano-

viska okresního řídicího článku zemědělství. K některým zaujímají stanovisko formou rozhodnutí. Ale i ze své iniciativy mohou vznést podnět ke svolání členské schůze JZD, popř. i sborů zástupců, nebo výkon rozhodnutí JZD, pokud není v souladu s příslušným právním předpisem, zastavit.

Rovněž ostatní odbory okresních národních výborů, ať již patří mezi odvětvové nebo funkční, vykonávají různé specifické činnosti na úseku správy pro podniky zemědělské prvovýroby.

Na základě závěrů XVI. sjezdu KSČ se podstatně zintenzívnila pozornost orgánů národních výborů i pracovníků odboru VLHZ na účelné využívání zemědělského půdního fondu, prohlubování péče o jeho úrodnost i ochranu. Šesté plenární zasedání ÚV KSČ dále rozpracovalo závěry XVI. sjezdu KSČ na úseku národních výborů a uložilo národním výborům povinnost zajistit řádné využívání veškeré zemědělské půdy, která se nachází v jejich územních obvodech, pro zabezpečení dostatečného množství a kvality zemědělských surovin nezbytných k výrobě potravin, nebo některých potravin přímo zemědělstvím produkovaných.

V Jihomoravském kraji zemědělská komise KV KSČ každý rok hodnotí stav a vývoj půdního fondu. Rovněž rada KNV a rady národních výborů nižších stupňů projednávají účinná opatření vedoucí ke zlepšení činnosti na tomto úseku. Jedním z přijatých opatření rady KNV je koncepce vývoje, ochrany a využití zemědělského půdního fondu do roku 1990 v Jihomoravském kraji. Jsou v ní vytyčeny tyto zásady: přejít od pasívní ochrany zemědělského půdního fondu k ochraně aktivní, zpřísnit zásady odnímání zemědělské půdy, provést kategorizaci území z hlediska objektivních kritérií pro stanovení výše odvodů za odnětí zemědělské půdy, kontrolovat, zda skrytka ornice, její uložení i založení stavby probíhají v souladu s územním rozhodnutím.

Všechny okresní národní výbory v Jihomoravském kraji přijaly příslušná opatření k zabezpečení koncepce rady KNV Jihomoravského kraje. Např. rada Národního výboru města Brna schválila politickoorganizační opatření k zabezpečení ochrany zemědělského půdního fondu pro provádění investiční výstavby v městě Brně. Realizace přijatých opatření měla kladné výsledky již při projednávání návrhu územního plánu města Brna. Projevily se v tom, že původní požadavek na zábor 2565 ha zemědělské půdy byl snížen na 1690 ha. Ve smyslu vládních usnesení č. 268/1981, 292/1981 a 28/1982 bylo provedeno nové přehodnocení územního plánu města. Jeho výsledkem bylo, že se snížily o 90 ha nároky na zemědělskou půdu pro investiční výstavbu. Současně rada Národního výboru města Brna projednala také využití půdy nevhodné pro obdělání velkovýrobními technologiemi. V souladu s vládními usneseními č. 30/1981 a č. 268/1981 bylo předáno do dočasného užívání zájmovým organizacím sdruženým v Národní frontě celkem 15,01 ha zemědělské půdy, především v okrajových katastrálních územích, na nichž se pěstují různé zemědělské plodiny, ovocné stromy i okrasné keře.

Rovněž v ostatních okresech Jihomoravského kraje se projednávají a realizují obdobné smlouvy. Nejde o zanedbatelné plochy. Dokonalé využití pozemků nevhodných pro velkovýrobní hospodaření je vydatným doplňkovým zdrojem vyprodukovaných zemědělských produktů v socialistickém sektoru. „... je třeba ještě s větší účinností podpořit výrobu u záhumenkářů, drobných chovatelů a pěstitelů, která umožní nejen zvýšit úroveň samozásobení, ale i obohatit a zpestřit trh především masem, zeleninou a ovocem“.

(Jakeš 1981, s. 15)

Soustředěné úsilí věnují národní výbory po 6. plenárním zasedání ÚV

KSČ účelnějšímu a efektivnějšímu využití všech zdrojů, které se na území jimi spravovaném nacházejí. Jedním z nich je i přidružená výroba JZD. Přidružená výroba i v procesu koncentrace zemědělské výroby zůstává významnou složkou ekonomické aktivity zemědělských podniků. Její význam je nutno spatřovat nejen v tlumení sezónnosti zemědělské výroby, v rovnoměrném využití vlastních pracovních sil, ale přispívá nemalou měrou i k materiálně technickému zabezpečení zemědělské i potravinářské výroby, k dokonalejšímu zhodnocování dostupných surovin. Prohlubuje účast zemědělských podniků na poskytování služeb obyvatelům. Výsledky přidružené výroby často obohacují trh o různé druhy spotřebního zboží.

Přidružená výroba JZD prošla od svého vzniku složitým vývojem. Na počátku byla založena převážně na iniciativě vlastních zemědělských podniků, aniž by byla jejím provozováním sledována širší celospolečenská hlediska. V roce 1977 přijala vláda ČSR usnesení č. 185 a předsednictvo vlády ČSSR usnesení číslo 107, která stanovila zpřísněné postupy pro povolování přidružené výroby zemědělským podnikům. Nově vydaná povolení o prosazování přidružené výroby sledovala především aspekt, aby výsledky přidružené výroby sloužily zejména uspokojení potřeb obyvatel územního celku spravovaného příslušným národním výborem, přičemž zabezpečení pracovních sil potřebných k provozování přidružené výroby nebylo řešeno na úkor jiných odvětví národního hospodářství.

Odbor VLHZ Národního výboru města Brna provádí každoročně kontrolu přidružené výroby v zemědělských podnicích nacházejících se v jeho obvodu. Při kontrolách sledují pracovníci rozsah výroby, druh vykonávané činnosti a dodržování zásad vládního usnesení. Rada Národního výboru města Brna přijala usnesení, kterým uložila odboru VLHZ projednat s hospodářským vedením zemědělských podniků návrhy na uzavření dohod o provedení různých prací pro město Brno. Na základě projednání se v roce 1983 JZD 1. máj Brno II zavázalo provést celkový objem prací za 4 463 164 Kčs, sestávající: z revize a montáže hromosvodů u SBD a domovů mládeže, dopravy pro obyvatelstvo, údržby komunikací, čištění města, výsadby nové zeleně i údržby stávající zeleně.

JZD Mír Tuřany si stanovilo celkový objem prací ve výši 16 mil. Kčs. Sestával z výsadby a údržby parků, výkopových prací v obvodu ONV Brno IV, výkopových prací při výstavbě rodinných domků, asfaltování chodníků, obdělávání pozemků zemědělskými mechanismy drobným uživatelům, z výroby předmětů ze dřeva a klempířských prací pro občany a oprav všeho druhu pro školy.

Pro rok 1984 se JZD 1. máj zavázalo rozšířit práce spojené s montáží hromosvodů, provádět traktorovou dopravu pro město v době vegetačního klidu, vypomáhat při zimní údržbě komunikací, odvozu odpadků na skládku i k údržbě městské zeleně. JZD Mír Tuřany pak k výsadbě a obnově zámeckého parku v Líšni, obdělání pozemků drobným uživatelům, dopravě pro občany, šrotování zemědělských produktů, zabezpečení všech druhů ovocných stromků a okrasných dřevin i sazenic pro zahrádkáře.

V roce 1982 přijala Česká národní rada zákon č. 137/82 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech a upravuje působnost městských národních výborů na některých úsecích státní správy. Citovaný zákon v § 25a písm. d stanoví práva MNV ve střediskových obcích ve vztahu k zemědělským podnikům. V porovnání s dřívějším zákonem o národních výborech je v novele začleněn nově § 6a, který v odst. 1 uvádí: „Národní výbory mohou sdružovat

na základě smlouvy se státními, družstevními... organizacemi prostředky nebo činnosti k účelnějšímu a hospodárnějšímu plnění jejich společenských úkolů.“ V odstavci 2 poskytuje národním výborům prostor „navrhnout a koordinovat sdružování prostředků a činností socialistických organizací, je-li takové sdružování účelné a vyžaduje-li to celospolečenský zájem“. Podle odstavce 3 uváděného paragrafu mohou národní výbory „uložit socialistickým organizacím povinnost uzavřít smlouvu o sdružení prostředků a činností“ v případě, nedojde-li k dohodě, i pokud se národní výbory samy sdružování finančních prostředků nezúčastní. Novela zákona tak zvýrazňuje celospolečenský zájem a umožňuje národním výborům, aby mohly komplexně koordinovat ekonomický a sociální rozvoj spravovaných územních obvodů.

Je nutno konstatovat, že tato forma dobrovolného spojování socialistických organizací ke společnému prospěchu má své tradice a přinesla dobré zkušenosti právě národním výborům.

Např. JZD Mír se sídlem v Olešnici (okres Blansko) se podílelo na výstavbě místní mateřské školy o celkových rozpočtových nákladech 4,5 mil. Kčs částkou 900 tis. Kčs. Na plynofikaci obce doposud sdružilo finanční prostředky ve výši 650 tis. Kčs. V obci se plánuje další sdružení finančních prostředků na vybudování sportovního areálu.

Po přijetí základního dokumentu ÚV KSČ k rozvoji koncentrace a specializace zemědělské výroby doznala v uplynulých více než deseti letech velikost zemědělských podniků značných kvantitativních i kvalitativních změn. Na bázi vědeckotechnického rozvoje dochází k industrializaci zemědělské výroby a v důsledku toho se poměrně rychle rozvíjí společenská dělba práce uvnitř podniků samotných i mezi podniky. Na hospodářském obvodu zemědělského podniku se nyní nachází i několik místních národních výborů. Bylo proto třeba hledat další formy v rozvoji a prohlubování vzájemné spolupráce mezi JZD, státními statky a jednotlivými místními národními výbory.

Řešení se našlo v uzavírání dohod o vzájemné spolupráci a pomoci mezi zemědělskými podniky a národními výbory. Jejich účelem je deklarovat zabezpečení spolupráce a pomoci při zabezpečování úkolů obsažených ve volebních programech Národní fronty ze stran zemědělských podniků. Národní výbory se naproti tomu zavazují k aktivní pomoci při zajišťování brigádníků z řad místních občanů pro výpomoc při sezónních pracích, při zabezpečení školení členů JZD v civilní obraně, při organizování kulturního vyžití členů JZD atd.

Jako příklad oboustranně výhodné spolupráce mezi MNV a JZD mohou posloužit poznatky ze zabezpečování společných úkolů mezi JZD Mír se sídlem v Olešnici (okr. Blansko) a MNV nacházejícími se na hospodářském obvodu jmenovaného JZD.

JZD Mír hospodaří na výměře 3418 ha zemědělské půdy. Spolupracuje se šesti MNV, jejichž sídla jsou v Olešnici, Petrově, Kněževsi, Kunštátě, Rozseči nad Kunštátem a Sulíkově. Se všemi místními národními výbory má uzavřeny dohody o vzájemné spolupráci, přičemž k zabezpečování spolupráce i k operativnímu plnění úkolů ze smluv vyplývajících zmocnil předseda JZD vedoucí hospodářských středisek, v jejichž místě se příslušné národní výbory nacházejí.

Požadavky ze strany MNV jsou především na dopravu materiálu pro akce „Z“, klopení vozovek v letních měsících, udržování místních komunikací v zimním období, čištění požárních nádrží a dopravu druhotných surovin do výkupních míst. Součástí dohod je i zabezpečení denní přípravy cca 300 hlav-

ních jídel pro důchodce jednotlivých obcí v družstevní kuchyni a společné prověrky využívání půdního fondu.

Naproti tomu JZD od MNV požaduje zabezpečit pomoc při organizování brigádnické výpomoci při sezónních pracích, především při sklizni brambor a sběru kamení, zabezpečení brigádníků pro sklizeň pícnin z těžce přístupných ploch a provádění školení v civilní obraně pro členy JZD. Současně se JZD zavazuje provést prověrku těžce obdělávatelných, zejména okrajových pozemků a jejich vyčlenění pro společenské organizace sdružené v Národní frontě. Hodnocení sjednaných dohod se provádí každého čtvrt roku za účasti zástupců obou smluvních stran. Potvrzuje se, že takto organizovaná spolupráce je oboustranně prospěšná.

ZÁVĚR

Od IX. sjezdu KSČ, na němž byla Klementem Gottwaldem vytyčena generální linie výstavby socialismu v Československu, bylo pod vedením Komunistické strany Československa dosaženo na všech úsecích národního hospodářství a ve všech oblastech života významných úspěchů. Jsou charakterizovány mohutnou, neustále se rozvíjející materiálně technickou základnou socialismu, vyspělým průmyslem a vysokou životní úrovní obyvatel našeho státu.

Zemědělství se za období třiceti pěti let přeměnilo v moderní odvětví národního hospodářství. Charakterizuje jej vysoký stupeň rozvoje výrobních sil. Komplexní mechanizace a v některých částech pracovního procesu uplatňované prvky automatizace změnily od základu charakter zemědělské práce. Dominantní postavení v něm zaujímá vysoce kvalifikovaný zemědělský odborník.

Na úspěších, kterých zemědělství dosáhlo jenom díky účinné pomoci dělnické třídy a jejího předvoje — Komunistické strany Československa, mají nemalý podíl i pracovníci národních výborů. Mnozí z nich patřili mezi přední agitátory při získávání zemědělců ke vstupu do JZD i později při slučování JZD. Nejvyspělejší z nich byli pověřováni osobní odpovědností za rozvoj JZD, za včasné zabezpečování operativních úkolů spojených se sezónními pracemi, ale i za plnění výrobních a nákupních úkolů živočišné výroby. Pracovníci odborných služeb agronomické, zootechnické, ekonomické i mechanizační učili družstevníky organizovat a řídit výrobu podle zpracovaných plánů, upřesňovat výkonové normy na podmínky JZD i sestavovat technologické linky. Učili je řídit jednání výborových a členských schůzí, vyvozovat závěry z neplnění uložených úkolů. Sami prováděli kontrolu stavu polních plodin, uskládněných zásob i dodržování zásad vnitrodružstevní demokracie a dodržování základních právních předpisů.

V uplynulých třiceti pěti letech došlo pod vedením KSČ k vytvoření nerozborného svazku dělníků a rolníků, posílení jednoty politických a ekonomických zájmů dělnické třídy a třídy družstevních rolníků. Současně došlo k prohloubení společenské dělby práce, která umožnila podstatné sblížení státního a družstevního sektoru jako nezbytného předpokladu dalšího rozvoje československého socialistického zemědělství a vybudování beztřídní, komunistické společnosti.

GOTTWALD, K.: Spisy XI. Praha, SNPL 1951.

GROSPÍČ, J. — CHOVANEC, J. — VYSOKAJ, J.: Košický vládní program — program budování lidově demokratického Československa. Praha, SPN 1977.

HUSÁK, G.: Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XV. sjezdu KSČ a další úkoly strany. Nová Mysl, 1981, č. 5.

JAKÉŠ, M.: Úsilí o soběstačnosti v potravinách — společný úkol zemědělců, pracovníků potravinářského průmyslu a dodavatelských odvětví. Nová Mysl, 1981, č. 9.

KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Z.: Mezidružstevní vztahy z hlediska koncentrace a specializace v zemědělství. Nová Mysl, 1960, č. 6.

PROUZA, B.: Řízení zemědělství v podmínkách nové územní organizace. Nová Mysl, 1960, č. 7.

STODOLOVSKÝ, Š.: 15 let národních výborů. Praha, SNPL 1960.

TRUHLÁŘ, O. — NOVOTNÝ, E.: Slučování JZD — další etapa rozvoje našeho zemědělství. Nová Mysl, 1960, č. 11.

VYSOKAJ, J.: Úloha místních národních výborů v zemědělství. Praha 1960.

Činnost místních národních výborů v obcích s převážující zemědělskou výrobou. Směrnice schválená vládním usnesením ze dne 4. 5. 1955. Praha, Úřad předsednictva vlády 1955.

Nařízení ministrů financí a zemědělství a lesního hospodářství ze dne 19. října 1956 o další změně nařízení a finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům.

Nová Mysl, zvláštní číslo, 1956.

Nová Mysl, 1959, č. 7.

Vládní nařízení č. 14 ze dne 28. 2. 1950 o organizaci místních národních výborů.

Vládní nařízení č. 23 ze dne 7. května 1954 o organizaci výkonných orgánů národních výborů.

Zákon č. 13 ze dne 3. března 1954 o národních výborech.

Zákon č. 32 ze dne 12. dubna 1963 o organizaci řízení zemědělství.

Zákon č. 69 ze dne 29. června 1967 o národních výborech.

25 let jednotných zemědělských družstev v Jihomoravském kraji. Brno, Jihomoravský krajský výbor Komunistické strany Československa 1974.

XXV. sjezd KSSS. Praha, Svoboda 1977.

Došlo dne 15. 5. 1984

TVRDOŇ O., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Podíl národních výborů na socializaci zemědělství

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 777–791. — 2 tab., lit. 21, res. čes., rus., angl.

národní výbory, zemědělství, řízení, analýza vývoje, teoretická pojednání

Práce vymezuje funkci národních výborů jako orgánů státní moci a správy při zabezpečování rozvoje územních celků po roce 1945 a zabývá se obsahem řízení podniků zemědělské prvovýroby prostřednictvím národních výborů za období od IX. sjezdu KSČ do současnosti. Zkoumá nejen vlastní způsob řízení podniků zemědělské prvovýroby, ale současně ukazuje na kvalitativní změny, k nimž došlo při dělbě práce na jednotlivých organizačních stupních národních výborů od roku 1949. Vytvořením výrobních zemědělských správ v roce 1963 dochází k diferenciaci v řízení podniků zemědělské prvovýroby. Práce se snaží postřehnout změny, ke kterým po tomto období na úseku řízení zemědělství dochází, a poukázat na současný obsah působnosti národních výborů ve vztahu k podnikům zemědělské prvovýroby.

ТВРДОНЬ О., Сельскохозяйственный институт, Земедельска 5, 613 00 Брно

Участие национальных комитетов в социализации сельского хозяйства

Zeměd. Ekon., 30, 1984, № 10, с. 777–791. — 2 табл., лит. 21, рез. чешск., русск., англ.

национальные комитеты, сельское хозяйство, управление, анализ развития, теоретическая трактовка

В работе выделяется функция национальных комитетов как органов государственной власти и администрации в обеспечении развития территориальных комплексов после 1945 г., рассматривается содержание управления предприятиями первичного с/х производства посредством национальных комитетов в период от IX съезда КПЧ и до данного времени. Рассматриваются не только сам способ управления / этими предприятиями, но и качественные преобразования, протекающие при разделении труда по организационным ступеням после 1949 г. Вместе с созданием производственных сельскохозяйственных управлений в 1963 г. происходит дифференциация в управлении этими предприятиями. Работа стремится отразить изменения, происшедшие после этого периода в области с/х управления, показать современное содержание работы национальных комитетов по отношению к предприятиям первичного с/х производства.

TVRDOŇ O., University of Agriculture, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Contribution of National Committees to the Socialization of Agriculture

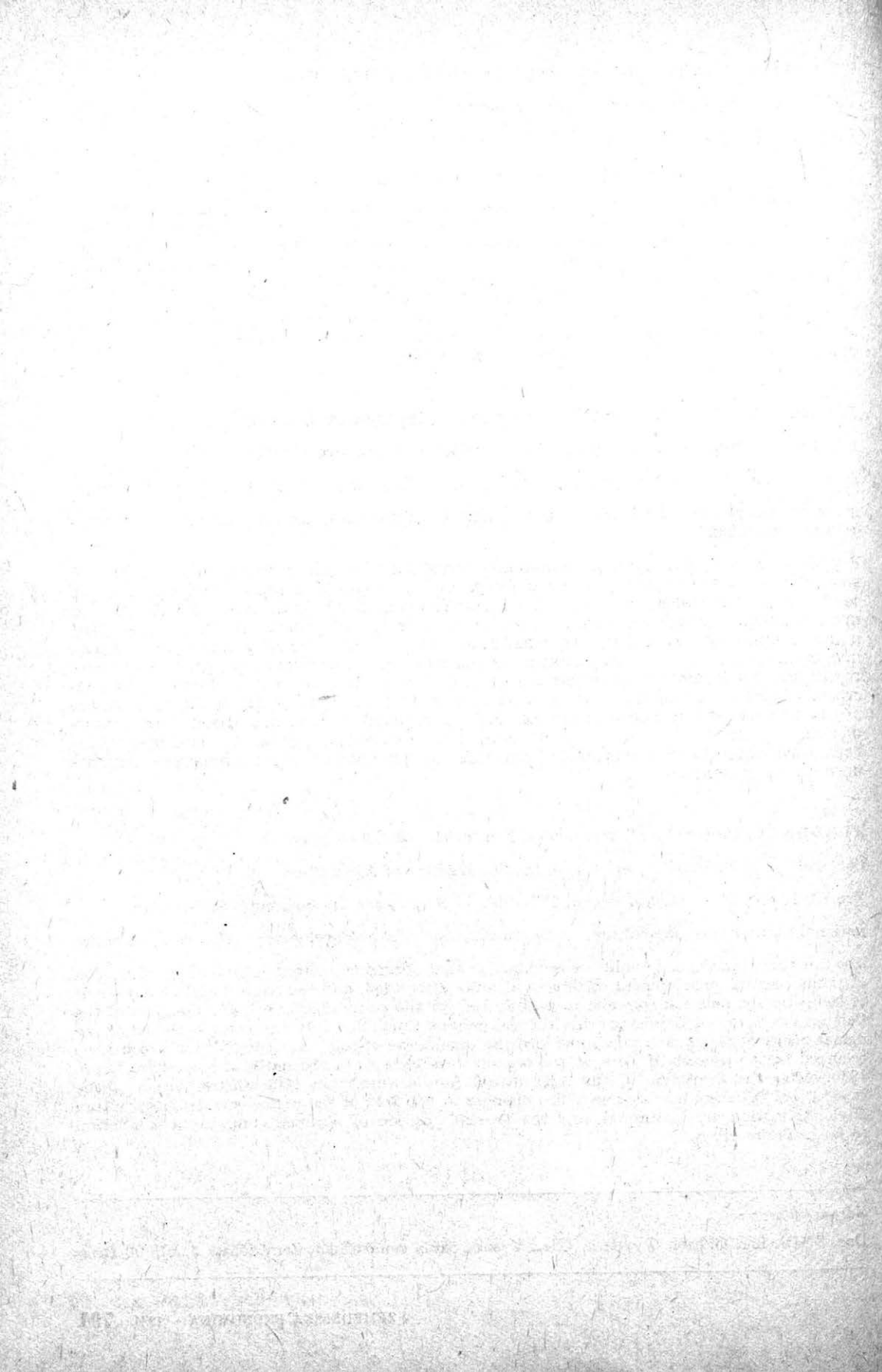
Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 777–791. — 2 tabs, refs 21, summaries in cs, ru, en

national committees, agriculture, management, analysis of development, theoretical treatise

The function of national committees is defined as that of executive organs of state administration at promoting the development of territorial units after 1945, and the control and management of farms by the national committees is described for the period from the IXth Congress of the Communist Party of Czechoslovakia till the present time. Not only the actual method of the management of farms is studied, but also the qualitative changes are pointed out which have occurred in the process of work at the organizational stages of the national committees since 1949. After the formation of the Agricultural Administration in 1963 differentiation of the control and of farms has occurred. The changes in the field of the management of agriculture after this period are monitored, and the present position of national committees in relation to farms is described.

Adresa autora:

Doc. JUDr. ing. Oldřich Tvrdoň, CSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 3, 613 00 Brno

Mezipodniková spolupráce bez vzniku nové organizace ve svém dosavadním vývoji (pokud je výrobně a ekonomicky účelně založena a rozvíjí se na racionálních organizačních formách) prokázala, že je vhodnou cestou k realizaci záměrů koncentrace a specializace jednotlivých odvětví zemědělské výroby i služeb pro zemědělské podniky a přináší partnerům spolupráce významný výrobní i důchodový efekt. Platí to nejen pro jednoduché formy mezipodnikové spolupráce v zemědělství, ale v principu také pro různé typy kooperačních sdružení.

V minulosti však byla kooperace bez vzniku nové organizace přeceněna, zejména pak úloha kooperačních sdružení se širší a s komplexní činností, byly nadhodnoceny také možnosti kooperačních rad ustavených v kooperačních obvodech.

V posledním období se naopak projevují pochybnosti o možnostech a perspektivách kooperačních sdružení, opírající se především o skutečnost, že se nesplnila všechna očekávání, spojovaná s touto formou organizace výrobní základny v našem zemědělství.

Tato stať proto shrnuje poznatky o dosavadním vývoji různých forem kooperace s různými územními dimenzemi působení a na základě analýzy ověřených výsledků různých typů kooperačních sdružení, zemědělsko-průmyslových sdružení i jednoduchých forem spolupráce v zemědělství ukazuje perspektivu těchto forem spolupráce a uvádí další možné oblasti pro jejich využívání v následujícím období, zahrnujícím nejen osmou, ale i další pětiletky.

METODICKÉ POZNÁMKY

Autorovy závěry a doporučení se opírají o výsledky vlastní dlouhodobé vědeckovýzkumné aktivity v této oblasti, zejména pak o výsledky výzkumu v letech 1981–1984, které byly shrnuty ve výzkumných zprávách (Špírk a kol. 1981, Píč a Špírk 1982, Píč a Špírk 1984).

V rámci tohoto výzkumu bylo provedeno terénní šetření v jedenácti kooperačních sdruženích různých typů, ve dvou zemědělsko-průmyslových sdruženích a v několika desítkách podniků zapojených do jednoduché formy spolupráce.

Ve statí jsou využívány údaje FSÚ Výkazy o společných zemědělských podnicích a zemědělských kooperačních sdruženích za roky 1981–1984.

Kooperace rozvíjející se v československém zemědělství a také mezi socialistickým zemědělstvím a průmyslem (převážně zpracovatelským) nebo obchodem a službami vyjadřuje dlouhodobý proces právně a ekonomicky založené vzájemné výměny činností socialistických podniků a organizací s různým obsahem, intenzitou a územními dimenzemi a probíhá, realizuje se v různých organizačních formách spolupráce podniků.

Marx prokázal, že kooperace všeobecně, ale zejména kooperace vyplývající z dělby práce založené na používání moderní techniky a vědeckých metod organizace a řízení, korigovaných nashromážděnou zkušeností praxe „rozvíjí novou, společenskou produktivní sílu práce“ (Marx 1954), urychluje průběh pracovního předmětu pracovním procesem, takže se zmenšuje pracovní doba nutná k výrobě určitých užitečných efektů.

Tyto základní přednosti kooperace, tento přínos kooperace platí v plném rozsahu také pro socialistickou kooperaci společenské práce, pokud je výrobně a ekonomicky účelně založena a rozvíjí se na racionálních organizačních formách.

Přesvědčivě se prokázaly přednosti kooperace také při rozvíjení spolupráce zemědělských podniků na různých úsecích výroby i v oblasti služeb.

Dosavadní výsledky dobře fungujících kooperací nejrůznějších zaměření, forem a typů je možno shrnout do těchto základních poznatků:

Kooperace vede k účelnému a efektivnějšímu využívání práce a prostředků vkládaných do zemědělství a zároveň napomáhá stabilizovat zemědělský podnik jako základní článek organizace výrobní základny (Dostálová 1980).

Rozvoj vhodných forem kooperace v zemědělství vytváří podmínky pro efektivní využití výsledků vědeckotechnického pokroku v zemědělství, pro účelné využití sdružených materiálových, finančních i pracovních zdrojů zúčastněných partnerů (Števkó 1981).

Kooperace na základě centralizace finančních prostředků podniků umožňuje vytváření potřebných zdrojů pro pořízení nákladných staveb, strojů a zařízení, které by jinak bylo nad síly jednotlivých podniků.

V těchto souvislostech je kooperace jedním ze základních předpokladů využívání koncentrace a prohlubování specializace zemědělské výroby, zejména pak v těch odvětvích výroby a služeb, která pro svůj efektivní rozvoj vyžadují vyšší koncentraci, než jakou může zabezpečit podnik určité ustálené velikosti (Píč 1978).

Dosavadní vývoj potvrdil, že tento faktor patří mezi hlavní příčiny rozvoje různých typů kooperačních sdružení, která jsou zakládána především menšími zemědělskými podniky a podniky s nižší agregací výrobních a ekonomických zdrojů.

Souhrnně je možno říci, že kooperace má podstatný vliv na ekonomiku spolupracujících zemědělských podniků, kterým účelná a prosperující společně provozovaná činnost přináší významný důchodový efekt.

V obecném vyjádření je základem důchodového efektu mezipodnikové spolupráce nejen část nadproduktu vytvořeného a realizovaného kooperací, ale také ta část nově vytvořené hodnoty, kterou kooperující podniky vytvořily a realizovaly s pomocí různých forem spolupráce.

Důchodový efekt kooperace nevyjadřuje tedy jen ta část zisku ze společně provozované činnosti, kterou si kooperující podniky podle dohodnutých zásad

privlastňují. Mezipodniková spolupráce přináší členským podnikům dodatečný důchod také tím, že příznivě ovlivňuje výši vynaložených nákladů nebo objem vyrobené produkce a také výši realizačních cen za vyrobenou produkci.

Cestou mezipodnikové spolupráce si podniky zajišťují s nižšími náklady např. investiční výstavbu, dodávky úsušků a tvarovaných krmiv, dodávky selat, telat a vysokobřezích jalovic, s nižšími náklady si zajišťují mechanizované polní práce, agrochemickou činnost, opravárenskou činnost apod., přičemž kvalita výrobků, prací a služeb zajišťovaných kooperacemi je zpravidla vyšší než jakou zajišťují specializované státní organizace služeb, příp. než jakou by byly schopny si zajistit jednotlivé podniky samy.

Vyšší kvalita kooperacemi provedených prací a dodaného meziprojektu ovlivňuje objem a kvalitu podniky vyrobené produkce, kooperace působí také na snížení ztrát na produkci při skladování i na vyšší zhodnocování produkce včetně úpravy a zpracování poškozených nebo nestandardních výrobků.

Různé formy mezipodnikové spolupráce tedy ovlivňují jak úroveň vynaložených materiálových nákladů, tak i cenu realizované produkce, takže přímo působí na výši dosaženého celkového důchodu členských organizací.

ZÁKLADNÍ PROBLÉMY DOSAVADNÍHO ROZVOJE KOOPERAČNÍCH SDRUŽENÍ

Přestože mezipodniková spolupráce bez vzniku nové organizace prokázala ve svém dosavadním vývoji svou životaschopnost a nesporné přednosti, nespĺnila se všechna očekávání spojená s touto formou organizace výrobní základny v československém zemědělství.

Neprosadila se dosti široce propagovaná kooperační sdružení pro společné plánování a provozování rostlinné výroby. Koncepce, na které byla tato sdružení založena, se v našich podmínkách neprosadila, naopak sdružení zakládala nové společné činnosti také v odvětvích živočišné výroby (výroba jatečné drůbeže, odchov telat, krmivářství), takže ve skutečnosti překonávala koncepci postupného oddělování rostlinné a živočišné výroby až do vytvoření specializovaných podniků rostlinné a živočišné výroby a rozvíjela se fakticky směrem ke sdružením s komplexní činností. Tento vývoj nebyl nadřazenými orgány jednoznačně přijat, převládaly obavy z vytváření plošně velkých kooperačních sdružení s komplexní činností a přestože sdružení dosahovala velmi dobrých výrobních a ekonomických výsledků, byla postupně převedena na podnikovou formu, přesněji řečeno byla rozdělena na 2–3 podniky.

Nepotvrdily se předpoklady, že potřeby dalšího rozvoje koncentrace a specializace povedou k širokému rozvíjení komplexních mezipodnikových kooperací v územním rámci někdejších kooperačních skupení (Kunc a kol. 1974) a sdružení tohoto typu nenalezla za celé období realizace koncepce koncentrace a specializace v praxi odezvu.

Přes dílčí kladné výsledky nebylo předpokládaného efektu dosaženo v činnosti kooperačních rad ustavených v kooperačních obvodech. Postupně se prokázalo, že není dlouhodobě možné rozvíjet spolupráci podniků, resp. koordinovat spolupráci zemědělských podniků z pozice administrativně ustanovených kooperačních rad, které nemají rozhodovací a řídicí pravomoc a zejména nejsou vybaveny ekonomickými nástroji, kterými by mohly překonávat rozdílné podnikové zájmy a stimulovat podniky v kooperačním obvodu na plnění společně přijatých opatření.

Výraznějších výsledků v této oblasti bylo dosaženo v SSR, kde v 76 % ze 117 celkem ustavených kooperačních obvodů je činnost kooperačních rad rozvíjena na základě rámcové smlouvy, tj. v principu na bázi kooperačních sdružení obvodu v čele s kooperační radou.

Tato sdružení dosáhla určitých úspěchů především při koordinační činnosti (uspořádání půdního fondu, prohlubování podnikové specializace v rostlinné a živočišné výrobě, usměrňování investiční výstavby, plánovací činnost ve spolupráci s OZŠ, přenášení poznatků vědy a techniky a zkušeností progresivních podniků apod.), menších výsledků než očekávaných však bylo dosaženo při realizaci koncepce koncentrace a specializace výroby na bázi rozvoje kooperačních vztahů zemědělských podniků hospodařících v rámci kooperačních obvodů.

Také v SSR se prokázalo, že možnosti kooperačních rad v kooperačních obvodech, i když smluvně založených, jsou omezené, pokud vztahy koordinovaných podniků nejsou ekonomicky založeny a kooperační rady obvodů nejsou vybaveny ekonomickými nástroji, kterými by mohly realizaci svých rozhodnutí ekonomicky stimulovat.

Neprosadila se zatím také koncepce přisuzující velký význam rozvoji tzv. komplexních kooperačních sdružení v rámci kooperačních obvodů (Palášthy a Lipták 1978), ani kooperačních sdružení územního charakteru s víceúčelovým až komplexním zaměřením činností (Proces koncentrace... 1980), jejichž hlavní úkol je spatřován nejen v komplexním ovlivňování reprodukčního procesu členských organizací při realizaci koncepce koncentrace a specializace zemědělské výroby v rámci daného území, ale také v koordinovaném řešení úkolů v sociální a kulturní oblasti působení členských organizací.

Činnost komplexních sdružení v kooperačních obvodech je dlouhodobě ověřována ve Slovenské socialistické republice s cílem zevšeobecňovat zkušenosti a napomáhat při rozvoji dalších kooperačních sdružení tohoto typu. Tato sdružení dosáhla dobrých výsledků v uplatňování koordinační činnosti ve vztahu k členským zemědělským podnikům a v této oblasti jsou příkladem pro ostatní kooperační sdružení působící v územním rámci kooperačních obvodů. Nespĺnila však v očekávaném rozsahu svou úlohu ověřovat v předstihu nové formy kooperační činnosti v oblasti výroby a služeb a napomáhat jejich uplatňování v ostatních kooperačních obvodech.

Dosavadní problémy spojené se širším rozvojem kooperačních vztahů při realizaci koncepce koncentrace a specializace jednotlivých odvětví výroby a služeb členských podniků sdružení v kooperačních obvodech jsou do značné míry podmíněny spornou koncepcí ekonomických vztahů uplatňovaných ve sdruženích tohoto typu. V podmínkách, kdy kooperační činnost v oblasti výroby a služeb je rozvíjena na bázi dílčích kooperačních smluv mezi jednotlivými členskými podniky, aniž by na úrovni kooperačního sdružení obvodu byly centralizovány potřebné rozhodovací a řídicí pravomoci a ekonomické zdroje, mají orgány sdružení omezené možnosti účinně ovlivňovat rozvoj výrobní kooperace členských podniků.

Podle dosavadních zkušeností se prosazují především taková územní výrobní sdružení, která jsou výsledkem postupně se rozvíjející a úspěšně působící kooperace podniků při realizaci koncepce koncentrace a specializace výroby a služeb.

Svědčí o tom dosavadní výsledky některých kooperačních sdružení s více činnostmi působících v širším územním rámci.

Sdružení jsou založena na racionálně upravených ekonomických vztazích členských organizací a rozvíjejí činnost na bázi zdůvodněných projektů konkrétních výrobně organizačních a sociálně ekonomických cílů a na reálně stanoveném časovém programu jejich postupného uskutečňování. Rozvojem společných činností přináší členským podnikům významné ekonomické výhody a z této pozice významným způsobem ovlivňují celý jejich reprodukční proces. Kooperační sdružení s velkým odborným a technickým potenciálem a s rostoucím objemem specializovaných výrob mají perspektivy také v rozvíjení hlubších horizontálních i vertikálních vazeb a mohou být také nositelem jejich rozvoje.

Svědčí o tom např. úspěšné rozvíjení technologického systému průmyslového pěstování kukuřice, jehož nositelem je kooperační sdružení v kooperačním obvodu Šala v okrese Galanta, který v současném období integruje výrobu kukuřice v pěti okresech a 37 podnicích Západoslovenského kraje.

Kooperační sdružení v kooperačním obvodu Šafaříkovo ověřuje technologický systém pěstování cukrovky, sdružení v kooperačním obvodu Spišská Nová Ves zavede postupně komplexní uplatňování technologického systému pěstování brambor. Některá sdružení výrobců ovoce a zeleniny působící v územním rámci i několika okresů (Lhenice, Tuřany) projektují budování zpracovatelských kapacit apod.

Podle zkušeností z dosavadního vývoje mezipodnikové spolupráce bez vzniku nové organizace a v podmínkách přehodnocování dimenzí a tempa specializace a zejména koncentrace jednotlivých odvětví zemědělské výroby a služeb pro zemědělství však nelze zřejmě předpokládat širší rozvoj výrobních kooperačních sdružení územního typu ani v osmé pětiletce.

Jako předčasné se proto pro období osmé pětiletky jeví také návrhy na vytváření sdružení zemědělských podniků s územním rozsahem diferencovaným podle výrobních oblastí (Svoboda 1976) a také koncepce vytváření územních výrobních sdružení (Matoušková 1980), resp. územních zemědělských sdružení (Divila 1979) s významnými integračními rysy, kterým autoři určují i významné úkoly z dosavadní řídicí kompetence okresních zemědělských správ.

Na druhé straně by však bylo žádoucí vytvořit v průběhu osmé pětiletky podmínky pro to, aby ve vhodných okresech byly ověřeny skutečné možnosti územních výrobních sdružení, a to nejen jako organizační formy výrobní základny zemědělství včetně navazujících služeb, ale také jako nositele dosavadních funkcí okresního článku řízení zemědělství.

VÝSLEDKY A PERSPEKTIVNÍ MOŽNOSTI RŮZNÝCH TYPŮ SDRUŽENÍ

Přes dosud uvedené problémy je možno říci, že ve vhodných podmínkách založená a dobře vedená kooperační sdružení různých typů prokázala, že jsou racionální formou specializace a koncentrace jednotlivých odvětví zemědělské výroby a služeb pro zemědělství.

Prosadila se zejména kooperační sdružení specializovaná na odchov telat, jejichž počet vzrostl od roku 1981 do roku 1984 o více než 22 %, počet telat odchovaných ve sdruženích vzrostl ve stejném období téměř o 26 %.

Zvýšil se významně také počet kooperačních sdružení specializovaných na odchov jalovic, která v ČSSR v roce 1983 odchovála o 23 % více jalovic než v roce 1980.

I. Kooperační sdružení v československém zemědělství podle jednotlivých typů

Typ družení	Počet kooperační sdružení			
	1981	1982	1983	1984
1. Specializovaná na: pořiz. a využ. mech. z toho opravárenství a zajišť. náhr. dílů	81 35	63 30	65 37	61 37
poskliz. úpr. a sklad. ovoce a zeleniny poskliz. úprv. a skladování brambor výr. úsušků a tvarovaných krmiv	4 16 128	4 20 126	4 21 120	4 23 115
Celkem	231	213	210	203
výkrm prasat výkrm skotu odchov telat odchov jalovic chov dojníc	12 10 44 25 5	12 8 48 37 5	9 6 50 37 5	7 6 54 36 1
Celkem	90	110	107	104
Specializovaná úhrnem	327	323	317	308
2. Specializovaná se širší činností: společná RV na více kat. skotu na více odv. ŽV	8 3 10	3 3 10	— 3 11	— 3 12
Celkem	21	16	14	15
3. S více činnostmi základní ŽV výrobní RV odvětví	21 7	21 7	18 6	20 5
Celkem	28	28	24	25
Kooperační sdružení úhrnem	375	368	355	347

Pramen: Výkazy o společných zemědělských podnicích a zemědělských kooperačních sdruženích, FSÚ 1981, 1982, 1983, 1984

Měrná jednotka	Objem výkonů				
	1980	1981	1982	1983	<u>1983</u> 1980
×	×	×	×	×	×
množství sklad. výrobků v t	4 135 44 863	1 500 61 544	4 623 70 792	2 587 71 281	0,625 1,588
výr. úsušků v t krmiv	221 786 165 953	206 618 179 172	185 466 151 901	198 017 166 461	0,892 1,003
×	×	×	×	×	×
nákup jat. zvířat v t ž. h.	8 106 2 890	9 244 3 961	10 337 3 646	9 477 2 836	1,169 0,981
poč. odchov. ks	89 487	116 358	116 578	112 633	1,258
počet kusů ve spol. chovech	21 079 7 206	30 944 8 379	23 295 8 854	26 013 865	1,234 0,120
×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×
HPRV v tis. Kčs	32 689	324 793	—	—	—
×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×
výroba v t: ovoce zelenina	3 560 23 408	1 847 20 659	8 287 21 247	14 423 17 189	4 051 0,734
×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×

Zvyšuje se také objem výkonů kooperačních sdružení se širší činností v živočišné výrobě, a to jak kooperačních sdružení rozvíjejících více odvětví živočišné výroby, tak sdružení společně provozujících více kategorií skotu.

Pozoruhodný rozvoj zaznamenávají v posledních letech kooperační sdružení na posklizňovou úpravu a skladování brambor, jejichž počet vzrostl od roku 1981 do roku 1984 o více než 43 % a množství skladovaných brambor o 59 %.

Významně vzrostla také váha kooperačních sdružení s více činnostmi se základním odvětvím výroby ovoce, která v roce 1983 vyrobila čtyřikrát více ovoce než v roce 1980. V těchto sdruženích jsou nejvýznamněji zastoupeny podniky navazujícího zpracovatelského průmyslu a také obchod ovocem a zeleninou.

Postupně roste počet a význam kooperačních sdružení specializovaných na opravárenskou činnost a na zajišťování a renovaci náhradních dílů.

Soudím proto, že nejsou opodstatněny pochybnosti a skepse, projevující se v posledním období v názorech na možnosti a perspektivy kooperačních sdružení a opírající se zřejmě především o pokračující snižování jejich počtu.

Počet kooperačních sdružení se od roku 1981 do roku 1984 celkově snížil o 28 sdružení (58 sdružení zakončilo činnost a 30 nových bylo založeno — tab. I).

Největší úbytek zaznamenala kooperační sdružení specializovaná na společné pořizování a využívání zemědělské techniky (20) a kooperační sdružení specializovaná na sušení a na výrobu tvarovaných krmiv. Snižování počtu prvních je v přímém vztahu k tomu, že většina zemědělských podniků je dnes schopna sama si pořídit a také efektivně využívat soudobou techniku, úbytek druhých je podmíněn především energetickou bariérou.

Snižování počtu některých kooperačních sdružení se zemědělskou výrobní činností (výkrm prasat — 5, výkrm skotu — 4, chov dojníc — 5) je vyvoláváno převážně problémy spojenými se zajišťováním očekávaných výhod ze společné činnosti pro všechny členské organizace sdružení. Tyto problémy jsou podmíněny z velké části subjektivními faktory a také některými dlouhodobě působícími věcnými problémy této formy mezipodnikové spolupráce v zemědělství.

Přesto je žádoucí, aby kooperačních sdružení jako organizační formy realizace koncepce koncentrace a specializace bylo využíváno všude tam, kde jsou k tomu vhodné podmínky, tedy nejen v oblastech, kde hospodaří plošně menší JZD a zemědělské podniky s nedostatečnými výrobními zdroji pro efektivní koncentraci a specializaci některých odvětví výroby nebo služeb, ale také všude tam, kde jsou zemědělské podniky ochotny využívat této formy spolupráce.

Je proto třeba, aby zemědělské podniky a okresní zemědělské správy přehodnotily přijaté koncepce prohlubování specializace a koncentrace výroby a v nových podmínkách rozhodly, které záměry budou realizovány podnikově a které je účelné řešit po linii kooperace.

Největší perspektivu mají především kooperační sdružení různých typů při realizaci koncepce koncentrace a specializace v chovu skotu, zejména pak při zabezpečování velkovýrobní organizace v chovu skotu v územním rámci kooperačních obvodů.

Možností a předností kooperačních sdružení nebylo dosud v potřebné míře využito ani v odvětvích výroby, posklizňové úpravy a skladování brambor,

ovoce a zeleniny. Měla by být podporována zakladatelská aktivita těchto sdružení v oblasti zpracování nestandardních, příp. nadbytečných výrobků uvedených odvětví včetně realizace finálních produktů.

Kooperační sdružení mají i nadále perspektivu při zajišťování různých služeb zejména v podmínkách nedostatečně a nekvalitně fungujících státních organizací služeb. V těchto souvislostech je v posledních letech velmi aktuální nejen problematika opravárenství, renovace součástí a zajišťování náhradních dílů, ale také rozvíjení stavební činnosti.

Na bázi kooperačních sdružení je možno organizovat a efektivněji rozvíjet také různé formy přidružené výroby.

Problematika efektivnosti vynakládané společenské práce nekončí výrobou zemědělských surovin, ale výrobou, realizací, případně i spotřebou užitečných hodnot vyráběných na bázi surovin ze zemědělství. Koncepce vytváření nových výrobně organizačních struktur v ZPoK by neměly být proto uzavírány horizontálně, ale měly by sledovat žádoucí vertikální vazby a vyústit v návrhy na vytváření zemědělsko-průmyslových komplexů různých typů (Ledl a kol. 1981, Rubík 1978).

Za perspektivní formu organizace výrobní základny v zemědělsko-potravinářském komplexu se širokými možnostmi rozvoje již v osmé pětiletce pokládám zejména výrobkově organizovaná zemědělsko-průmyslová sdružení, jejichž širší rozvoj by měl navázat na zkušenosti prvních modifikací sdružení tohoto typu se zaměřením na výrobu a zpracování vajec nebo drůbeže, které prokázaly, že jsou pro všechny partnery potřebnou a také ekonomicky efektivní formou spolupráce při současném naplňování celospolečenských zájmů.

Za velmi aktuální pro období osmé pětiletky pokládám rozvoj zemědělsko-průmyslových sdružení podniků působících v rámci výrobních vertikál zeleniny a ovoce, a to nejen proto, že úroveň koncentrace výroby na tato odvětví specializovaných zemědělských podniků, společných zemědělských podniků i kooperačních sdružení umožňuje efektivní rozvíjení hlubších vertikálních vztahů, ale také proto, že vhodně ekonomicky založená vertikální spolupráce tohoto typu může podstatně přispět k řešení prohlubujících se problémů v této oblasti a zabránit narůstajícím ztrátám společenské práce vynakládané v těchto odvětvích výroby potravin.

Úspěšný rozvoj kooperačních sdružení různých typů předpokládá především, že budou uznána za racionální a dlouhodobě působící formu organizace výrobní základny v ZPoK, že bude pro ně vytvořeno potřebné morální a ekonomické klima a současně jim bude příslušnými články státního řízení zemědělství poskytována účinná pomoc při řešení všech věcných problémů v oblasti ekonomiky, organizace a řízení a také právní úpravy vztahů mezi členskými podniky sdružení.

NÁMĚTY K ŠIRŠÍMU VYUŽÍVÁNÍ JEDNODUCHÝCH FOREM MEZIPODNIKOVÉ SPOLUPRÁCE V ZEMĚDĚLSTVÍ

Jednoduché formy mezipodnikové spolupráce se v zemědělství jednoznačně prosadily a zaznamenávají v posledních letech velmi dynamický rozvoj.

Počet smluv o spolupráci tohoto typu se v letech 1981—1984 zvýšil z 890 na 1302, tedy o více než 46 %, přičemž největší dynamiku zaznamenává spolupráce ve výrobě úsušků a tvarovaných krmiv v podnikových zařízeních

II. Jednoduché formy mezipodnikové spolupráce v československém zemědělství

Druh činností	Počet smluv				Měrná jednotka	Objem výkonů				
	1981	1982	1983	1984		1980	1981	1982	1983	$\frac{1983}{1980}$
Dvouletý pastevní odchov jalovic	313	362	414	464	odchov. kusy	42 663	57 284	68 187	78 655	1,84
Dodávky zvířat do podnikových velkokapacitních objektů:										
telat	161	150	192	209	dodané kusy	63 899	88 428	86 769	99 341	1,55
zást. skotu	107	106	150	167		30 815	42 436	52 250	57 756	1,87
březích jalovic	130	119	132	171		16 672	18 675	25 366	24 614	1,48
Výroba úsušků a tvar. krmiv v podn. zařízeních	179	215	206	291	t úsušků t krmiv	95 572 118 702	108 554 168 278	122 109 170 471	130 948 172 866	1,37 1,46
Počet smluv celkem	890	952	1094	1302	×	×	×	×	×	×

Pramen: Výkazy o společných zemědělských podnicích a zemědělských kooperačních sdruženích
FSÚ 1981, 1982, 1983, 1984

(62,6 %), v dodávkách zástavového skotu do podnikových velkokapacitních výkrmů (56 %) a spolupráce při dvouletém pastevním odchovu jalovic (48,2 %).

Výrazněji než počet smluv se zvýšil objem výkonů podniků v rámci jednoduché formy mezipodnikové spolupráce. Tak např. počet kusů dodaného zástavového skotu se v letech 1980—1983 zvýšil o 87 %, pastevně bylo odchováno o 84 % více jalovic, v podnikových velkokapacitních teletnicích bylo na bázi jednoduchých forem spolupráce odchováno o 55 % více telat, po této linii bylo dodáno o 48 % více březích jalovic do podnikových velkokapacitních objektů, bylo vyrobeno o 46 % více tvarovaných krmiv a o 37 % více úsůšků (tab. II).

Možnosti využití jednoduchých forem mezipodnikové spolupráce, jejichž ekonomický režim je založen na smluvně přesně vymezených cenových podmínkách, zahrnujících zpravidla cenové preference, které si partneři poskytují, a také různé formy garancí, příp. i sankcí, které stimulují kvalitativní parametry dodávaných výrobků, činností nebo služeb, jsou velmi široké.

Jednoduchá forma mezipodnikové spolupráce je vedle dosud uvedených oblastí spolupráce využívána v rámci těch kooperačních sdružení s více činnostmi působících v širším územním rámci, ve kterých nejsou sdružovány prostředky členských organizací k pořizování společných výrobních prostředků a ke společné činnosti je využíváno podnikových objektů a zařízení kooperujících podniků.

Jednoduchá forma spolupráce je základem právních a ekonomických vztahů mezi jednotlivými podniky zemědělské prvovýroby a podnikem zpracovatelského průmyslu v rámci zemědělsko-průmyslových sdružení na výrobu a zpracování vajec a na výrobu a zpracování drůbeže, která v současném období v ČSR působí.

Této formy mezipodnikové spolupráce může být využito také při rozvíjení produkčních a technologických systémů, ať už je jejich nositelem progresivní zemědělský podnik nebo kooperační sdružení.

Na bázi jednoduché formy kooperace by mohly být rozvíjeny vztahy mezi podniky výrobně ekonomicky a vědeckotechnicky silnými a podniky ostatními, ať už by spolupráce směřovala k plošnému využívání nejnovějších poznatků vědy a techniky a zkušeností progresivních zemědělských podniků, nebo k organizačně ekonomickému posilování zaostávajících podniků.

Posílení zainteresovanosti progresivních podniků na rozvíjení takové spolupráce by zřejmě vyžadovalo doplnit dosud využívané nástroje ekonomických vztahů mezi spolupracujícími podniky (ceny, preference, sankce) o nástroje typu: podíl na spoluprací vyvolaném přírůstkem produkce, podíl na přírůstku zisku, podíly zainteresovaných pracovníků vedoucího podniku na zvýšených hospodářských výsledcích kooperujících podniků apod.

ZÁVĚR

Kooperace má podstatný vliv na ekonomiku spolupracujících zemědělských podniků, kterým účelná a prosperující společně provozovaná činnost přináší významný duchodový efekt.

Neprosadila se dosti široce propagovaná kooperační sdružení pro společné plánování a provozování rostlinné výroby, nepotvrdily se předpoklady, že potřeby dalšího rozvoje koncentrace a specializace povedou k širokému rozvíjení komplexních kooperačních sdružení.

Přes dílčí kladné výsledky nebylo předpokládaného efektu dosaženo v činnosti kooperačních rad ustavených v kooperačních obvodech. Prokázalo se, že jejich možnosti jsou omezené, pokud nejsou vybaveny ekonomickými nástroji, kterými by mohly realizaci svých rozhodnutí ekonomicky stimulovat.

Neprosadily se zatím také koncepce přisuzující velký význam rozvoji komplexních kooperačních sdružení v rámci kooperačních obvodů, ani kooperačních sdružení územního charakteru s víceúčelovým až komplexním zaměřením činnosti. V podmínkách, kdy kooperační činnost je rozvíjena na bázi dílčích kooperačních smluv mezi členskými podniky, aniž by na úrovni kooperačního sdružení obvodu byly centralizovány potřebné rozhodovací a řídicí pravomoci a ekonomické zdroje, mají orgány sdružení omezené možnosti účinně ovlivňovat rozvoj výrobní kooperace členských podniků.

Osvědčila se a perspektivu dalšího rozvoje v letech osmé pětiletky mají kooperační sdružení specializovaná na odchov telat a jalovic a také sdružení zabezpečující velkovýrobní organizaci chovu skotu v územním rámci kooperačních obvodů.

Možností a předností kooperačních sdružení nebylo dosud využito v potřebné míře ani v odvětvích výroby, posklizňové úpravy a skladování brambor, ovoce a zeleniny. Měla by být podporována zakladatelská aktivita těchto sdružení v oblasti zpracování nestandardních příp. nadbytečných výrobků uvedených odvětví, včetně realizace finálních produktů.

Kooperační sdružení mají perspektivu také v oblasti opravárenství zemědělské techniky, v renovaci součástek a zajišťování náhradních dílů.

Jako perspektivní formu organizace výrobní základny v ZPoK se širokými možnostmi rozvoje již v osmé pětiletce je nutno podporovat zakládání výrobně organizovaných zemědělsko-průmyslových sdružení nejen v odvětvích výroby vajec a jatečné drůbeže jako dosud, ale také v rámci výrobních vertikál zeleniny a ovoce.

Velmi široké možnosti využití mají jednoduché formy mezipodnikové spolupráce v zemědělství. Vedle dosud využívaných oblastí je možno uplatnit tuto formu kooperace při rozvíjení produkčních a technologických systémů, při rozvíjení spolupráce mezi podniky výrobně ekonomicky a vědeckotechnicky silnými a podniky ostatními, ať už by spolupráce směřovala k plošnému využívání nejnovějších poznatků vědy a techniky a zkušeností progresivních zemědělských podniků, nebo k organizačně ekonomickému posilování zaostávajících podniků.

Dosud využívané nástroje ekonomických vztahů mezi partnery jednoduché formy spolupráce — ceny, preference, sankce — by bylo nutno doplnit o nástroje typu: podíl na spolupráci vyvolaném přírůstkem produkce, podíl na přírůstků zisku, podíly zainteresovaných pracovníků vedoucího podniku na zvýšených hospodářských výsledcích kooperujících podniků apod.

Literatura

DIVILA, E.: Nové tendence v zespolenštění družstevní zemědělské výroby. Nová Mysl, 1979, č. 10.

DOSTÁLOVÁ, J.: Úloha vědeckotechnického pokroku v rozvoji společenské dělby práce a kooperace v rámci zemědělsko-potravinářského komplexu. In: Kabrhel a kol.: Úloha zemědělství v budování rozvinuté socialistické společnosti. Praha, Horizont 1980.

KUNC, J. a kol.: Koncentrace, specializace a kooperace v zemědělství. Praha, SZN 1974.

MARX, K.: Kapitál, sv. I. Praha, SZN 1954.

MATOUŠKOVÁ, J.: Zásady vytváření vyšších hospodářských celků. Politická ekonomie, 1980, č. 3.

LEDL, C. a kol.: Ekonomické problémy kooperace a integrace v zemědělsko-potravinářském komplexu. [Výzkumná zpráva.] Praha, VŠZ 1981.

PALÁŠTHY, E. – LIPTÁK, M.: Nové formy organizace výrobně-technické základny v poľnohospodárstve. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.

PÍČ, J.: Objektívni predpoklady rozvoje mezipodnikové kooperace. In: Sborník PEF VŠZ v Praze. Praha, VŠZ 1978.

PÍČ, J. – ŠPIRK, L.: Problémy zavádění chovrasčotu v JZD a státních statcích a základní směry řešení ekonomických problémů různých forem spolupráce v ČSSR. [Výzkumná zpráva.] Praha, VŠZ 1982.

PÍČ, J. – ŠPIRK, L.: Zdokonalování ekonomiky socialistických zemědělských podniků a kooperačních a integračních sdružení v ZPoK v ČSSR. [Záverečná zpráva.] Praha, VŠZ 1984.

RUBÍK, I.: Zemědělsko-průmyslová kombinace. Praha, Svoboda 1978.

ŠPIRK, L. a kol.: Analýza ekonomických problémů různých typů mezipodnikové spolupráce bez vzniku nové organizace a hlavní směry jejich řešení. Výzkumná zpráva. Praha, VŠZ 1981.

ŠTEVKO, J.: Formy společenské organizace výroby v zemědělství. In: Ledl a kol.: Ekonomika zemědělství II. Praha, VŠZ 1981.

ŠVOBODA, K.: Problémy dalšího rozvoje kooperačních vztahů. In: Sborník PEF VŠZ v Praze. Praha, VŠZ 1976.

Proces koncentrace a specializace a rozvoj kooperačních vztahů v zemědělství v období 7. pětiletky. FMZVŽ 1980.

Došlo dne 30. 5. 1984

ŠPIRK L., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchbát

Shrnutí dosavadních výsledků mezipodnikové spolupráce bez vzniku nové organizace a náměty na její další rozvoj

Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 10, s. 793–806. — 2 tab., lit. 15, res. čes., rus., angl.

zemědělství, mezipodniková spolupráce, kooperační sdružení, analýza vývoje, teoretická pojednání

Článek se zabývá aktuálními otázkami a perspektivami dalšího vývoje horizontální kooperace v ČSSR. Autor dokládá v obecné rovině ekonomický přínos kooperace, formuluje a rozvíjí kategorii důchodový efekt kooperace a uvádí základní problémy dosavadního vývoje kooperačních sdružení se zvláštním zřetelem na ty formy, které se v praxi proti očekávání neprosadily. Výsledky kooperačních sdružení prokázaly, že tato sdružení jsou vhodnou cestou k realizaci záměrů koncentrace a specializace zemědělské výroby i služeb pro zemědělské podniky. Stat přináší náměty na širší využívání formy kooperačních sdružení v horizontálních vztazích a zemědělsko-průmyslových sdružení ve vertikálních vztazích a stručné zhodnocení přínosu jednoduché formy spolupráce v zemědělství a návrhy na její širší využití v zemědělské praxi.

Обобщение результатов межхозяйственного сотрудничества без возникновения новой организации и предложения по его дальнейшему развитию

Zeměd. Ekon., 30, 1984, № 10, с. 793—806. — 2 табл., лит. 15, рез. чешск., русск., англ.

сельское хозяйство, межхозяйственное сотрудничество, кооперативные объединения, анализ развития, теоретическая трактовка

В статье рассматриваются актуальные вопросы и перспективы развития горизонтальной кооперации в ЧССР. Автор приводит в общих чертах экономический вклад кооперации, формулирует и описывает категории побочный эффект кооперации, излагает основные проблемы кооперативных объединений с особым учетом тех форм, которые на практике себя не оправдали. Как показывают результаты кооперативных объединений, они представляют желательный путь к целям концентрации и специализации с/х производства и обслуживания для с/х предприятий. Статья приводит предложения по расширенному применению формы кооперативных объединений по горизонтальным отношениям и агро-промышленных объединений по вертикальным отношениям; вкратце обобщается вклад упрощенной формы сотрудничества в сельское хозяйство, рекомендуется и ее более широкое применение в с/х практике.

ŠPIRK L., University of Agriculture, 160 21 Praha-Suchdol

Summary of the Current Results of Farm Co-operation without Forming a New Organisation, with Subjects for its Further Development

Zeměd. Ekon., 30, 1984, No. 10, pp. 793—806. — 2 tabs, refs 15, summaries in cs, ru, en

agriculture, farm co-operation, co-operative association, analysis of development, theoretical treatise

The topical problems and prospects of further development of horizontal co-operation in the CSSR are dealt with. Economic contribution of co-operation in general terms is documented, category of co-operation income effect is formulated and explained and basic problems of the current development of co-operative associations are stated with particular attention to those forms which have not, contrary to all expectations, proved successful in practice. The results of co-operative associations have proved that these associations are a suitable way towards realization of the targets of concentration and specialisation of agricultural production as well as of services to agricultural farms. Subjects for more extensive exploitation of the form of co-operative associations in horizontal relations and agroindustrial associations in vertical relations are given, as well as a brief evaluation of the contribution of a simple form of co-operation in agriculture with themes for its broader application in agricultural practice.

Adresa autora:

Doc. ing. Ludvík Špírk, CSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha 6-Suchdol

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství
PŘÍLOHA ČÍSLA 10 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

10-11

1984

ROZVOJ JZD

Počet JZD a průměrná výměra společné zemědělské půdy 1 JZD
(stav k 1. 1.)

Území, kraj	Počet JZD					Průměrná výměra společné zemědělské půdy v ha				
	1960 ¹⁾	1971	1976	1981	1984	1960 ¹⁾	1971	1976	1981	1984
ČSSR	10 816	6 200	2 206	1 722	1 697	420	638	1 920	2 486	2 526
ČSR	8 133	4 298	1 421	1 084	1 061	355	580	1 824	2 421	2 465
SSR	2 683	1 902	785	638	636	620	767	2 093	2 596	2 628
Středočeský	1 250	625	216	169	169	372	695	2 074	2 664	2 668
Jihočeský	1 329	560	217	175	170	310	672	1 835	2 319	2 383
Západočeský	748	331	139	91	90	403	650	1 596	2 398	2 419
Severočeský	584	192	73	58	57	338	643	1 741	2 111	2 128
Východočeský	1 563	860	287	227	218	316	515	1 570	2 032	2 110
Jihomoravský	1 714	1 200	359	264	257	388	527	1 822	2 531	2 580
Severomoravský	945	530	130	100	100	370	510	2 250	2 983	2 972
Západoslovenský	954	796	333	247	243	740	824	2 103	2 861	2 902
Středoslovenský	834	456	206	179	181	526	798	2 135	2 584	2 629
Východoslovenský	895	650	246	212	212	580	676	2 045	2 297	2 312

¹⁾ stav k 31. 12.

Území, kraj	Půda JZD vč. záhumenků								Zemědělská půda záhumenků	
	zemědělská				orná					
	1960 ¹⁾	1971	1981	1984	1960 ¹⁾	1971	1981	1984	1971	1984
ČSSR	4 903	4 242	4 382	4 379	3 660	3 228	3 253	3 258	289	92
ČSR	3 099	2 660	2 665	2 650	2 430	2 131	2 167	2 164	166	35
SSR	1 804	1 582	1 717	1 729	1 230	1 097	1 086	1 094	123	57
Středočeský	495	455	453	453	425	393	397	399	21	2
Jihočeský	436	397	410	408	309	291	311	312	21	3
Západočeský	316	225	219	219	225	165	167	167	9	1
Severočeský	207	129	124	123	155	105	101	100	6	2
Východočeský	531	473	469	466	408	368	367	367	30	6
Jihomoravský	730	686	680	675	609	572	577	573	54	12
Severomoravský	384	295	310	306	299	237	247	246	25	9
Západoslovenský	774	719	728	725	652	611	628	627	63	19
Středoslovenský	473	391	484	498	232	192	183	189	27	22
Východoslovenský	557	472	505	506	346	294	275	278	33	16

¹⁾ stav k 31. 12.

Podíl socialistického sektoru a JZD (vč. záhumenků) na výměře zemědělské půdy celkem
(stav. k 1. 1.)

v %

Území, kraj	1960 ¹⁾		1971		1976		1981		1984	
	soc. sektor	JZD	soc. sektor	JZD	soc. sektor	JZD	soc. sektor	JZD	soc. sektor	JZD
ČSSR	88,0	67,5	90,0	60,3	94,2	63,5	95,7	64,8	95,8	64,9
ČSR	92,5	68,5	94,4	60,2	95,9	61,1	96,2	61,9	96,1	61,7
SSR	80,5	65,8	82,5	60,5	91,1	67,8	94,8	69,9	95,3	70,5
Hl. m. Praha	88,0	—	87,4	—	90,7	—	90,4	—	90,2	—
Středočeský	94,7	69,4	96,4	65,1	97,1	67,3	97,1	67,0	97,0	67,1
Jihočeský	92,2	70,7	95,6	65,3	97,6	68,2	97,8	70,1	97,7	70,2
Západočeský	94,7	58,8	96,6	42,5	97,9	42,9	97,8	42,5	97,8	42,6
Severočeský	93,5	48,8	95,4	31,8	95,7	32,4	95,8	31,9	95,9	31,9
Východočeský	92,2	76,3	94,3	69,4	95,9	69,1	96,2	69,9	95,8	69,5
Jihomoravský	91,9	77,8	93,7	74,3	95,6	74,7	95,8	75,2	95,8	74,8
Severomoravský	89,0	64,8	89,3	51,7	91,9	53,8	93,2	56,4	92,9	55,8
Západoslovenský	93,0	75,8	93,8	72,5	96,0	74,4	96,6	74,8	96,7	74,8
Středoslovenský	67,8	55,0	70,6	48,6	83,5	59,3	92,1	65,5	93,5	67,1
Východoslovenský	78,5	64,7	80,4	57,6	92,7	67,8	95,3	68,0	95,4	68,2

¹⁾ stav k 31. 12.

Vybavenost JZD hlavními mechanizačními prostředky
(stav k 1. 1.)

Ukazatel	Měrná jednotka	ČSSR			ČSR			SSR		
		1976	1981	1984	1976	1981	1984	1976	1981	1984
Počet traktorů celkem	ks	93 487	90 452	89 253	65 801	65 796	64 381	27 686	24 656	24 872
z toho kolových	ks	83 285	82 920	82 493	59 615	61 304	60 267	23 670	21 616	22 226
Celkový výkon motorů traktorů	tis. kW	3 719	4 242	4 416	2 523	2 930	3 035	1 196	1 312	1 381
Průměrný výkon motoru traktoru	kW	39,8	46,9	49,5	38,3	44,5	47,1	43,2	52,2	55,5
Zemědělská půda na 1 traktor	ha	45,3	47,3	48,0	39,4	39,9	40,6	59,4	67,2	67,2
Počet nákladních automobilů	ks	13 090	21 753	24 791	7 230	12 914	14 910	5 860	8 839	9 881
Zemědělská půda na 1 nákladní automobil	ha	323,6	196,8	172,9	358,6	203,2	175,4	280,4	187,4	169,1
Počet sklízecích obilních mlátiček	ks	12 640	11 274	11 733	8 478	7 511	7 835	4 162	3 763	3 898
Plocha zrnin ¹⁾ na 1 sklízecí obilní mlátičku	ha	142,5	157,7	147,0	145,4	163,5	150,7	136,4	146,2	139,6
Počet sklízeců brambor	ks	3 244	3 584	3 242	2 769	2 848	2 613	475	736	629
Plocha brambor na 1 sklízeč	ha	42,6	34,5	38,4	38,5	31,9	34,8	66,8	44,5	53,3
Počet sklízeců řepy	ks	2 664	2 628	2 574	1 894	1 848	1 844	770	780	730
Plocha cukrovky na 1 sklízeč	ha	62,5	64,9	64,5	62,3	66,3	64,0	63,0	61,7	65,5

¹⁾ zrniny (bez kukurice na zrna) vč. řepky

Trvale činní pracovníci JZD
(stav. k 1. 2.)

Území, kraj	Zemědělská půda na 1 trvale činného pracovníka (v ha)			Podíl žen na cel- kovém počtu trvale činných pracovníků (v %)			Podíl pracovníků v poproduktivním ¹⁾ věku na celkovém počtu trvale čin- ných pracovníků (v %)		
	1975	1980	1984	1975	1980	1984	1975	1980	1984
ČSSR	6,20	6,83	6,80	48,5	45,7	43,0	22,6	18,8	16,0
ČSR	6,30	7,05	7,16	50,7	47,1	44,3	23,2	18,4	15,0
SSR	6,05	6,50	6,30	45,0	43,7	41,2	21,7	19,4	17,5
Středočeský	6,68	7,41	7,68	50,9	47,0	43,3	27,8	23,5	18,6
Jihočeský	7,90	9,27	9,47	49,5	46,4	43,9	21,5	17,0	15,3
Západočeský	8,11	8,91	9,27	51,5	48,9	46,3	23,5	19,9	16,7
Severočeský	6,08	6,58	6,67	43,5	40,3	39,2	17,2	13,0	11,4
Východočeský	6,36	7,04	7,16	48,2	45,0	42,2	24,6	19,9	16,7
Jihomoravský	5,38	6,11	6,13	52,9	48,9	45,6	23,0	17,9	13,9
Severomoravský	5,47	6,01	5,98	52,0	48,4	47,0	19,6	13,7	11,0
Západoslovenský	5,54	6,09	6,15	41,6	40,2	38,5	20,1	16,6	15,4
Středoslovenský	6,55	7,03	6,59	48,6	46,6	42,8	25,4	23,5	19,8
Východoslovenský	6,46	6,65	6,25	47,7	46,6	43,5	21,2	20,1	18,6

¹⁾ u mužů 60 a více let, u žen 55 a více let

Trvale činní pracovníci JZD podle druhů činnosti

Ukazatel	ČSSR		ČSR		SSR	
	1975	1983	1975	1983	1975	1983
Průměrný evidenční počet pracovníků						
Manuální pracovníci:						
v rostlinné výrobě	242 979	155 199	137 929	85 065	105 050	70 134
z toho traktoristé						
a kombajnéri	72 364	66 317	46 924	42 497	25 440	23 820
v živočišné výrobě	197 812	176 543	124 063	106 198	73 749	70 345
v přidružené výrobě	25 959	43 440	14 219	17 761	11 740	25 679
řidiči nákladních aut						
a závozníci	17 224	24 395	8 279	12 219	8 945	12 176
v ostatních činnostech ¹⁾	84 678	106 777	54 390	66 541	30 288	40 236
Manuální pracovníci celkem	568 652	506 354	338 880	287 784	229 772	218 570
Technicko-hospodářští						
pracovníci	68 698	81 874	43 666	51 958	25 032	29 916
Ostatní pracovníci	20 468	27 379	11 358	15 074	9 110	12 305
Trvale činní pracovníci celkem	657 818	615 607	393 904	354 816	263 914	260 791
Podíl na celkovém počtu trvale činných pracovníků v %						
Manuální pracovníci:						
v rostlinné výrobě	36,9	25,2	35,0	24,0	39,8	26,9
z toho traktoristé						
a kombajnéri	11,0	10,8	11,9	12,0	9,6	9,1
v živočišné výrobě	30,1	28,7	31,5	29,9	27,9	27,0
v přidružené výrobě	4,0	7,1	3,6	5,0	4,5	9,8
řidiči nákladních aut						
a závozníci	2,6	4,0	2,1	3,4	3,4	4,7
v ostatních činnostech ¹⁾	12,9	17,3	13,8	18,8	11,5	15,4
Manuální pracovníci celkem	86,5	82,3	86,0	81,1	87,1	83,8
Technicko-hospodářští						
pracovníci	10,4	13,3	11,1	14,6	9,5	11,5
Ostatní pracovníci	3,1	4,4	2,9	4,3	3,4	4,7
Trvale činní pracovníci celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹⁾ tj. pracovníci v dílnách a řemeslníci, ve stavebních četách a skupinách a ostatní manuální pracovníci

Území, kraj	Obiloviny			Řepka			Cukrovka		
	průměr let		1983	průměr let		1983	průměr let		1983
	1976 až 1980	1981 až 1983		1976 až 1980	1981 až 1983		1976 až 1980	1981 až 1983	
ČSSR	3,99	4,17	4,54	2,14	2,25	2,66	34,10	33,93	29,40
ČSR	3,88	4,15	4,54	2,26	2,40	2,87	34,91	34,44	29,57
SSR	4,18	4,22	4,55	1,95	1,92	2,18	32,02	32,68	29,00
Středočeský	3,86	4,01	4,51	2,15	2,18	2,70	32,53	29,89	28,28
Jihočeský	3,36	3,57	3,92	2,00	2,31	3,00	24,44	31,76	20,89
Západočeský	3,40	3,64	3,98	2,12	2,40	2,98	38,16	—	—
Severočeský	3,64	4,07	4,47	1,92	2,26	2,65	32,89	33,90	33,10
Východočeský	3,86	4,13	4,52	2,33	2,47	2,95	35,78	31,18	27,64
Jihomoravský	4,32	4,65	4,89	2,41	2,45	2,79	35,50	36,88	28,88
Severomoravský	4,06	4,39	5,03	2,37	2,58	2,87	37,10	40,60	33,45
Západoslovenský	4,76	4,70	5,14	2,20	2,05	2,37	32,25	33,43	29,62
Středoslovenský	3,55	3,70	4,11	1,96	1,80	2,08	29,53	27,99	25,19
Východoslovenský	3,23	3,37	3,42	1,77	1,83	2,04	32,18	30,97	27,65

Území, kraj	Brambory			Víceleté píceň na o. p.			Seno z trvalých luk		
	průměr let		1983	průměr let		1983	průměr let		1983
	1976 až 1980	1981 až 1983		1976 až 1980	1981 až 1983		1976 až 1980	1981 až 1983	
ČSSR	17,81	18,47	16,94	7,75	8,78	9,45	4,13	4,60	4,82
ČSR	19,22	19,31	17,50	7,96	8,92	9,59	4,50	4,96	5,23
SSR	13,73	16,20	15,40	7,26	8,45	9,08	3,43	3,96	4,07
Středočeský	16,14	16,92	15,55	7,21	7,74	8,91	3,47	3,89	4,45
Jihočeský	19,34	18,94	18,47	8,23	9,35	11,07	4,90	5,26	5,81
Západočeský	18,33	18,68	17,21	7,42	8,48	10,34	4,88	5,09	5,83
Severočeský	18,47	17,95	16,66	6,46	7,57	8,36	4,20	4,87	4,96
Východočeský	21,27	21,26	18,79	8,54	9,45	9,59	4,90	5,33	5,29
Jihomoravský	20,12	19,72	16,09	8,03	9,13	8,90	3,90	4,53	4,46
Severomoravský	18,31	20,84	19,89	8,79	10,29	10,45	4,18	4,80	4,76
Západoslovenský	11,24	12,04	11,16	7,96	8,91	9,50	2,45	2,80	2,74
Středoslovenský	14,52	16,45	15,42	6,31	8,14	8,92	3,85	4,46	4,57
Východoslovenský	13,67	16,95	16,26	6,62	7,73	8,36	3,32	3,70	3,91

Průměrná roční dojivost 1 krávy a průměrná roční snáška 1 slepice v JZD

Území, kraj	Průměrná roční dojivost 1 krávy v litrech					Průměrná roční snáška 1 slepice v kusech				
	1975	1980	1981	1982	1983	1975	1980	1981	1982	1983
ČSSR	2842	3130	3139	3144	3431	239	250	254	250	253
ČSR	2854	3155	3150	3176	3524	242	258	266	253	250
SSR	2811	3074	3116	3071	3227	234	237	239	246	257
Středočeský	2707	3079	3042	3009	3354	234	258	269	256	242
Jihočeský	2694	2881	2893	2824	3270	219	226	230	242	241
Západočeský	2748	2966	3061	3070	3451	235	248	212	224	216
Severočeský	2892	3171	3113	3135	3451	—	—	—	—	—
Východočeský	2979	3277	3257	3357	3695	241	252	260	253	243
Jihomoravský	3012	3317	3322	3366	3673	248	260	268	252	253
Severomoravský	2809	3227	3190	3282	3591	247	268	273	255	255
Západoslovenský	3014	3472	3541	3459	3624	233	251	246	255	260
Středoslovenský	2656	2839	2853	2835	2972	242	235	241	254	267
Východoslovenský	2583	2599	2628	2621	2782	223	216	222	219	236

Produkce mléka a masa (hovězího, telecího, vepřového) v JZD na 1 ha zemědělské půdy

Území, kraj	Mléko v litrech					Maso v kg ž. hm.				
	1975	1980	1981	1982	1983	1975	1980	1981	1982	1983
ČSSR	787	896	913	916	1008	206	227	228	204	210
ČSR	918	1029	1036	1045	1164	217	242	242	217	226
SSR	578	687	717	714	763	187	202	207	183	186
Středočeský	858	966	967	956	1074	223	251	248	227	231
Jihočeský	840	943	955	933	1084	180	201	199	176	184
Západočeský	872	974	1005	1004	1128	187	203	201	176	176
Severočeský	807	881	865	879	979	213	203	206	191	192
Východočeský	1089	1200	1200	1231	1352	208	235	228	206	219
Jihomoravský	901	996	1010	1027	1127	237	266	277	247	256
Severomoravský	974	1153	1152	1182	1303	254	289	281	248	269
Západoslovenský	694	870	894	885	944	253	295	294	262	262
Středoslovenský	527	609	640	641	686	139	142	149	131	139
Východoslovenský	456	505	534	537	576	134	129	134	118	121

Hrubá zemědělská produkce JZD na 1 ha zemědělské půdy
(ve stálých cenách roku 1980)

v Kčs

Území, kraj	Hrubá zemědělská produkce			v tom					
				rostlinná			živočišná		
	průměr let		1983	průměr let		1983	průměr let		1983
	1976 až 1980	1981 až 1983		1976 až 1980	1981 až 1983		1976 až 1980	1981 až 1983	
ČSSR	13 860	14 576	15 073	6 292	6 817	7 196	7 568	7 759	7 877
ČSR	15 124	15 787	16 343	6 840	7 316	7 695	8 284	8 471	8 648
SSR	11 874	12 665	13 080	5 431	6 031	6 413	6 443	6 634	6 667
Středočeský	14 737	15 164	16 087	6 783	7 033	7 655	7 954	8 131	8 432
Jihočeský	13 232	13 842	14 647	5 873	6 239	6 861	7 359	7 603	7 786
Západočeský	12 546	13 620	14 428	5 599	5 742	6 399	6 947	7 878	8 029
Severočeský	14 664	15 675	16 129	7 905	8 626	9 005	6 759	7 049	7 124
Východočeský	15 611	16 168	16 548	6 873	7 261	7 506	8 738	8 907	9 042
Jihomoravský	16 132	17 203	17 511	7 613	8 234	8 318	8 519	8 969	9 193
Severomoravský	16 095	17 578	18 163	7 136	7 855	8 218	8 959	9 723	9 945
Západoslovenský	16 037	17 030	17 706	7 963	8 586	9 181	8 074	8 444	8 525
Středoslovenský	8 886	9 626	9 956	3 534	3 911	4 143	5 352	5 715	5 813
Východoslovenský	8 194	9 315	9 651	3 775	4 346	4 564	4 419	4 969	5 087

Finanční výsledky hospodaření JZD v ČSSR

IIX

Ukazatel	Průměr let		1980	1981	1982	1983
	1976—1980	1981—1983				
Výkony (vč. mimořádných výnosů) na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	15 021	19 342	17 202	17 556	19 501	20 968
Náklady na 1 ha zemědělské půdy celkem v Kčs	13 732	17 699	15 707	16 531	17 765	18 800
Z toho: materiální vč. služeb nemateriální povahy	8 677	11 673	10 079	10 671	11 761	12 588
mzdové a ostatní osobní	3 790	4 226	3 953	4 113	4 199	4 365
Náklady na 100 Kčs výkonů (vč. mimořádných výnosů) celkem v Kčs	91,4	91,5	91,3	94,2	91,1	89,7
Z toho: materiální vč. služeb nemateriální povahy	57,8	60,4	58,6	60,8	60,3	60,0
mzdové a ostatní osobní	25,2	21,8	23,0	23,4	21,5	20,8
Podíl materiálních nákladů vč. služeb nemateriální povahy na celkových nákladech v %	63,2	66,0	64,2	64,6	66,2	67,0
Podíl mzdových a ostatních osobních nákladů na celkových nákladech v %	27,6	23,9	25,2	24,9	23,6	23,2
Zisk na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 289	1 643	1 495	1 025	1 736	2 168
Rentabilita v % (zisk/celkové náklady)	9,4	9,3	9,5	6,2	9,8	11,5
Dotace a subvence k hospodářskému výsledku na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	276	229	220	275	213	199
Zdroje celkem na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 681	1 598	1 806	1 442	2 010	2 422
Odvody do rozpočtu národních výborů a ostatní na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	504	512	480	384	511	643
Příděly z hospodářského výsledku podnikovým fondům na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 288	1 476	1 334	1 145	1 536	1 747
Průměrná měsíční odměna 1 pracovníka v Kčs (u družstevníků čistá)	2 109	2 351	2 226	2 278	2 335	2 439

Finanční výsledky hospodaření JZD v ČSR

Ukazatel	Průměr let		1980	1981	1982	1983
	1976 – 1980	1981 – 1983				
Výkony (vč. mimořádných výnosů) na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	15 580	19 866	17 670	17 962	20 017	21 625
Náklady na 1 ha zemědělské půdy celkem v Kčs	14 078	17 990	16 062	16 729	18 087	19 167
Z toho: materiální vč. služeb nemateriální povahy	9 031	12 109	10 498	10 988	12 221	13 123
mzdové a ostatní osobní	3 796	4 131	3 913	4 031	4 109	4 254
Náklady na 100 Kčs výkonů (vč. mimořádných výnosů) celkem v Kčs	90,4	90,6	90,9	93,1	90,3	88,6
Z toho: materiální vč. služeb nemateriální povahy	58,0	61,0	59,4	61,2	61,1	60,7
mzdové a ostatní osobní	24,4	20,8	22,1	22,4	20,5	19,7
Podíl materiálních nákladů vč. služeb nemateriální povahy na celkových nákladech v %	64,1	67,3	65,4	65,7	67,6	68,5
Podíl mzdových a ostatních osobních nákladů na celkových nákladech v %	27,0	23,0	24,4	24,1	22,7	22,2
Zisk na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 502	1 876	1 608	1 233	1 939	2 458
Rentabilita v % (zisk/celkové náklady)	10,7	10,4	10,0	7,4	10,7	12,8
Dotace a subvence k hospodářskému výsledku na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	203	187	170	201	184	176
Zdroje celkem na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 864	2 165	1 885	1 583	2 206	2 707
Odvedy do rozpočtu národních výborů a ostatní na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	566	588	502	422	574	769
Příděly z hospodářského výsledku podnikovým fondům na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 348	1 601	1 393	1 229	1 679	1 896
Průměrná měsíční odměna 1 pracovníka v Kčs (u družstevníků čistá)	2 181	2 413	2 296	2 338	2 403	2 499

Finanční výsledky hospodaření JZD v SSR

Ukazatel	Průměr let		1980	1981	1982	1983
	1976 – 1980	1981 – 1983				
Výkony (vč. mimořádných výnosů) na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	14 160	18 515	16 470	16 912	18 686	19 938
Náklady na 1 ha zemědělské půdy celkem v Kčs	13 203	17 239	15 152	16 217	17 270	18 225
Z toho: materiální vč. služeb nemateriální povahy	8 130	10 986	9 422	10 169	11 036	11 749
mzdové a ostatní osobní	3 783	4 374	4 015	4 242	4 340	4 540
Náklady na 100 Kčs výkonů (vč. mimořádných výnosů) celkem v Kčs	93,2	93,1	92,0	95,9	92,4	91,4
Z toho: materiální vč. služeb nemateriální povahy	57,4	59,3	57,2	60,1	59,1	58,9
mzdové a ostatní osobní	26,7	23,6	24,4	25,1	23,2	22,8
Podíl materiálních nákladů vč. služeb nemateriální povahy na celkových nákladech v %	61,6	63,7	62,2	62,7	63,9	64,5
Podíl mzdových a ostatních osobních nákladů na celkových nákladech v %	28,7	25,4	26,5	26,2	25,1	24,9
Zisk na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	957	1 276	1 318	695	1 416	1 713
Rentabilita v % (zisk/celkové náklady)	7,3	7,4	8,7	4,3	8,2	9,4
Dotace a subvence k hospodářskému výsledku na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	390	295	299	393	259	236
Zdroje celkem na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 395	1 632	1 682	1 217	1 702	1 976
Odvody do rozpočtu národních výborů a ostatní na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	407	393	446	322	412	444
Příděly z hospodářského výsledku podnikovým fondům na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	1 193	1 280	1 243	1 012	1 311	1 514
Průměrná měsíční odměna 1 pracovníka v Kčs (u družstevníků čistá)	2 004	2 263	2 125	2 194	2 239	2 355

Složení materiálních nákladů JZD v ČSSR

Ukazatel	Náklady na 1 ha zem. půdy v Kčs			Struktura nákladů v %		
	1975	1980	1983	1975	1980	1983
Materiální náklady intenzifikační	3245	4 510	4 914	46,6	44,7	39,0
V tom náklady na:						
nakoupená osiva a sadbu	479	640	835	6,9	6,3	6,6
průmyslová hnojiva a chemické	858	1 292	1 399	12,3	12,8	11,1
ochranné prostředky	1908	2 578	2 680	27,4	25,6	21,3
krmiva a steliva						
Materiální náklady ostatní (převážně substituční) a služby nemateriální povahy	3722	5 569	7 674	53,4	55,3	61,0
Z toho náklady na:						
energií	143	281	356	2,1	2,8	2,8
pohonné látky a ostatní paliva	472	572	779	6,8	5,7	6,2
náhradní součástky a materiál						
na opravy	485	731	892	7,0	7,2	7,1
stavební materiál	333	435	655	4,8	4,3	5,2
ostatní materiál	499	982	1 603	7,2	9,7	12,7
opravy a udržování základních prostředků	226	428	525	3,2	4,2	4,2
přepravné, výkony spojů a ostatní						
výkony výrobní povahy	696	971	1 216	10,0	9,6	9,7
odpisy základních prostředků	668	870	1 189	9,6	8,6	9,4
Materiální náklady a služby nemateriální povahy celkem	6967	10 079	12 588	100,0	100,0	100,0

Složení tržeb JZD podle druhů činnosti a zisk z přidružené výroby

Ukazatel	Měrná jednotka	ČSSR			ČSR			SSR		
		1975	1980	1983	1975	1980	1983	1975	1980	1983
Tržby z výrobních činností celkem¹⁾	mil. Kčs	49 595	65 079	78 780	32 500	42 455	51 482	17 095	22 624	27 298
V tom ze: zemědělské výroby	mil. Kčs	41 270	53 123	63 212	27 583	35 781	42 764	13 687	17 342	20 448
přidružené výroby	mil. Kčs	4 855	7 074	10 779	2 919	3 832	5 710	1 936	3 242	5 069
ostatních výrobních činností	mil. Kčs	3 470	4 882	4 789	1 998	2 842	3 008	1 472	2 040	1 781
Tržby z výrobních činností na 1 ha zemědělské půdy celkem	Kčs	11 842	15 075	18 393	12 646	16 114	19 675	10 565	13 448	16 379
V tom ze: zemědělské výroby	Kčs	9 854	12 305	14 758	10 733	13 580	16 344	8 459	10 308	12 269
přidružené výroby	Kčs	1 159	1 639	2 517	1 136	1 455	2 182	1 196	1 927	3 041
ostatních výrobních činností	Kčs	829	1 131	1 118	777	1 079	1 149	910	1 213	1 069
Podíl na celkových tržbách z výrobních činností tržeb ze:										
zemědělské výroby	%	83,2	81,6	80,2	84,9	84,3	83,1	80,1	76,7	74,9
přidružené výroby	%	9,8	10,9	13,7	9,0	9,0	11,1	11,3	14,3	18,6
ostatních výrobních činností	%	7,0	7,5	6,1	6,1	6,7	5,8	8,6	9,0	6,5
Zisk z přidružené výroby na 1 ha zemědělské půdy	Kčs	.	451	591	.	372	431	.	576	841
Podíl zisku z přidružené výroby na celkovém zisku	%	.	30,2	27,2	.	23,1	17,6	.	43,7	49,1

¹⁾ bez aktivování investic